

บทที่ 4

สภาพปัจจุบันของกรุงรัตนโกสินทร์

ในบทนี้จะศึกษาสภาพทั่วไปของกรุงรัตนโกสินทร์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งในด้านของที่ตั้ง และการแบ่งเขตการปกครองปัจจุบัน ลักษณะประชากร เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนลักษณะการใช้ที่ดินและระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่างๆ เพื่อให้เห็นถึงสภาพความเป็นจริง การเปลี่ยนแปลง ปัญหา รวมทั้งแนวโน้มในอนาคตของกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการเสนอแนวทางการควบคุม หรือเสนอมาตรการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์อย่างเหมาะสมต่อไป รวมทั้งสามารถชี้ให้เห็นถึงผลเสียของการปล่อยให้กรุงรัตนโกสินทร์เติบโตไปโดยปราศจากการควบคุม (เชิงอนุรักษ์และพัฒนา) ดังที่เป็นมาในอดีตได้ชัดเจนขึ้น

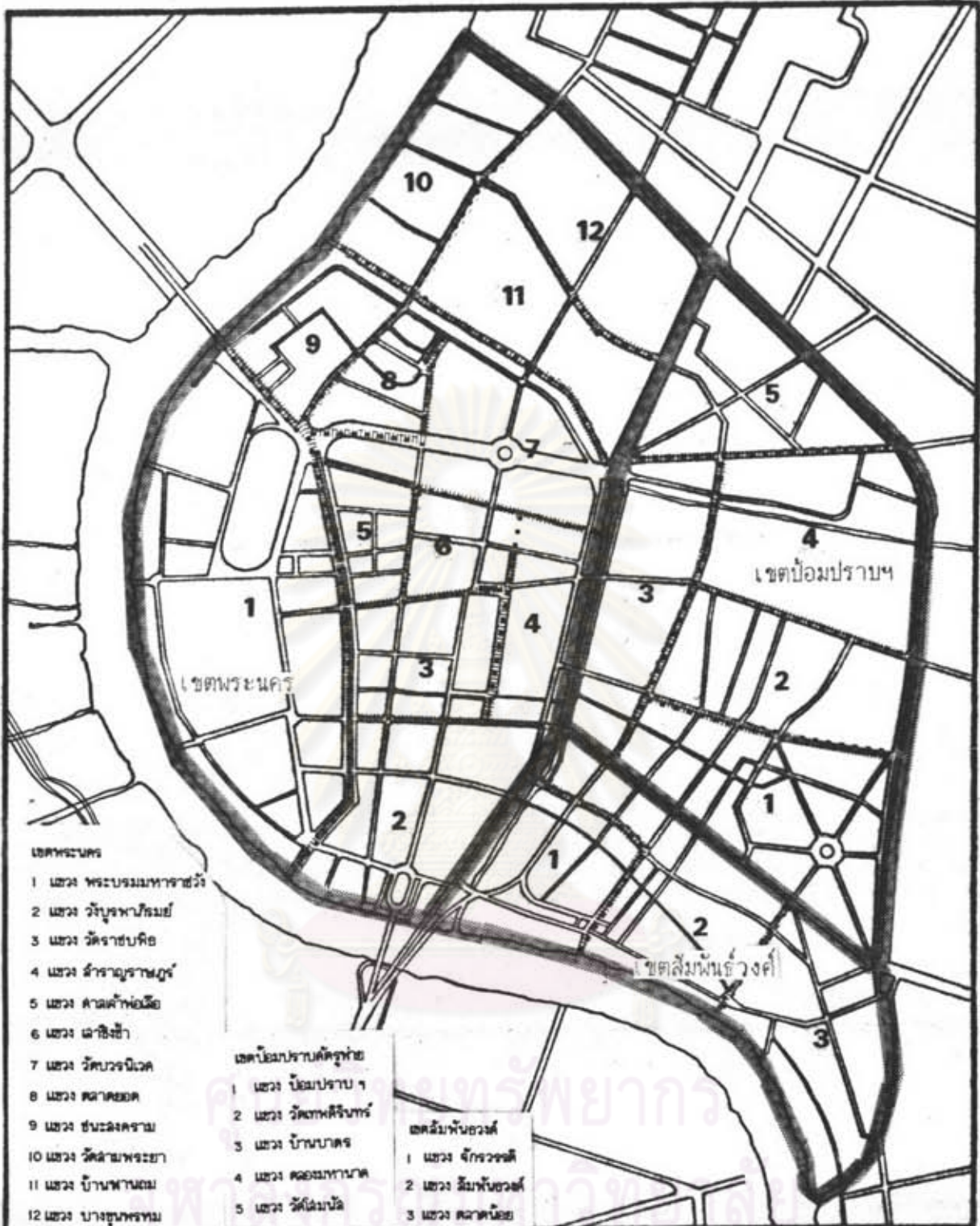
แต่เนื่องจากพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์เป็นเพียงส่วนเล็กๆ ของกรุงเทพมหานคร หากจะพิจารณาโดยใช้กรุงเทพมหานครเป็นหลักเสมอแล้ว อาจทำให้วิเคราะห์สถานการณ์ไม่ตรงกับการศึกษาครั้งนี้ ดังนั้นการนำเสนอและวิเคราะห์ข้อมูล จึงใช้กรุงรัตนโกสินทร์ หรือพื้นที่ 3 เขตการปกครอง อันประกอบด้วย เขตพระนคร เขตป้อมปราบฯ และเขตสัมพันธวงศ์ เป็นหลัก และพิจารณาไปถึงข้อมูลระดับแขวง เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลใกล้เคียงความจริงมากที่สุด

4.1 ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ

4.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขตการปกครอง

กรุงรัตนโกสินทร์ เป็นส่วนหนึ่งของเขตชั้นในกรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่ประมาณเส้นรุ้งที่ $13^{\circ} 45'$ เหนือ และเส้นแวงที่ $100^{\circ} 29'$ ตะวันออก บนพื้นที่ริมฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยาออกไปจนจรดเขตคลองผดุงกรุงเกษม บนพื้นที่ 3 เขตการปกครอง หรือจาก 24 เขตของกรุงเทพมหานครดังกล่าว (แผนที่ 4.1) รวมเนื้อที่ทั้งสิ้น 8.883 ตร.กม. หรือประมาณ 5,551 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.56 ของพื้นที่กรุงเทพมหานครทั้งหมด ซึ่งแต่ละเขตการปกครองมีรายละเอียด ดังแสดงใน ตารางที่ 4.1

พื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม เกิดจากการทับถมของดินตะกอนน้ำพัดพา (Alluvium) ในฤดูน้ำหลากถ้าได้อิทธิพลจากน้ำทะเลหนุนขึ้นสูง จะมีน้ำท่วมทั่วไป บริเวณริมแม่น้ำ

เขตพระนคร

- 1 แถว พระบรมมหาราชวัง
- 2 แถว วิบูลย์บริรักษ์
- 3 แถว วัดราชบพิธ
- 4 แถว ตำราญราชบุรี
- 5 แถว ศาลเจ้าพ่อเสือ
- 6 แถว เถาชิงช้า
- 7 แถว วัดบวรนิเวศ
- 8 แถว ศาลาแดง
- 9 แถว ชนงาช้าง
- 10 แถว วัดสามพระยา
- 11 แถว บ้านพานถม
- 12 แถว บางขุนพรหม

เขตป้อมปราบฯ

- 1 แถว ป้อมปราบฯ
- 2 แถว วัดเทพศิรินทร์
- 3 แถว บ้านบาตร
- 4 แถว ศาลมณฑล
- 5 แถว วัดโสมนัส

เขตสัมพันธวงศ์

- 1 แถว จักรวรรดิ
- 2 แถว สัมพันธวงศ์
- 3 แถว ศาลน้อย

แผนที่ : เขตการปกครอง

สัญลักษณ์

- เส้นแบ่งเขต
- เส้นแบ่งแขวง

มาตรา 4.1

มาตราส่วน

ม.

ที่มา: กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

การศึกษาด้านสถาปัตยกรรมโบราณคดีเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา

ตาราง 4.1 แสดงพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2531

เขตการปกครอง		พื้นที่	
		ไร่	ตร.กม.
เขต	พระนคร	3,496.000	5.536
แขวง	พระบรมมหาราชวัง	1,029.375	1.647
	วังบูรพาภิรมย์	450.000	0.720
	วัดราชบพิธ	137.500	0.220
	สำราญราษฎร์	143.750	0.230
	ศาลเจ้าพ่อเสือ	90.000	0.144
	เสาชิงช้า	95.625	0.153
	วัดบวรนิเวศน์	310.000	0.496
	ตลาดยอด	120.625	0.193
	ชนะสงคราม	211.875	0.339
	บ้านพานถม	258.750	0.414
	บางขุนพรหม	286.250	0.458
	วัดสามพระยา	362.250	0.522
	เขต	ป้อมปราบฯ	1,206.875
แขวง	ป้อมปราบฯ	334.375	0.535
	เทพศิรินทร์	216.875	0.347
	คลองมหานาค	280.000	0.448
	บ้านบาตร	156.875	0.251
	วัดสมณัส	218.750	0.350
เขต	สัมพันธวงศ์	885.000	1.416
แขวง	จักรวรรดิ	302.500	0.484
	สัมพันธวงศ์	301.875	0.483
	ตลาดน้อย	280.625	0.449
กรุงรัตนโกสินทร์		5,587.875	8.883
กรุง เทพมหานคร		980,460.620	1,568.737

ที่มา : กองผังเมือง สำนักปลัดกรุงเทพมหานคร

น้ำเจ้าพระยาและริมคลองต่าง ๆ

4.1.2 สภาพภูมิอากาศ

บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ได้รับอิทธิพลของลมฟ้าอากาศแบบมรสุมโดยตรง การเปลี่ยนแปลงอากาศเป็นไปตามฤดูกาล ฤดูฝนมีฝนตกชุกในเดือนกันยายน ปริมาณน้ำฝนสูงสุดเฉลี่ยประมาณ 400 มม.ต่อเดือน ฤดูหนาวมีอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ยประมาณ 20 °C ในเดือนมกราคม

ฤดูร้อนมีอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ยประมาณ 35 °C ในเดือนเมษายน ในขณะที่ความชื้นสัมพัทธ์สูงสุดเฉลี่ย 95% ในเดือนตุลาคม และต่ำสุดเฉลี่ย 50% ในเดือนมกราคม

ลมประจำฤดูร้อนจะพัดมาจากทางทิศใต้ ฤดูหนาวจากทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และฤดูฝนจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ สำหรับลมประจำถิ่นนั้น เนื่องจากบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์อยู่ติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งถือว่าเป็นที่ว่างโล่งขนาดใหญ่ ทำให้เกิดลมพัดถ่ายเทหมุนเวียนระหว่างทิศตะวันออกและตะวันตกอยู่ตลอดเวลา (ชินครอนฯ 2525 : 13-14) กระแสลมจะช่วยลดอากาศเป็นพิษในเขตเมือง เนื่องจากการลอยตัวของอากาศที่มีอุณหภูมิสูง นำเอาอากาศเสียไปด้วย และพัดพากระจายไปตามกระแสลมแรง ดังนั้นอากาศเสียในเขตตัวเมืองจึงยากที่จะสูงถึงระดับอันตราย อย่างไรก็ตามภาวะอากาศเป็นพิษที่มีอัตราเพิ่มขึ้นโดยลำดับ ยังคงมีส่วนบั่นทอนทำลายสภาพโบราณสถาน และสถาปัตยกรรมสูงค่าในกรุงรัตนโกสินทร์โดยตรงและทวีความรุนแรงขึ้นในปัจจุบัน

4.2 ลักษณะประชากร

4.2.1 ขนาดและการกระจายตัวของประชากร

ใน พ.ศ. 2531 กรุงรัตนโกสินทร์มีประชากรรวมทั้งสิ้น 234,781 คน คิดเป็นเพียง 4.14% ของประชากรทั้งกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีจำนวนถึง 5,670,692 คน เขตที่มีประชากรมากที่สุดคือ เขตพระนคร 103,777 คน รองลงมาคือ เขตป้อมปราบฯ 81,946 คน และเขตสัมพันธวงศ์ 49,058 คน คิดเป็น 44.20% , 34.90% และ 20.90% ของประชากรกรุงรัตนโกสินทร์ ตามลำดับ (ตาราง 4.2 และแผนภูมิ 4.1)

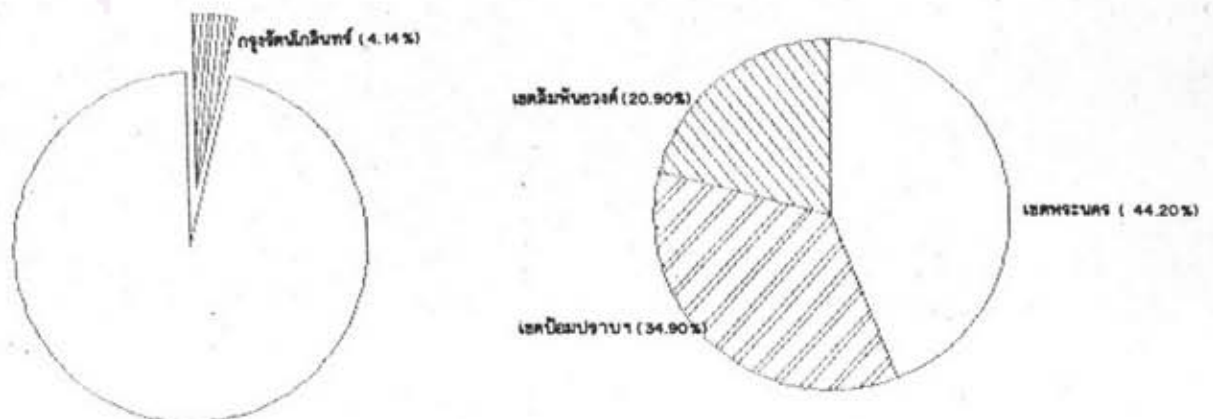
ประชากรกรุงรัตนโกสินทร์ ส่วนใหญ่อยู่ในแขวงป้อมปราบฯ 26,814 คน (11.42%) แขวงสัมพันธวงศ์ 19,725 คน (8.40%) และแขวงคลองมหานาค 18,872 คน (8.03%) ส่วนบริเวณที่มีประชากรอยู่น้อยมาก ได้แก่ แขวงเสาชิงช้า มีประชากรเพียง 4,998 คน (2.12%) และแขวงชนะสงคราม 5,441 คน (2.31%) แขวงศาลเจ้าพ่อเสือ 5,773 คน (2.45%) ตามลำดับ จะเห็นได้ว่า บริเวณที่มีประชากรมากเป็นเพราะมีขนาดพื้นที่กว้างใหญ่คือ แขวงป้อมปราบฯ และแขวงคลองมหานาค หรือเป็นย่านการค้าสำคัญ เช่น แขวงสัมพันธวงศ์ และแขวงวังบูรพา แต่บริเวณที่มีประชากรน้อยจำกัดเขตอยู่ในเขตพระนครทั้งสิ้น และเป็นแขวง

ตาราง 4.2 แสดงจำนวนและสัดส่วนของประชากรต่อกรุงรัตนโกสินทร์ และกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2531

เขต	จำนวนประชากร	ร้อยละของประชากรต่อกรุงรัตนโกสินทร์	ร้อยละของประชากรต่อกรุงเทพมหานคร	
เขต	พระนคร	103,777	44.2	1.83
แขวง	พระบรมมหาราชวัง	9,761	4.15	
	วังบูรพา	19,145	8.15 (3)*	
	วัดราชบพิธ	5,966	2.54	
	สำราญราษฎร์	7,062	3.00	
	ศาลเจ้าพ่อเสือ	5,773	2.45 <3>**	
	เสาชิงช้า	4,998	2.12 <1>	
	วัดบวรนิเวศน์	10,642	4.53	
	ตลาดยอด	6,196	2.63	
	ชนะสงคราม	5,441	2.31 <2>	
	บ้านนาถม	13,554	5.77	
	บางขุนพรหม	9,111	3.88	
	วัดสามพระยา	6,128	2.61	
เขต	ป้อมปราบฯ	81,946	34.9	
แขวง	ป้อมปราบฯ	26,814	11.42 (1)	
	เทพศิรินทร์	12,329	5.25	
	คลองมโหฬาร	18,872	8.03 (4)	
	บ้านบาตร	12,249	5.21	
	วัดสมณีส	11,682	4.97	
เขต	สัมพันธวงศ์	49,058	20.9	0.86
แขวง	จักรวรรดิ	16,062	6.84	
	สัมพันธวงศ์	19,725	8.4 (2)	
	ตลาดน้อย	13,271	5.66	
กรุงรัตนโกสินทร์	234,781	100	4.14	
กรุงเทพมหานคร	5,670,692		100	

ที่มา : สำนักงานกลางทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง
 * () อันดับประชากรมาก
 ** < > อันดับประชากรน้อย

แผนภูมิ 4.1 แสดงสัดส่วนของประชากรกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2531

ที่มีขนาดเล็ก

4.2.2 ความหนาแน่นของประชากร

เมื่อพิจารณาในด้านของประชากรต่อนั้นที่แล้วพบว่า ความหนาแน่นของประชากรกรุงเทพมหานครในถิ่นที่อยู่อาศัยที่มีความหนาแน่นของประชากรสูงมาก กล่าวคือ มีความหนาแน่นเฉลี่ยสูงกว่าความหนาแน่นของประชากรทั้งกรุงเทพมหานครถึงประมาณ 7 เท่า ใน พ.ศ. 2531 กรุงเทพมหานคร มีประชากรหนาแน่นประมาณ 5.8 คนต่อไร่ ขณะที่กรุงเทพมหานครมีความหนาแน่นประชากรเฉลี่ย 42 คนต่อไร่ เขตที่มีความหนาแน่นที่สุดได้แก่ เขตป้อมปราบฯ คือ ประมาณ 67.9 คนต่อไร่ ส่วนเขตสัมพันธวงศ์และเขตพระนคร มีความหนาแน่นประมาณ 55.4 และ 29.7 คนต่อไร่ ตามลำดับ (ตาราง 4.5 และแผนที่ 4.2)

พิจารณาการเปลี่ยนแปลงความหนาแน่นของประชากรในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา คือ ระหว่าง พ.ศ. 2521-2531 พบว่า ความหนาแน่นของประชากรมีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะช่วงปี พ.ศ. 2525-2526 สำหรับเขตป้อมปราบฯ นับเป็นเขตที่มีความหนาแน่นลดลงจากเดิมสูงมาก โดยใน พ.ศ. 2521 มีความหนาแน่นของประชากรสูงมากถึง 162.8 คนต่อไร่ ใน พ.ศ. 2531 ความหนาแน่นของประชากรลดลงเหลือเพียง 67.9 คนต่อไร่ ในเขตสัมพันธวงศ์ความหนาแน่นของประชากรมีแนวโน้มลดลงเช่นกันแต่ไม่มากเท่าเขตป้อมปราบฯ กล่าวคือ พ.ศ. 2521 เขตสัมพันธวงศ์ มีประชากรหนาแน่นประมาณ 89.9 คนต่อไร่ ใน พ.ศ. 2531 มีความหนาแน่นประมาณ 55.4 คนต่อไร่ ส่วนเขตพระนคร ความหนาแน่นของประชากรไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก การที่ความหนาแน่นของประชากรกรุงเทพมหานครมีแนวโน้มลดลงเช่นนี้ เป็นผลโดยตรงจากการลดจำนวนลงของประชากร แต่อย่างไรก็ตามความหนาแน่นของประชากรกรุงเทพมหานครยังคงอยู่ในระดับสูงมาก เมื่อเทียบกับพื้นที่ส่วนอื่นของกรุงเทพมหานคร

บริเวณที่มีประชากรหนาแน่นเป็นพิเศษ คือ มีความหนาแน่นสูงกว่า 60 คนต่อไร่ ได้แก่ แขวงป้อมปราบฯ (80.2) แขวงบ้านบาตร (70.1) แขวงคลองมหานาค (67.4) แขวงสัมพันธวงศ์ (65.3) และแขวงศาลเจ้าพ่อเสือ (64.1) ส่วนบริเวณที่มีประชากรหนาแน่นน้อยที่สุด คือ มีเพียง 9.5 คนต่อไร่ ได้แก่ แขวงพระบรมมหาราชวัง และบริเวณที่มีประชากรหนาแน่นน้อยกว่า 30 คนต่อไร่ ได้แก่ แขวงชนะสงคราม (25.7) และแขวงวัดสามพระยา (16.9)

ตาราง 4.3 แสดงจำนวนประชากรกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2521 - 2531

เขต	2521*	2522	2523	2524	2525	2526	2527	2528**	2529	2530***	2531
เขต พระนคร	126,713	124,854	123,109	121,935	117,649	113,376	112,332	114,124	111,875	104,791	103,777
แขวง พระบรมหาราชวัง	9,384	9,247	9,201	9,304	9,056	8,834	10,186			10,142	9,761
วังบูรพาภิรมย์	24,484	24,045	23,624	22,958	22,021	21,253	20,569			19,210	19,145
วัดราชบพิธ	6,873	6,691	6,623	6,666	6,583	6,397	6,216			5,984	5,966
สารนาถราชวรวิหาร	10,203	10,105	10,049	10,013	9,709	9,326	9,244			7,051	7,062
ศาลเจ้าพ่อเสือ	7,923	7,693	7,587	7,619	7,375	7,201	7,075			5,725	5,773
เสาชิงช้า	7,023	6,986	6,883	6,872	6,699	6,536	6,461			4,989	4,998
วัดบวรนิเวศน์	12,691	12,477	12,315	12,349	11,708	11,186	10,907			10,748	10,642
ตลาดยอด	9,006	8,671	8,434	8,015	7,506	7,095	6,872			6,246	6,196
ชนะสงคราม	5,873	5,809	5,772	5,749	5,374	5,075	4,870			5,622	5,441
บ้านพานถม	13,952	13,863	13,796	13,606	13,221	12,963	12,837			13,523	13,554
บางขุนพรหม	12,531	12,689	12,440	12,450	12,298	11,773	11,695			9,351	9,111
วัดสามพระยา	6,790	6,578	6,385	6,334	6,099	5,737	5,400			6,200	6,128
เขต ป้อมปราบฯ	196,484	194,299	190,450	190,093	189,207	92,950	89,330	89,539	87,955	83,412	81,946
แขวง ป้อมปราบฯ	51,120	50,109	50,214	50,347	50,362	31,223	30,644			27,369	26,814
เทพศิรินทร์	19,525	19,254	18,389	18,305	18,569	12,759	12,421			12,582	12,329
คลองมหาพฤกษ์	89,534	89,160	86,913	86,872	86,272	20,930	19,045			19,114	18,872
บ้านบาตร	16,246	15,981	15,496	15,217	14,979	14,673	14,254			12,405	12,249
วัดสมณีนุชา	20,059	19,795	19,438	19,352	19,025	13,365	12,966			11,942	11,682
เขต สัมพันธวงศ์	79,536	78,151	77,112	76,559	75,581	53,504	52,816	52,397	51,121	50,089	49,058
แขวง จักรวรรดิ	28,886	28,499	27,942	27,740	27,355	18,530	18,495			16,514	16,062
สัมพันธวงศ์	27,031	26,505	26,181	25,984	25,669	20,819	20,519			20,103	19,725
ตลาดน้อย	23,619	23,147	22,989	22,835	22,557	14,155	13,802			13,472	13,271
กรุงเทพมหานคร	402,733	397,304	390,671	388,587	382,437	259,830	254,478	256,060	250,951	238,292	234,781
กรุงเทพมหานคร	4,870,509	4,999,515	5,153,902	5,331,402	5,468,286	5,018,327	5,174,682	5,363,378	5,468,915	5,609,352	5,670,692

ที่มา : * ข้อมูล พ.ศ. 2521 - 2527 จากกองปกครองและทะเบียน กรุงเทพมหานคร
 ** ข้อมูล พ.ศ. 2528 - 2529 ไม่ปรากฏข้อมูลรายแขวง
 *** ข้อมูล พ.ศ. 2530 - 2531 จากสำนักงานกลางทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง

ตาราง 4.4 แสดงการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2521 - 2531

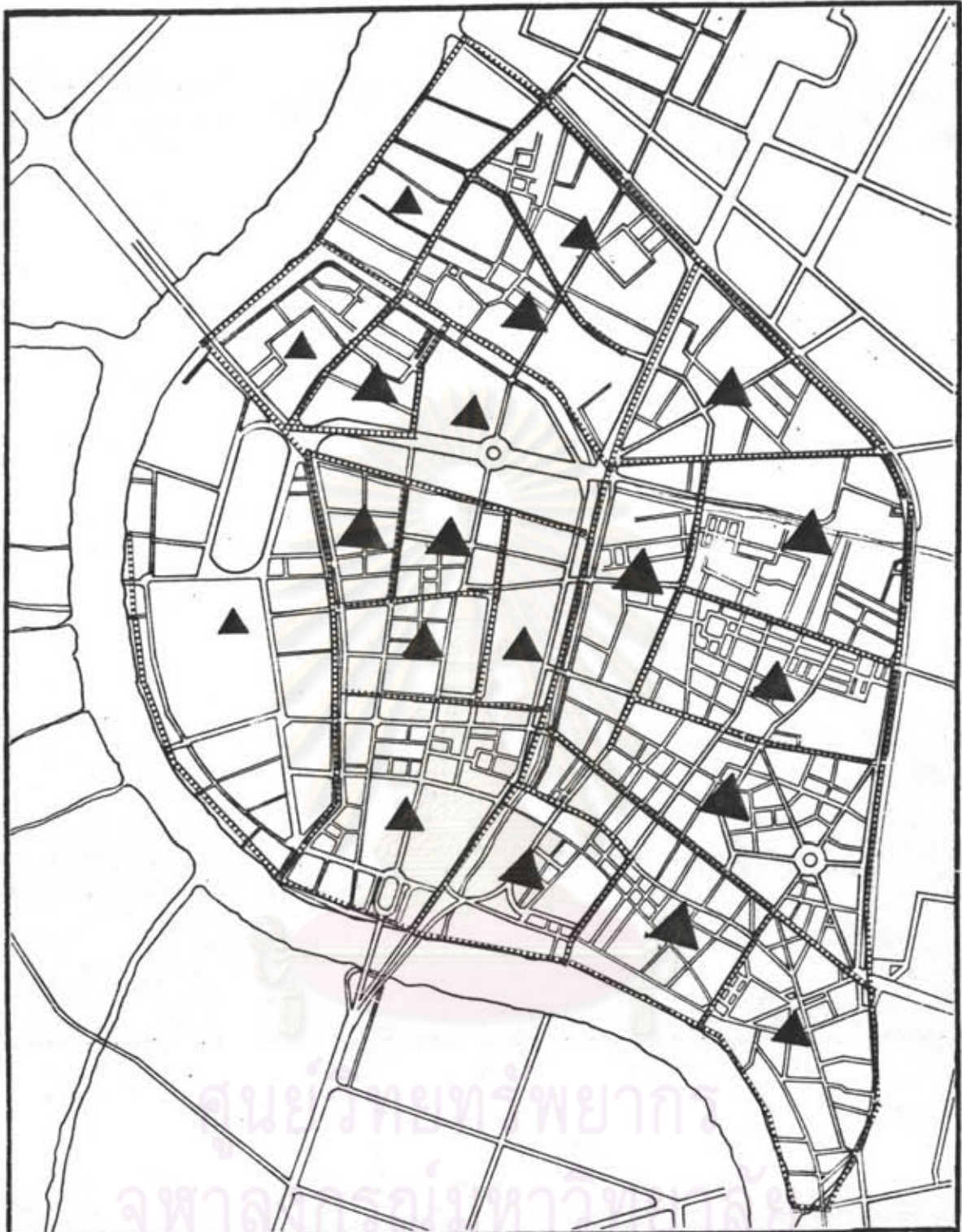
เขต	จำนวนประชากร			เพิ่ม/ลด Relative Absolute			เพิ่ม/ลด Relative Absolute		
	2521	2526	2531	2521-2526	Change	Change	2526-2531	Change	Change
เขต พระนคร	126,713	113,376	103,777	-13,337	-10.53	9.33	-9,599	-8.47	38.32
แขวง พระบรมมหาราชวัง	9,364	8,834	9,761	- 530	- 5.66	0.37	927	10.49	3.70
วังบูรพาภิรมย์	24,484	21,253	19,145	- 3,231	-13.20	2.26	- 2,108	-9.92	8.42
วัดราชบพิธ	6,873	6,397	5,966	- 476	- 6.93	0.33	- 431	- 6.74	1.72
สำราญราษฎร์	10,203	9,326	7,062	- 877	- 8.60	0.61	- 2,264	- 24.28	9.04
ศาลเจ้าพ่อเสือ	7,923	7,201	5,773	- 722	- 9.11	0.51	- 1,428	- 19.83	5.70
เสาชิงช้า	7,023	6,536	4,998	- 487	- 6.93	0.34	- 1,538	- 23.53	6.14
วัดบวรนิเวศน์	12,691	11,186	10,642	- 1,505	- 11.86	1.05	- 544	- 4.86	2.17
ตลาดยอด	9,006	7,095	6,196	- 1,911	- 21.22	1.34	- 899	- 12.67	3.59
ชนะสงคราม	5,873	5,075	5,441	- 798	- 13.59	0.56	366	7.21	1.46
บ้านพานถม	13,952	12,963	13,554	- 989	- 7.09	0.69	591	4.56	2.36
บางขุนพรหม	12,531	11,773	9,111	- 758	- 6.05	0.53	- 2,662	- 22.61	10.63
วัดสามพระยา	6,790	5,737	6,128	- 1,053	- 15.51	0.74	391	6.82	1.56
เขต ป้อมปราบฯ	196,484	92,950	81,946	- 103,534	- 52.69	72.45	- 11,004	- 11.84	43.93
แขวง ป้อมปราบฯ	51,120	31,223	26,814	- 19,897	- 38.92	13.92	- 4,409	- 14.12	17.60
เทพศิรินทร์	19,525	12,759	12,329	- 6,766	- 34.65	4.73	- 430	- 3.37	1.72
คลองมหาพฤกษ์	89,534	20,930	18,872	- 68,604	- 76.62	48.01	- 2,058	- 9.83	8.22
บ้านบาตร	16,246	14,673	12,249	- 1,573	- 9.68	1.10	- 2,424	- 16.52	9.68
วัดสมเด็จ	20,059	13,365	11,682	- 6,694	- 33.37	4.68	- 1,683	- 12.59	6.72
เขต สัมพันธวงศ์	79,536	53,504	49,058	- 26,032	- 32.73	18.22	- 4,446	- 8.31	17.75
แขวง จักรวรรดิ	28,886	18,530	16,062	- 10,356	- 35.85	7.25	- 2,468	- 13.32	9.85
สัมพันธวงศ์	27,031	20,819	19,725	- 6,212	- 22.98	4.35	- 1,094	- 5.25	4.37
ตลาดน้อย	23,619	14,155	13,271	- 9,464	- 40.07	6.62	- 884	- 6.24	3.53
กรุงเทพมหานคร	402,733	259,830	234,781	- 142,903	- 35.48	100.00	- 25,049	- 9.64	100.00
กรุงเทพมหานคร	4,870,509	5,018,327	5,670,692	147,818	3.03	-	652,365	13.00	-

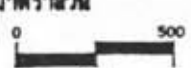
ที่มา : จากตาราง 4.3

ตาราง 4.5 แสดงความหนาแน่นประชากรกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2521 - 2531

เขต	คน : ไร่											
	2521	2522	2523	2524	2525	2526	2527	2528	2529	2530	2531	
เขต พระนคร	36.2	35.7	35.2	34.9	33.7	32.4	32.1	32.6	32.0	30.0	29.7	
แขวง พระบรมมหาราชวัง	9.1	9.0	8.9	9.0	8.8	8.8	9.9			9.9	9.5	
วังบูรพาภิรมย์	54.4	53.4	52.5	51.0	48.9	47.2	45.7			42.7	42.5	
วัดราชบพิธ	50.0	48.7	48.2	48.5	47.9	46.5	45.2			43.5	43.4	
สำราญราษฎร์	71.0	70.1	70.0	69.7	67.5	64.9	64.3			49.0	49.1	
ศาลเจ้าพ่อเสือ	88.0	85.5	84.3	84.7	81.9	80.0	78.6			63.6	64.1	
เสาชิงช้า	73.4	73.1	72.0	71.9	70.1	68.4	67.6			52.2	52.3	
วัดบวรนิเวศน์	40.9	40.2	39.7	39.8	37.8	36.1	35.2			34.7	34.3	
ตลาดยอด	74.7	71.9	69.9	66.4	62.2	58.8	57.0			51.8	51.4	
ชนะสงคราม	27.7	27.4	27.2	27.1	25.4	24.0	23.0			26.5	25.7	
บ้านพานถม	53.9	53.6	53.3	52.6	51.1	50.1	49.6			52.3	52.4	
บางขุนพรหม	43.8	44.3	43.4	43.5	43.0	41.1	40.9			32.7	31.8	
วัดสามพระยา	18.7	18.2	17.6	17.5	16.8	15.8	14.9			17.1	16.9	
เขต ป้อมปราบฯ	162.8	161.0	157.8	157.5	156.8	77.0	74.0	74.2	72.9	69.1	67.9	
แขวง ป้อมปราบฯ	152.9	149.9	150.2	150.6	150.6	93.4	91.6			81.9	80.2	
เทพศิรินทร์	90.0	88.3	84.8	84.4	85.6	58.8	57.3			58.0	56.9	
คลองมหาพฤกษ์	319.8	318.4	310.4	310.3	308.1	74.6	68.0			66.3	67.4	
บ้านบาตร	103.6	101.9	98.8	97.0	95.5	93.5	90.9			79.1	78.1	
วัดสมเด็จ	91.7	90.5	88.9	88.5	87.0	61.1	59.3			54.6	53.4	
เขต สัมพันธวงศ์	89.9	88.3	87.1	86.5	85.4	80.5	59.7	59.2	57.8	56.6	55.4	
แขวง จักรวรรดิ	95.5	94.2	92.4	91.7	90.4	61.3	61.1			54.6	53.1	
สัมพันธวงศ์	89.5	87.8	86.7	86.1	85.0	69.0	68.0			66.6	65.3	
ตลาดน้อย	84.2	82.5	81.9	81.4	80.4	50.4	49.2			48.0	47.3	
กรุงเทพมหานคร	72.1	71.1	69.9	69.5	68.4	46.5	45.5	45.8	44.9	42.6	42.0	
กรุงเทพมหานคร	5.0	5.1	5.3	5.4	5.6	5.1	5.3	5.5	5.6	5.7	5.8	

ที่มา : จากตาราง 4.1 และตาราง 4.3

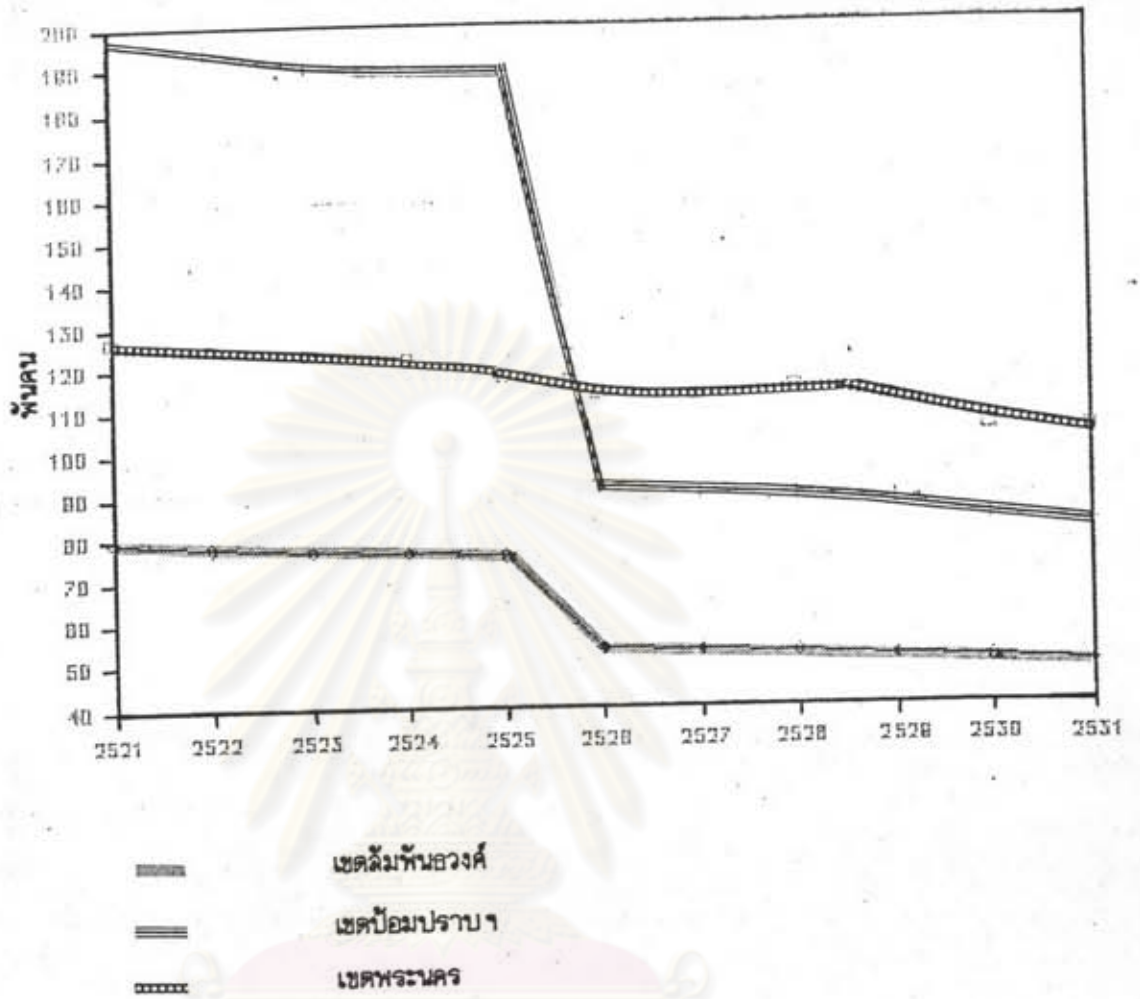
<p>แสดง : ความหนาแน่นของประชากรกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2531</p>	<p>แผนที่ 4.2</p>						
<p>สัญลักษณ์</p> <table border="0"> <tr> <td>▲ มากกว่า 60 คนต่อไร่</td> <td>▲ 10 - 30 คนต่อไร่</td> </tr> <tr> <td>▲ 50-60 คนต่อไร่</td> <td>▲ น้อยกว่า 10 คนต่อไร่</td> </tr> <tr> <td>▲ 30-50 คนต่อไร่</td> <td>..... เส้นแบ่งแขวง</td> </tr> </table>	▲ มากกว่า 60 คนต่อไร่	▲ 10 - 30 คนต่อไร่	▲ 50-60 คนต่อไร่	▲ น้อยกว่า 10 คนต่อไร่	▲ 30-50 คนต่อไร่ เส้นแบ่งแขวง	 <p>มาตราส่วน</p> <p>0 250 500 ม.</p>
▲ มากกว่า 60 คนต่อไร่	▲ 10 - 30 คนต่อไร่						
▲ 50-60 คนต่อไร่	▲ น้อยกว่า 10 คนต่อไร่						
▲ 30-50 คนต่อไร่ เส้นแบ่งแขวง						
<p>ที่มา: จากการคำนวณ</p> <p>การศึกษาจินตภาพกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา</p>							

4.2.3 การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากร

ในขณะที่ประชากรกรุงเทพมหานคร พิจารณาในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาคือ ระหว่าง พ.ศ. 2521-2531 มีประชากรเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงมาก กล่าวคือในช่วง 5 ปีแรก (พ.ศ. 2521-2526) มีประชากรเพิ่มขึ้น 147,818 คน หรือเพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 3.03 และในช่วง 5 ปีหลัง (พ.ศ. 2526-2531) มีประชากรเพิ่มขึ้นอีก 652,365 คน หรือเพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 13.00 แต่ประชากรกรุงรัตนโกสินทร์กลับมีแนวโน้มลดลงคือ ในช่วง 5 ปีแรก ประชากรกรุงรัตนโกสินทร์ลดลงจากเดิมถึง 142,903 คน หรือลดลงในอัตราร้อยละ -35.48 และในช่วง 5 ปีหลัง ประชากรลดลง 25,049 คน คิดเป็นลดลงร้อยละ -9.64 จะเห็นได้ว่าประชากรกรุงเทพมหานครที่เพิ่มขึ้น เป็นผลจากการเพิ่มของประชากรนอกเขตกรุงรัตนโกสินทร์ทั้งสิ้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ขณะที่กรุงเทพมหานครกำลังเจริญเติบโตขึ้นเรื่อยๆ กรุงรัตนโกสินทร์ผ่านจุดอิ่มตัวและกำลังซบเซาลงแล้วโดยเฉพาะในช่วง 5 ปีแรก (ตาราง 4.3-4.4 และแผนภูมิ 4.2)

ในรายละเอียดของพื้นที่พบว่า ช่วง พ.ศ. 2521-2526 นั้น ประชากรทุกแขวงลดลงจากเดิม โดยที่ประชากรในแขวงคลองมหานาคลดลงในอัตราที่มากที่สุดคือ ร้อยละ 76.62 รองลงมาได้แก่ ประชากรแขวงตลาดน้อย (-40.07%) แขวงป้อมปราบฯ (-38.92%) และแขวงจักรวรรดิ (-35.85%) สำหรับประชากรในแขวงพระบรมมหาราชวัง แขวงบางขุนพรหม แขวงวัดราชบพิธ และแขวงเสาชิงช้า มีประชากรลดลงไม่มากนักคือ คิดเป็น -5.66%, -6.05% และ -6.93% ตามลำดับ

ในช่วง พ.ศ. 2526-2531 ประชากรส่วนใหญ่ยังคงลดลง แต่ลดลงในอัตราที่น้อยกว่าช่วง 5 ปีแรก และบางแขวงเฉพาะในเขตพระนครเริ่มมีประชากรเพิ่มขึ้น แขวงที่ยังคงมีประชากรลดลง ได้แก่ แขวงสำราญราษฎร์ แขวงเสาชิงช้าและแขวงบางขุนพรหม มีประชากรลดลงมากที่สุด คือ -24.28% , -23.53% และ -22.61% ตามลำดับ แขวงที่มีประชากรเพิ่มขึ้น ได้แก่ แขวงพระบรมมหาราชวัง เพิ่มขึ้นถึง 10.49% แขวงชนะสงคราม แขวงวัดสามพระยา และแขวงบ้านพานถม มีประชากรเพิ่มขึ้น 7.21% , 6.82% และ 4.56% ตามลำดับ ทั้งนี้แสดงว่าพื้นที่ด้านเหนือของกรุงรัตนโกสินทร์น่าจะมีการขยายตัวมากขึ้น เห็นได้จากมีประชากรเพิ่มขึ้นเพียง 4 แขวง ในจำนวนนี้อยู่ในพื้นที่ด้านเหนือถึง 3 แขวง

แผนภูมิ 4.2 แสดงการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากร พ.ศ 2521- 2531

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงประชากรกรุงเทพมหานครโกสินทร์จากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นทั้งหมด หรือพิจารณาแบบ Absolute Change พบว่าแขวงคลองมหานาคมีการเปลี่ยนแปลงประชากรในอัตราที่มากที่สุดในช่วง 5 ปีแรก และแขวงวัดราชบพิธมีการเปลี่ยนแปลงประชากรน้อยที่สุด คิดเป็น 48.01% และ 0.33% ของการเปลี่ยนแปลงประชากรกรุงเทพมหานคร ส่วนในช่วงหลังแขวงป้อมปราบฯ มีการเปลี่ยนแปลงประชากรในอัตราที่มากที่สุด และแขวงชนะสงครามมีการเปลี่ยนแปลงประชากรน้อยที่สุด คิดเป็น 17.60% และ 1.46% ตามลำดับ

ทั้งนี้สาเหตุสำคัญที่ทำให้กรุงเทพมหานครมีอัตราการลดลงของประชากรอย่างต่อเนื่อง นับสิบปีเช่นนี้ น่าจะเนื่องมาจากเป็นศูนย์รวมของการเจริญเติบโตมาแต่เดิม การพัฒนาในช่วง

เวลายาวนาน ทำให้กรุงรัตนโกสินทร์ขยายตัวจนเต็มพื้นที่ กลายเป็นความแออัดคับคั่งจนเกินความพอดี และไม่สามารถจะขยายตัวรับประชากรเพิ่มได้อีก ผู้ที่มีโอกาสจะโยกย้ายไปอยู่อาศัยที่อื่นได้ จึงค่อยขยับขยายออกไปมากขึ้น ประกอบกับที่ดินในเมืองราคาแพง เหมาะแก่การใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชย์ที่ให้ผลประโยชน์ตอบแทนคุ้มค่าง่า เจ้าของที่ดินเดิมจึงนิยมขายหรือให้เช่าที่แล้วย้ายไปอยู่อาศัยแถบชานเมือง ซึ่งราคาที่ดินถูกกว่าและสภาพแวดล้อมดีกว่า สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ประชากรกรุงรัตนโกสินทร์ลดลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2525-2526 น่าจะเป็นผลกระทบจากการประกาศข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องควบคุมสิ่งปลูกสร้างตามนโยบายอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ และโครงการย้ายสถานที่ราชการออกสู่ชานเมือง

4.2.4 สรุป

ผลจากการศึกษาลักษณะประชากรกรุงรัตนโกสินทร์ พบว่า ประชากรมีแนวโน้มลดจำนวนลง ซึ่งทำให้ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่เบาบางลงด้วย สถานการณ์ดังกล่าว นับว่าเป็นผลดีต่อกรุงรัตนโกสินทร์ทั้งในด้านสภาพความเป็นอยู่ และในด้านการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ เป็นการลดความแออัดของประชากร ทำให้สภาพแวดล้อมดีขึ้น อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของประชากรที่มีแนวโน้มลดลงมากดังกล่าว ปรากฏอยู่เฉพาะบริเวณรอบนอก ได้แก่ แขวงป้อมปราบฯ แขวงบ้านบาตร แขวงคลองมหานาค และแขวงสัมพันธวงศ์ แต่บริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลงของประชากรไม่มากนัก หรือมีจำนวนประชากรลดลงไม่มาก ทั้งในปัจจุบันกำลังมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นด้วย ปรากฏอยู่ในเขตชั้นใน ได้แก่ แขวงพระบรมมหาราชวัง แขวงชนะสงคราม แขวงวัดสามพระยา ลักษณะดังกล่าวไม่เป็นผลดีต่อการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ และจะทำให้ประชากรหนาแน่นขึ้น ซึ่งขณะนี้ก็เกินมาตรฐานอยู่แล้ว

4.3 สภาพเศรษฐกิจและสังคม

4.3.1 สภาพเศรษฐกิจ

กรณีศึกษาสภาพเศรษฐกิจกรุงรัตนโกสินทร์ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจกรุงเทพมหานครพบว่า พื้นที่ส่วนใหญ่ของกรุงรัตนโกสินทร์ยังคงมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของกรุงเทพมหานครอยู่มาก เห็นได้จากปรากฏมีย่านการค้าระดับประเทศหลายแห่ง เช่น ย่านการค้าท่าเตียน ย่านปากคลองตลาด วังบูรพา พาหุรัด สำเพ็ง มหานาค บางลำภู ฯลฯ แม้ว่า

เขตเมืองจะขยายกว้างไกลออกไปเท่าใดก็ตาม แต่เนื่องจากเส้นทางการคมนาคมของกรุงเทพฯ มีศูนย์กลางอยู่ในใจกลางเมือง ความสัมพันธ์ของย่านการค้าแต่ละแห่งจึงเชื่อมโยงกันในลักษณะลำดับชั้น (hierarchy) ซึ่งนับเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พื้นที่ที่ขยายออกไปใหม่ยังคงผูกพันและอยู่ในเขตอิทธิพลของกลางใจเมืองเช่นเดิม (เกียรติ จิระกุล และคณะ 2525 : 59) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ พื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์และบริเวณใกล้เคียงยังคงเป็นย่านพาณิชย์กรรมที่ส่งผลกระทบต่อทางเศรษฐกิจสูงกว่าพื้นที่รอบนอก การประกอบการค้าและบริการ เป็นตัวนำรายได้เข้าสู่พื้นที่มากที่สุด จากการสำรวจการใช้ที่ดินกรุงรัตนโกสินทร์พบว่า ในส่วนพาณิชย์กรรม ประชากรส่วนใหญ่ประกอบธุรกิจการค้าขาย ตลาดและร้านค้าปรากฏตัวหนาแน่นตามบริเวณริมถนนและกระจุกตัวเป็นย่านการค้าที่สำคัญ ๆ ในรูปของตึกแถวสูงประมาณ 3-5 ชั้น 1-2 ชั้นล่างใช้ประกอบการค้า และพักอาศัยในชั้นสูง ๆ ควบคู่กันไป บางบริเวณมีพัฒนาการจากตึกแถวสู่รูปแบบของ office building ที่มีความสูงนับ 10 ชั้น ได้แก่ วังบูรพา ย่านบางลำภู เขาวราช และสวนมะลิ ลักษณะของย่านการค้าระดับประเทศดังกล่าว มีผลให้เกิดสภาพคล่องตัว และสืบต่อ "ชีวิต" ของกรุงรัตนโกสินทร์ได้อย่างต่อเนื่อง ยกเว้นบางบริเวณเช่น ท่าเตียน ที่เริ่มมีปัญหาจากการถูกควบคุมเป็นเขตอนุรักษ์เกาะรัตนโกสินทร์ ในอนาคต "ท่าเตียน" อาจถูกเปลี่ยนกิจกรรมการใช้ประโยชน์พื้นที่ เช่น ทำเป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยว หรือบริเวณเปิดโล่งเพื่อการสัญจรทางน้ำ แล้วแต่หน่วยงานของรัฐ เช่น กรุงเทพมหานคร จะดำเนินการ และอาจจะไม่เหลือเค้าของการเป็นย่านการค้าที่เคยรุ่งเรืองมานานนับแต่เริ่มสร้างกรุงรัตนโกสินทร์เลยก็ได้

นอกจากกลุ่มประชากรที่ประกอบการด้านพาณิชย์กรรมแล้ว ประชากรอีกกลุ่มหนึ่งมีอาชีพเกี่ยวกับการรับราชการ และการศึกษา เนื่องจากพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นในเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการและสถาบันการศึกษาหลายแห่ง ประชากรกลุ่มนี้ส่วนใหญ่พักอาศัยนอกเขตกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งทำให้กรุงรัตนโกสินทร์โดยเฉพาะในเขตคลองรอบกรุงในปัจจุบันมีแนวโน้มจะเป็นที่ทำงานและให้บริการในเวลากลางวัน และประชากรเบาบางในตอนกลางคืน แม้ว่ากลุ่มข้าราชการและนักศึกษาเหล่านี้จะนำรายได้เข้าสู่พื้นที่น้อยกว่ากลุ่มพ่อค้า แต่เนื่องจากมีเป็นจำนวนมาก จึงก่อให้เกิดการขยายตัวในระบบการค้าปลีก และการบริการอย่างแพร่หลาย เช่น ย่านท่าพระจันทร์ บางลำภู เป็นต้น

4.3.2 รายได้ท้องถิ่น

ในด้านของรายได้ท้องถิ่น พิจารณาจากผลการจัดเก็บภาษีอากร 5 หมวดสำคัญของ กรุงเทพมหานคร เปรียบเทียบกับกรุงรัตนโกสินทร์ในบึงบประมาณ 2531 พบว่า ภาษีที่เก็บได้ทั้งหมดของพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์คิดเป็น 5.6% ของภาษีที่เก็บได้ทั้งกรุงเทพมหานคร โดยส่วนใหญ่เป็นภาษีอากรประเภทภาษีการค้าจำนวน 2,050.7 ล้านบาท เขตพระนครมียอดรายได้จากภาษีการค้ามากที่สุดในจำนวน 3 เขต คือเก็บได้ 1,016.52 ล้านบาท จากจำนวนผู้ชำระภาษี 50,594 ราย รองลงมาได้แก่ เขตป้อมปราบฯ ซึ่งมีจำนวนผู้ชำระภาษีใกล้เคียงกัน คือ 52,539 ราย แต่มียอดรายได้เพียง 826.15 ล้านบาท เขตสัมพันธวงศ์เป็นเขตที่มีผู้ชำระภาษีน้อยที่สุดคือ 34,076 ราย และยอดรายได้เพียง 208.03 ล้านบาท ในด้านของภาษีนิติบุคคลซึ่งมียอดรายได้รองลงมาจากภาษีการค้าพบว่า เขตป้อมปราบฯ เก็บได้มากที่สุด คือ 726.07 ล้านบาท รองลงมาคือ เขตสัมพันธวงศ์ และเขตพระนคร จำนวน 411.82 ล้านบาท และ 240.28 ล้านบาท ส่วนภาษีนิติบุคคลธรรมดา เขตสัมพันธวงศ์เก็บได้มากที่สุด รองลงมาคือ เขตพระนครและเขตป้อมปราบฯ เป็นจำนวนเงิน 310.21 ล้านบาท 230.99 ล้านบาท และ 228.74 ล้านบาทตามลำดับ

พิจารณาการเปลี่ยนแปลงการชำระภาษีอากรใน 4 บึงบประมาณที่ผ่านมา (พ.ศ.2528-2531) ผลการจัดเก็บภาษีอากรของกรุงเทพมหานครเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 16.22% ต่อปี กรุงรัตนโกสินทร์เพิ่มขึ้นเฉลี่ย 6.85% ต่อปี การจัดเก็บภาษีมิแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะบึงบประมาณ 2531 ซึ่งภาษีอากรของ กรุงรัตนโกสินทร์เพิ่มขึ้นเฉลี่ย 47.57% ขณะที่บึงบประมาณ 2530 เพิ่มขึ้นเพียง 1.28% และบึงบประมาณ 2529 ภาษิลดลงจากบึงบประมาณ 2528 ถึง -28.30% เขตพระนครมีผลการจัดเก็บภาษีอากรได้เพิ่มขึ้นมากที่สุด เฉลี่ย 27.59% ต่อปี รองลงมาคือ เขตป้อมปราบฯ เพิ่มขึ้นเฉลี่ย 4.89% ต่อปี เขตสัมพันธวงศ์เป็นเขตเดียวที่เก็บภาษีได้ลดลงเฉลี่ย -4.71% ต่อปี ซึ่งทั้ง 3 เขตมีผลการจัดเก็บภาษีอากรได้เพิ่มมากขึ้นสูงมากในบึงบประมาณ 2531 โดยเฉพาะเขตป้อมปราบฯ

จากข้อมูลที่น่าเสียดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า แม้ประชากรกรุงรัตนโกสินทร์กำลังลดจำนวนลง แต่ก็มิได้มีผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ในขณะเดียวกันรายได้ท้องถิ่นในด้านของภาษีอากรที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นกลับแสดงว่าประชากรมีรายได้เพิ่มขึ้น และการขยายตัวทางเศรษฐกิจมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตลอดเวลา

ตาราง 4.6 แสดงผลการจัดเก็บภาษีอากรกรุงเทพมหานครปีงบประมาณ 2531 (ตุลาคม 2530 - กันยายน 2531)
(ตุลาคม 2530 ถึงมิถุนายน 2531)

ประเภทภาษีอากร	เขตพระนคร			เขตป้อมปราบฯ			เขตสัมพันธวงศ์		
	รวม	จำนวนเงิน	อากรค้ำ	รวม	จำนวนเงิน	อากรค้ำ	รวม	จำนวนเงิน	อากรค้ำ
บุคคลธรรมดา	37,050.00	230.99	67.84	54,451.00	228.74	92.88	45,183.00	310.21	170.56
นิติบุคคล	3,811.00	240.28	147.45	9,161.00	726.07	347.86	8,259.00	411.82	291.47
การค้า	50,594.00	1,016.52	90.34	52,539.00	826.15	124.48	34,076.00	208.03	84.92
อากรแสตมป์	1,300.00	40.89		859.00	22.32	0.13	559.00	46.96	0.16
อื่น ๆ	53.00	0.01		16.00		0.01	4.00	0.01	
ค่าจ้าง		5.08			4.13			1.04	
รวม	92,808.00	1,533.77	305.63	116,826.00	1,807.41	565.36	88,081.00	978.07	547.11

ประเภทภาษีอากร	กรุงเทพมหานคร			กรุงเทพมหานคร		
	รวม	จำนวนเงิน	อากรค้ำ	รวม	จำนวนเงิน	อากรค้ำ
บุคคลธรรมดา	136,684.00	769.94	331.28	2,121,553.00	15,389.77	3,069.38
นิติบุคคล	21,231.00	1,378.17	786.78	283,914.00	23,917.01	6,867.48
การค้า	137,209.00	2,050.70	299.74	1,427,266.00	35,960.56	4,069.55
อากรแสตมป์	2,518.00	110.17	0.29	40,845.00	1,061.88	4.57
อื่น ๆ	73.00	0.02	0.01	31,098.00	472.85	12.41
ค่าจ้าง		10.25			296.26	
รวม	297,715.00	4,319.25	1,418.10	3,904,676.00	77,098.33	14,023.39

ที่มา : กองกรรมวิธีแบบแสดงรายการภาษี กรมสรรพากร

ตาราง 4.7 แสดงผลการจัดเก็บภาษีอากรกรมสรรพากร เมษายน 4 ปี ช่วงปีงบประมาณ 2528 - 2531

เขต	พ.ศ.				หน่วย : ล้านบาท			
	2528	2529	2530	2531	29/28	เปอร์เซ็นต์เพิ่มหรือลด 30/29	31/30	เฉลี่ย
พระนคร	900.87	625.02	956.69	1,533.77	-30.61	53.06	60.32	27.59
ป้อมปราบฯ	1,969.68	1,288.56	1,105.66	1,807.41	-34.58	-14.19	83.46	4.89
สัมพันธวงศ์	1,159.89	976.36	864.58	978.07	-15.82	-11.44	13.12	-4.71
กรุงเทพมหานคร	4,030.44	2,889.94	2,926.93	4,319.25	-28.30	1.28	47.57	6.85
กรุงเทพมหานคร	50,413.44	48,071.35	54,870.72	76,361.18	-4.64	14.14	39.16	16.22

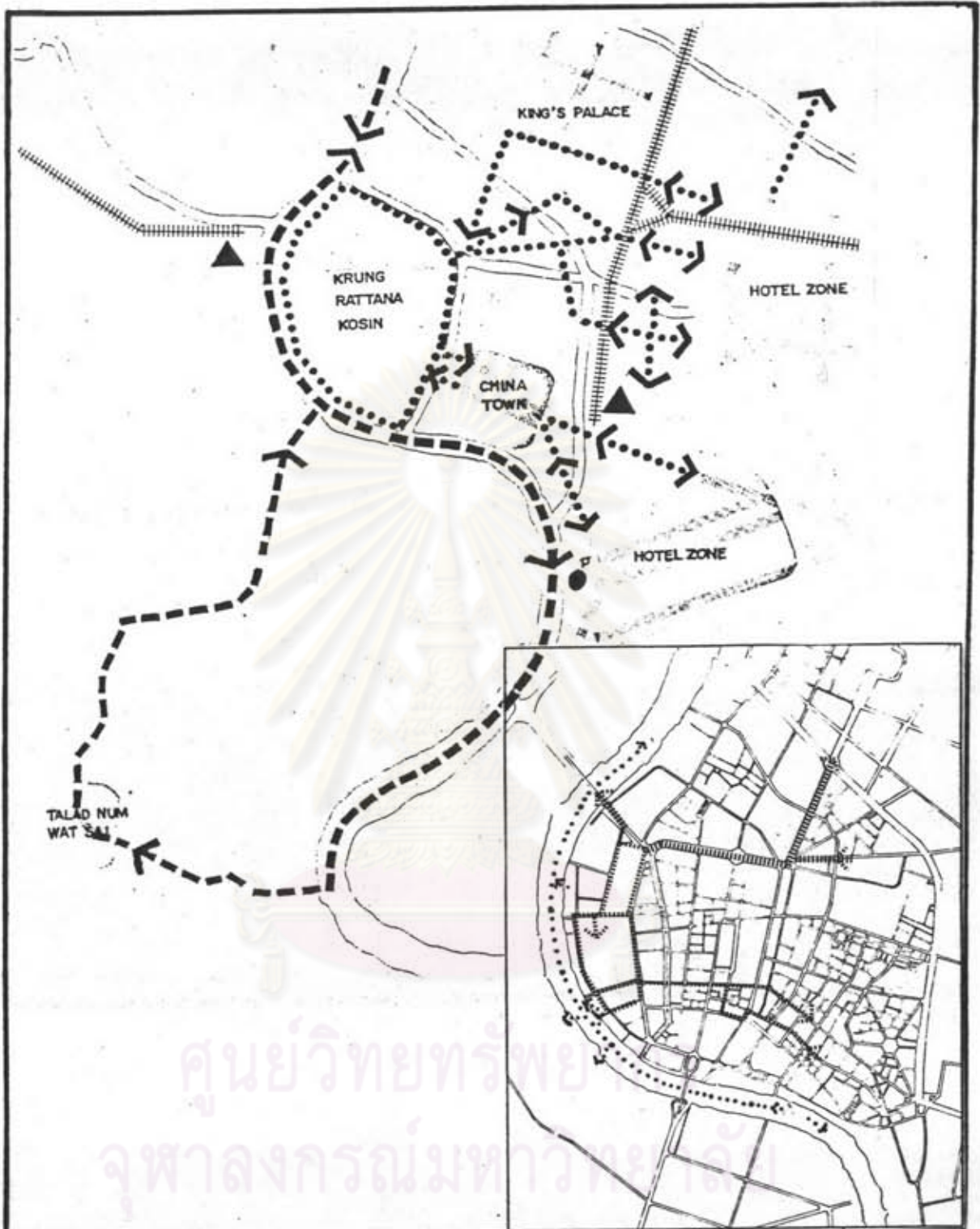
ที่มา : กองกรรมวิธีแบบแสดงรายการภาษี กรมสรรพากร

4.3.3 การท่องเที่ยว

ปัจจุบันการท่องเที่ยวในประเทศไทยได้รับการส่งเสริมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะเป็นที่มาของการนำเงินเข้าประเทศแหล่งใหญ่ สิ่งที่เป็นแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาในประเทศไทย คือ เอกลักษณ์เฉพาะตัวของชาติที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน มีโบราณสถาน ประเพณี วัฒนธรรม และศิลปกรรมต่างๆ ที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้และปรากฏให้เห็นกันจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีความสวยงามตามธรรมชาติ สภาพภูมิอากาศที่อบอุ่น เหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ ทั้งการท่องเที่ยวในเมืองไทยยังให้ความประหยัดกว่าเมื่อเทียบกับการท่องเที่ยวประเทศอื่นๆ นอกจากนี้กรุงเทพฯ ยังเป็นศูนย์กลางการคมนาคมที่สำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก่อให้เกิดความสะดวกในการคมนาคมติดต่อ นับเป็นส่วนสำคัญที่ส่งเสริมการขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยเป็นอย่างดี

นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมักเดินทางเข้ามาในราวเดือนพฤศจิกายน - เมษายน และอีกช่วงคือ เดือนสิงหาคม ส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศเอเชีย และ แปซิฟิก โดยเฉพาะจากประเทศเพื่อนบ้านของเราเอง การเดินทางเข้ามานิยมใช้ระบบ Package tour จัดโดยบริษัทท่องเที่ยว ประมาณ 90% ของนักท่องเที่ยวเหล่านั้นจะเข้ามาเที่ยวในกรุงเทพมหานคร และในจำนวนนี้ 95% มีเป้าหมายมาชมพระบรมมหาราชวัง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และวัดพระเชตุพนฯ เป็นอันดับแรก จากนั้นจึงท่องเที่ยวในสถานที่ใกล้เคียงซึ่งอยู่ในเส้นทาง เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ วัดอรุณราชวราราม วัดสุทัศน์เทพวราราม ภูเขาทอง วัดไตรมิตร วัดเบญจมบพิตร พระที่นั่งวิมานเมฆ ย่านสำเพ็ง - ยาวราช ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีเรือชมทิวทัศน์สองฟากแม่น้ำเจ้าพระยาและลำคลองใกล้เคียงอีกด้วย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย) (แผนที่ 4.3)

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการท่องเที่ยวจะนำผลดีต่อเศรษฐกิจกรุงรัตนโกสินทร์และกรุงเทพมหานครอย่างมากในปัจจุบันก็ตาม แต่สิ่งที่ควรระวังไว้เสมอประการหนึ่งก็คือ การท่องเที่ยวเป็นเพียงผลพลอยได้ทางเศรษฐกิจ ที่เกิดจากการมีเอกลักษณ์วัฒนธรรมเป็นของตนเองเท่านั้น การท่องเที่ยวไม่ใช่สิ่งที่มีความสำคัญสูงสุดจนถึงขนาดต้องปรุงแต่ง เปลี่ยนแปลงความเป็นตัวของตัวเอง เพื่อให้นักท่องเที่ยวดู หากจะมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงวัฒนธรรมของเราเองแล้ว น่าจะเป็นไปตามวิวัฒนาการทางสังคม เป็นการปรับตัวเพื่อการพัฒนาสังคมบนพื้นฐานของความเป็นไทยมากกว่า

แผนที่ : เส้นทางการท่องเที่ยวภายในกรุงเทพมหานครและกรุงรัตนโกสินทร์

แผนที่ 4.3

สัญลักษณ์

- ▲ RAILWAY STATION
- PIER
- COACH ROUTE
- - - CRUISE ROUTE

ที่มา: ททท.

การศึกษาจินตภาพกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา

4.3.4 สภาพสังคมและวัฒนธรรม

ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมในกรุงรัตนโกสินทร์ มองในภาพรวมแล้วไม่แตกต่างไปจากสังคมไทยทั้งประเทศเท่าใดนัก แต่หากมองต่อจากพัฒนาการของพื้นที่เฉพาะกรุงรัตนโกสินทร์ แล้วพบว่า มีลักษณะแตกต่างไปจากบริเวณอื่นๆ อยู่บ้าง เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีคนไทยและชาวต่างประเทศชาติต่างๆ ได้แก่ จีน แขก มอญ ลาว เขมร ฝรั่งเศส ฯลฯ ตั้งถิ่นฐานกันมาเนิ่นนานกว่า 200 ปี นับตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี จนเกิดการผสมผสานทางสังคมและวัฒนธรรมกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในปัจจุบัน ทุกคนกลายเป็นคนไทยที่มีบรรพบุรุษร่วมสร้างเสริมความเจริญเติบโตแก่กรุงรัตนโกสินทร์มาด้วยกัน วัฒนธรรม ประเพณีเฉพาะชาติที่ยังคงอยู่ได้รับการปฏิบัติเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของตนโดยปราศจากความขัดแย้งในสังคม ดังปรากฏทั้งวัดในพุทธศาสนา ศาลเจ้าของชาวจีน สุเหร่าของชาวอิสลาม โบสถ์พราหมณ์ และโบสถ์ในศาสนาคริสต์ ตั้งเป็นศูนย์กลางของแต่ละชุมชนใกล้เคียงกัน โดยไม่มีการแบ่งแยกเชื้อชาติ ศาสนา ดังได้ลำดับความมาแล้วในบทที่ 3

อย่างไรก็ตามสังคมชาวไทยในพุทธศาสนายังคงเป็นชนกลุ่มใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวไทยพุทธทั้งหลายมีวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ผูกพันกับศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ มีความภาคภูมิใจในอดีตและเอกราชของชาติ มีการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมประจำชาติกันมาอย่างต่อเนื่อง

สังคมไทยมีการประกอบกิจกรรมและประเพณีวัฒนธรรมตลอดทั้งปี นับแต่วันขึ้นปีใหม่จนถึงวันส่งท้ายปีเก่า พิธีและพระราชพิธี ตลอดจนวันสำคัญต่างๆ ที่ประกอบกิจกรรมบนพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ มีดังแสดงในตาราง 4.8

ลักษณะสังคมไทยที่มีเอกลักษณ์มานานอีกประการหนึ่งก็คือ กิจกรรมหัตถศิลป์หัตถกรรมได้แก่ การผลิตเครื่องอุปโภค บริโภค และปัจจัยต่างๆ ที่อยู่ในลักษณะของการรวมกลุ่มหรือชุมชนเฉพาะแห่ง เช่น บ้านบาตร บ้านหม้อ ฯลฯ ดังเคยกล่าวมาแล้ว แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ระบบการผลิตทางอุตสาหกรรมใหม่เข้ามาแทนที่งานฝีมือรุ่นเก่าที่ขาดการส่งเสริมอย่างพอเพียงจึงเริ่มหมดความนิยม ช่างฝีมือที่มีเหลืออยู่หันไปประกอบอาชีพอย่างอื่น บ้านช่างหลายแห่ง ปัจจุบันเหลือแต่ชื่อที่ปราศจากกิจกรรมเช่นเดิม เช่น บ้านดินสอ บ้านพานถม

ตาราง 4.8 รายการกิจกรรม และประเพณีวัฒนธรรมประจำปี ในบริเวณกรุงเทพมหานคร*

วัน/เดือน	รายการ	สถานที่	องค์ประกอบ (ลักษณะ) ของกิจกรรม
1 ม.ค.	วันปีใหม่	- สนามหลวง	- งานฉลอง, ตักบาตร, มหรสพ
8 ม.ค. (เสาร์ที่ 2)	วันเด็กแห่งชาติ	- สถาบันต่าง ๆ สนามหลวง	- นิทรรศการเด็ก
25 ม.ค.	วันกองทัพบก	- กระทรวงกลาโหม สนามหลวง, สนามชัย	- กิจกรรม, นิทรรศการทางทหาร, การแสดงยุทธภีฬาและกีฬาต่าง ๆ
ก.พ. - เม.ย.	เทศกาลกีฬาไทย	- สนามหลวง, พิพิธภัณฑ์ สถานแห่งชาติ	- กีฬาเล่นว่าว, ตะกร้อ ฯลฯ ดนตรี เพื่อประชาชนทุกวันศุกร์
20 ก.พ.	วันมาฆบูชา	- วัดต่าง ๆ	- ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
24 ก.พ.	วันพระราชสมภพพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	- พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หอสมุดแห่งชาติ, โรงละคร แห่งชาติ	- นิทรรศการศิลปวัฒนธรรม, มหกรรมดนตรีไทย, อาหารไทย
31 มี.ค.	วันพระราชสมภพพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	- วัดพระเชตุพนฯ, วัดราช นัดดา, ภูเขาทอง	- นิทรรศการแพทย์แผนโบราณ พาณิชย์นาวี, ออกเหรียญ กษาปณ์
6 เม.ย.	วันจักรี	- พระบรมมหาราชวัง, วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนฯ, วัดราช บูรณะ, สนามหลวง, สะพานพุทธ	- กิจกรรมตามพระราชพิธี
13 เม.ย.	วันสงกรานต์	- สนามหลวง, วัดต่าง ๆ	- กิจกรรมประเพณี, การแต่ง กาย, การละเล่น, ชบวนแห่
28 เม.ย.	วันเรีศ	- โรงละครแห่งชาติ หอสมุดแห่งชาติ	- กิจกรรมและนิทรรศการทาง สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม
1 พ.ค.	วันแรงงานแห่งชาติ	- สนามหลวง	- กิจกรรมและนิทรรศการ เกี่ยวกับแรงงาน, ชมนมกรรมกร
5 พ.ค.	พระราชพิธีฉัตรมงคล	- พระบรมมหาราชวัง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	- กิจกรรมตามพระราชพิธี และนิทรรศการ
10-11พ.ค.	วันพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ	- วัดพระศรีรัตนศาสดาราม- สนามหลวง	- พระราชพิธีตามแบบโบราณ และนิทรรศการ
19 พ.ค.	วันวิสาขบูชา	- วัดต่าง ๆ	- ประกอบพิธีกรรมทาง พุทธศาสนา

(มีต่อ)

(ตาราง 4.8 ต่อ)

วัน/เดือน	รายการ	สถานที่	องค์ประกอบ (ลักษณะ) ของกิจกรรม
9 มิ.ย.	พระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลวันวิสาขบูชา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล	- วัดสุทัศน์	- กิจกรรมพระราชพิธี
26 มิ.ย.	วันสุนทรภู่	- วัดเทพธิดาราม	- นิทรรศการสุนทรภู่
17 ก.ค.	วันอาสาฬหบูชา	- วัดต่าง ๆ	- ประกอบกิจกรรมทางศาสนา
18 ก.ค.	วันเข้าพรรษา	- วัดต่าง ๆ	- ประกอบกิจกรรมทางศาสนา
ก.ค.	การสวดไอ้เอ้ววิหารราย ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	- วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	- ประกอบกิจกรรมทางศาสนา
12 ส.ค.	วันเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระราชินีฯ	- สนามหลวง, ถนนราชดำเนิน	- ฉลอง, ชุมนุมประชาชน
1 ต.ค.	วันรัชกาลที่ 4	- วัดบวรนิเวศน์, พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, หอสมุดแห่งชาติ	- นิทรรศการทางการพิมพ์, การศาสนา, ดาราศาสตร์, โหราศาสตร์
14 ต.ค.	วันออกพรรษา	- วัดต่าง ๆ	- ประกอบกิจกรรมทางศาสนา
ต.ค.	เทศกาลลูกจูงปืน	- วัดพระเชตุพนฯ	- ประกอบกิจกรรมทางประเพณี
19 ต.ค.	วันพระราชพิธีกฐินหลวง	- พระอารามหลวง วัดพระเชตุพนฯ, วัดอรุณฯ	- พระราชพิธีตามประเพณี
23 ต.ค.	วันปิยมหาราช	- ลานพระบรมรูปทรงม้า	- ชบวนพวงมาลาถวายบังคม
25 พ.ย.	วันที่ระลึกพระมหา ธีรราชเจ้า	- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ โรจนะครแห่งชาติ	- นิทรรศการ งานนิพนธ์
12 พ.ย.	วันลอยกระทง	- โรงละครแห่งชาติ, แม่น้ำเจ้าพระยา, ท่าเรือต่าง ๆ คลองหลอด	- ประกอบกิจกรรมทางประเพณี
30 พ.ย.	งานภูเขาทอง	- วัดสระเกศ	- ประกอบกิจกรรมทางประเพณี
5 ธ.ค.	วันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช - วันชาติ	- สนามหลวง เชิงสะพานปั้นเกล้าฯ, ถนนราชดำเนิน	- ฉลอง, ชุมนุมประชาชน
10 ธ.ค.	วันรัฐธรรมนูญ	- อเนาวรีย์ประชาธิปไตย	- นิทรรศการประชาธิปไตย
11 ธ.ค.	วันสมเด็จพระปรมาธิบดี ชิโนรส	- วัดพระเชตุพนฯ	- นิทรรศการ งานนิพนธ์
31 ธ.ค.	วันสิ้นปี	- สนามหลวง	- เทศกาลประเพณี

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

4.4 ลักษณะการใช้ที่ดิน

จากพัฒนาการทางพื้นที่ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 3 ซึ่งทำให้มองเห็นภาพรวมในอดีตได้เป็นระยะๆ ในด้านของการใช้ที่ดินกรุงรัตนโกสินทร์ปัจจุบัน จะพิจารณาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินใน 2 ช่วงเวลา คือ พ.ศ. 2512 และพ.ศ. 2530 ทั้งนี้เพื่อให้เห็นถึงสภาพปัจจุบันและสามารถชี้แนวโน้มการใช้ที่ดินในอนาคตได้

4.4.1 การใช้ที่ดิน พ.ศ. 2512

ดังกล่าวแล้วว่ากรุงรัตนโกสินทร์เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาพื้นที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาเมื่อประมาณ 200 ปีที่แล้วถึง พ.ศ. 2512 ขณะที่ประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนากรุงเทพฯ ให้เป็นศูนย์กลางประเทศทุกๆ ด้าน เขตเมืองขยายออกไปทุกทิศทางอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะตามถนนสายหลักระดับภาคที่วิ่งออกไปจากกรุงเทพฯ เช่น ถนนสุขุมวิท ถนนพหลโยธิน หรือถนนเพชรเกษม และถนนสายหลักระดับเมืองที่เชื่อมกรุงเทพฯ กับชุมชนโดยรอบ เช่น ถนนงามวงศ์วาน ถนนสายกรุงเทพฯ-นนทบุรี ถนนตากสิน พื้นที่เมืองในเวลานั้นประมาณ 66,331 ไร่ (เกียรติ จิวะกุล และคณะ 2525 : 50) ประชากรกรุงเทพฯ ขณะนั้นประมาณ 3,077,336 คน เป็นประชากรในกรุงรัตนโกสินทร์ 292,610 คน หรือคิดเป็น 9.5% ของประชากรกรุงเทพฯ จัดเป็นบริเวณที่มีประชากรมากเป็นอันดับ 3 รองจากเขตพระโขนง (12.43%) และเขตหนองไถ่ (10.93%) อย่างไรก็ตามก่อนหน้านี้กรุงรัตนโกสินทร์เคยเป็นบริเวณที่มีประชากรอยู่อาศัยมากที่สุด คิดเป็น 30.19% และ 26.63% ของประชากรทั้งกรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2480 และ 2490 ตามลำดับ ใน พ.ศ. 2503 ประชากรกรุงรัตนโกสินทร์ลดลงเหลือเพียง 16.4% ของประชากรกรุงเทพฯ จัดเป็นอันดับ 2 รองจากประชากรเขตดุสิต (17.97%) (จันทิมา ฉัตรไชยสิทธิกุล 2529 : 123-124) ปรากฏการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับการขยายตัวของเมืองที่กล่าวข้างต้น นั่นคือชาวกรุงรัตนโกสินทร์เดิมเริ่มขยายออกนอกเขตพระนครที่คับคั่งแออัดสู่ชานเมือง อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบประชากรต่อพื้นที่แล้ว กรุงรัตนโกสินทร์ยังคงเป็นบริเวณที่มีประชากรหนาแน่นสูง คือ ประมาณ 52 คนต่อไร่ ส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่บริเวณย่านการค้าสำคัญ เขตป้อมปราบฯ และเขตสัมพันธวงศ์

เนื่องจากไม่มีการบันทึกข้อมูลปริมาณการใช้ที่ดินใน พ.ศ. 2512 มีแต่แผนที่แสดงการใช้ที่ดิน ดังแสดงในแผนที่ 4.4 ดังนั้นจึงทำการวัดพื้นที่แต่ละประเภทจากแผนที่ ซึ่งจะวัดได้เฉพาะพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดินชั้นล่างเท่านั้น (เหตุนี้จึงเป็นผลให้เมื่อเปรียบเทียบปริมาณพื้นที่การใช้ที่ดิน พ.ศ. 2530 ต้องใช้พื้นที่เฉพาะชั้นล่างเช่นกัน แต่ พ.ศ. 2530 การใช้ที่ดินประเภทที่มักอาศัยและพาณิชยกรรม พัฒนาขึ้นในอาคารสูง จึงอาจทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงมี

ข้อบกพร่องไปบ้าง) จากปริมาณการใช้ที่ดิน พ.ศ. 2512 ดังแสดงในตาราง 4.9 พบว่า การใช้ที่ดินประเภทพักอาศัย มีปริมาณใกล้เคียงกับการใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชย์กรรมคือ ประมาณ 23.36% และ 23.64% ของพื้นที่กรุงเทพมหานคร สำหรับการใช้ที่ดินประเภทพาณิชย์กรรมส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณตอนใต้ของพระนคร ตั้งแต่ถนนเจริญกรุงลงมาจนถึงแม่น้ำเจ้าพระยา นอกนั้นยังเกาะตัวริมถนนสายต่างๆ ทั้งทั้งพื้นที่ ย่านการค้าสำคัญ ในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ ท่าเตียน ท่าพระจันทร์ ปากคลองตลาด บางลำภู บ้านหม้อ พาหุรัด วังบูรพา ย่านถนนเจริญกรุง และเขาวราช ย่านสำเพ็ง สะพานหัน ตลาดน้อย วงเวียน 22 กรกฎาคม ย่านถนนบำรุงเมือง ถนนหลวง มหานคร นางเลิ้ง เทเวศน์ ส่วนย่านพักอาศัยนุกระจ่ายตัวอยู่โดยทั่วไป โดยเฉพาะด้านเหนือตั้งแต่ย่านบางลำภูขึ้นไปจนถึงคลองผดุงกรุงเกษม และด้านตะวันออกบริเวณคลองมหานาค ที่เหลือแทรกอยู่ตามย่านการค้าในลักษณะของตึกแถว สำหรับการใช้ที่ดินประเภทสถานที่ราชการพบว่า มีอยู่ไม่น้อยเช่นกันคือ ประมาณ 12.57% ของพื้นที่กรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในเขตคูเมืองเดิมและบริเวณใกล้เคียง ซึ่งเป็นการพัฒนาของพื้นที่มาแต่เดิม อันดับรองลงมาได้แก่ การใช้ที่ดินประเภทศาสนสถาน ประมาณ 8.61% ของพื้นที่กรุงเทพมหานคร นอกจากนั้นเป็นสถานศึกษา 3.29% และที่ว่าง 2.36% ของพื้นที่กรุงเทพมหานคร ส่วนการใช้ที่ดินประเภทอุตสาหกรรม-คลังสินค้า นับว่ามีน้อยที่สุด คือ ประมาณ 2.13% ของพื้นที่ ส่วนใหญ่อยู่บริเวณถนนทรงวาดและย่านเชียงกง นอกนั้นแทรกตัวอยู่ตามบริเวณต่างๆ เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมเบาและไม่สร้างมลภาวะแก่พื้นที่ เช่น โรงพิมพ์แถบวัดราชบพิธ การทำทอง-นาก-เงิน บริเวณวัดสุทัศน์ ตรอกหม้อและตรอกเฟื่องทอง (แผนที่ 4.4 และตาราง 4.9)

ตาราง 4.9 แสดงพื้นที่และร้อยละการใช้ประโยชน์ที่ดินกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2512

หน่วย : ไร่

ประเภทการใช้ที่ดิน	พ.ศ. 2512	
พักอาศัย	1,296,918	(23.36%)
พาณิชย์กรรม	1,312,463	(23.64%)
อุตสาหกรรมและคลังสินค้า	119,255	(2.13%)
สถานที่ราชการ	967,878	(12.57%)
สถานศึกษา	182,657	(3.29%)
ศาสนสถาน	478,816	(8.61%)
ถนนและคลอง	1,235,292	(22.25%)
ที่ว่าง	131,824	(2.36%)
อื่นๆ	89,378	(1.79%)
รวม	5,551,875	(100%)

ที่มา : คำนวณจากแผนที่การใช้ที่ดิน พ.ศ. 2512 กทม.

4.4.2 การใช้ที่ดิน พ.ศ. 2530

กรุงเทพมหานครปัจจุบันมีการใช้ประโยชน์ที่ดินเต็มพื้นที่ ลักษณะโดยทั่วไปยังคงเป็นแบบผสม (Mix used) ระหว่างการพักอาศัยและพาณิชย์กรรมในรูปของตึกแถว ไม่เปลี่ยนแปลงไปจากการใช้ที่ดิน พ.ศ. 2512 มากนัก สามารถแบ่งการใช้ที่ดินกรุงเทพมหานครได้เป็น 10 ประเภท คือ (ตาราง 4.10 แผนภูมิ 4.3 และ ภาคผนวก 1-3)

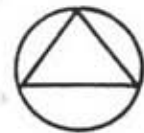
แสดง : การใช้ที่ดิน พ.ศ. 2512

สัญลักษณ์

ย่านพักอาศัย	ศาลากลาง
ย่านพาณิชย์ยกรรม	สถานที่พักผ่อน
สถานที่ราชการ	อุตสาหกรรม + คลังสินค้า
สถาบันการศึกษา	

ที่มา: กองผังเมือง กรุงเทพมหานคร

แผนที่ 4.4

มาตราส่วน

ม.

การศึกษาจินตภาพกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา

1) ที่พักอาศัย

มีเนื้อที่รวม 1,250.534 ไร่ คิดเป็น 22.52% ของพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ จัดเป็นประเภทที่ใช้เนื้อที่มากที่สุด (ไม่รวมถนนและคลอง) ลักษณะที่พักอาศัยหนาแน่นมี 2 ประเภทใหญ่ คือ แบบบ้านเดี่ยวซึ่งมักอยู่ด้านหลังอาคารพาณิชย์ริมถนน ส่วนใหญ่จะอยู่ทางด้านเหนือคลอง บางลำภูขึ้นไป ได้แก่ บ้านพานถม (41.92%) บางขุนพรหม (37.29%) วัดบวรนิเวศน์ (29.10%) และวัดสามพระยา (21.20%) ในจำนวนนี้รวมทั้งหอพักและ guest house ด้วย กลุ่มที่พักอาศัยที่หนาแน่นสูงอีกประเภทคือ แบบตึกแถว ส่วนใหญ่จะอยู่ในบริเวณแขวงศาลเจ้าพ่อเสือ (42.32%) ตลาดยอด (34.66%) ป้อมปราบฯ (34.60%) และคลองมหานาค (33.53%) สำหรับที่พักอาศัยประเภทอาคารสูงหรือคอนโดมิเนียม พบบริเวณย่านถนนหลานหลวง ถนนพะเนียง และบริเวณตลาดน้อยซึ่งต่อเนื่องกับศูนย์การค้า River City สีพระยา แต่จำนวนไม่มากนัก

2) พาณิชย์กรรม

มีเนื้อที่รวม 944.006 ไร่ คิดเป็น 17% ของพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ ลักษณะอาคารส่วนใหญ่เป็นตึกแถว ส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่บริเวณสามพันราชวงศ์ (34.52%) ตลาดน้อย (32.81%) วังบูรพา (30.07%) ตลาดยอด (28.34%) และจักรวรรดิ (26.99%) และเริ่มมีประเภทอาคารสูง (office building) หลายสิบชั้นในบางบริเวณ ได้แก่ การสร้างศูนย์การค้าขนาดใหญ่ย่านวังบูรพา-พาหุรัด บางลำภู ถนนเยาวราช ย่านธนาคารแถบสวนมะลิและย่านศูนย์การค้า River City ซึ่งนับเป็นบริเวณที่มีการใช้ที่ดินประเภทพาณิชย์กรรมเข้มข้นขึ้น ตลอดเวลาและน่าสนใจเป็นพิเศษ ย่านการค้าในกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นย่านเก่าแก่และมีความสำคัญระดับเมือง-ระดับประเทศมีหลายแห่งดังกล่าวแล้วในเรื่องการใช้ที่ดินพ.ศ. 2512 จึงจะไม่กล่าวซ้ำในที่นี้อีก สำหรับย่านธุรกิจการค้าที่เริ่มขยายตัวใหม่ในรอบ 20 ปีนี้ ได้แก่ (ดูตำแหน่งประกอบ)

ย่านถนนบำรุงเมือง (ตอนนอก) (1) - เริ่มตั้งแต่สวนมะลิซึ่งกลายเป็นย่านของสถาบันการเงิน และการธนาคารสำคัญ หลายแห่ง ไปจนถึงเฉลิมเขต ซึ่งเป็นย่านห้างร้านขนาดใหญ่ บริเวณปลายถนนยังเป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลหัวเลี้ยวและศูนย์การค้าผ้าที่ต่อเนื่องมาจากตลาดไม้เบ็ดด้วย

ย่านถนนหลานหลวง (2) - นับเป็นบริเวณหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพสูงมาก ในปัจจุบันกล่าวคือ มีการสร้างอาคารพาณิชย์สูงประมาณ 4-5 ชั้น ไปจนถึง office building หลายแห่ง ตลอด 2 ข้างถนน

โดยเฉพาะบริเวณที่ต่อเนื่องกับย่านค้าไม้ถนนดำรงรักษ์ และ บริเวณที่ต่อเนื่องกับถนนพะเนียง ย่านธุรกิจใหม่บนถนนเหล่าน หลวงนี้ น่าจะเป็นที่ตั้งของห้างร้าน สำนักงานขนาดใหญ่ต่อไป ในอนาคต

ย่านถนนวิสุทธิกษัตริย์ (๓) - เป็นอีกบริเวณหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพสูง จากเดิมที่เป็นเขตพักอาศัย มีการสร้างตึกแถวริมถนนบ้าง แต่ในปัจจุบันเป็นย่านของโรงแรม โรงน้ำชา บาร์ ไนต์คลับ และสถาน เริงรมย์ยามค่ำคืน ซึ่งการใช้ที่ดินประเภทนี้เริ่มบุกกรุกเขตที่พัก อาศัยมากขึ้นทุกที

ย่านปากคลองผดุงกรุงเกษมด้านใต้ (4) - เนื่องจากเป็นบริเวณที่ต่อเนื่องกับตลาดน้อย และสี่พระยา บางรัก จึงมีโอกาสนในการพัฒนาเชิงธุรกิจสูง โดยเฉพาะเมื่อมีการสร้างโรงแรม Royal Orchid Sheraton และศูนย์การค้า River City ทำให้บริเวณปากคลองผดุงกรุง เกษมเชื่อมต่อไปเป็นผืนเดียวกัน ทำให้เกิดการพัฒนาลงไปในพื้นที่ กรุงรัตนโกสินทร์ด้านใต้มากขึ้น จากการสำรวจพบว่า ริมถนน วาณิช 2 เริ่มมีการก่อสร้างอาคารพาณิชย์ในรูปของตึกแถว และ Office building รวมทั้ง Condominium ขนาดใหญ่ จึงนับ เป็นอีกบริเวณหนึ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

ส่วนย่านการค้าที่มีปัญหาและเริ่มซบเซาลงทุกขณะ ได้แก่ ท่าเตียน จักรวรรดิ ทรงวาด บ้านหม้อ ย่านถนนบำรุงเมือง (ตอนใน) และถนนเฟื่องนคร

๓) สถานที่ราชการ

มีเนื้อที่รวม ๘๑๘.๖๗๗ ไร่ หรือคิดเป็น ๑๔.๗๕% ของพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ สถานที่ราชการส่วนใหญ่อยู่ภายในเขตคลองคูเมืองเดิม และบริเวณใกล้เคียง ส่วนใหญ่อยู่เลข ขึ้นไปทางด้านเหนือ ริมถนนเจ้าฟ้า เลียบแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นไปจนถึงเทเวศน์ อีกแห่งหนึ่ง คือ ๒ ซ้างถนนราชดำเนินนอก ซึ่งเป็นกลุ่มสถานที่ราชการที่ขยายตัวออกไปในระยะต้นรัชกาลที่ ๑ นี้เอง และจะเป็นตัวเชื่อมต่อกับสถานที่ราชการบริเวณพระราชวังดุสิต สถานที่ราชการใน บริเวณนี้เป็นสถานที่ราชการที่มีความสำคัญในระดับประเทศเป็นส่วนใหญ่ เช่น กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงยุติธรรม กระทรวง

เกษตรและสหกรณ์ ธนาคารแห่งประเทศไทย ฯลฯ ในปัจจุบันรัฐมีนโยบายจะย้ายหน่วยราชการบางส่วนออกไปยังปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร เพื่อลดความแออัดและส่งเสริมความเป็นระเบียบและสภาพแวดล้อมที่ดีในพื้นที่ชั้นใน คงเหลือแต่ส่วนบริหารของกระทรวง และหน่วยงานบริการท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ ดังกล่าวมาแล้วใน บทที่ 2 แม้ว่าการย้ายศูนย์ราชการครั้งนี้จะทำให้กรุงรัตนโกสินทร์ลดบทบาทการเป็นศูนย์กลางของหน่วยราชการสำคัญที่เป็นมาแต่อดีตลงไป แต่ภาพพจน์ของการเป็นย่านสถานที่ราชการยังคงอยู่ และจะมีผลดีในการเพิ่มพื้นที่ว่างให้เมืองด้วย

4) ศาสนสถาน

มีเนื้อที่รวม 486.366 ไร่ คิดเป็น 8.76% การใช้ที่ดินประเภทศาสนสถานรวมทั้งวัดในพุทธศาสนา วัดจีน ศาลเจ้า สุเหร่าหรือมัสยิด และโบสถ์ ฯลฯ ซึ่งปรากฏว่ามีศาสนสถานกระจายอยู่อย่างทั่วถึงทั้งกรุงรัตนโกสินทร์ วัดในพุทธศาสนามีจำนวนมากที่สุด ที่สำคัญได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดสุทัศน์เทพวราราม วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมกุฏกษัตริยาราม วัดโสมนัสวิหาร วัดสระเกศ วัดเทพศิรินทราวาส วัดบพิตรนิกาย วัดจักรวรรดิราชาวาส วัดไตรมิตรวิทยาราม วัดสัมพันธวงศาราม วัดปทุมคงคาราม ฯลฯ

5) สถานศึกษา

มีเนื้อที่รวม 244.622 ไร่ คิดเป็น 4.41% ของพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ เป็นที่ตั้งของสถานศึกษาที่เก่าแก่และสำคัญ หลายแห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งทั้งสองแห่งตั้งอยู่ในเขตคลองคูเมืองเดิม นอกจากนี้ยังมี โรงเรียนราชินี โรงเรียนสตรีวิทยา โรงเรียนสวนกุหลาบ วิทยาลัยช่างศิลป์ โรงเรียนนายร้อย จ.ป.ร. และโรงเรียนอื่นๆ หลายแห่งในวัดต่างๆ บริเวณที่เป็นที่ตั้งของสถานศึกษามากที่สุดในเขตคลองคูเมืองเดิม หรือแขวงพระบรมมหาราชวัง อันดับรองลงไป คือ แขวงบางขุนพรหม แขวงวัดเทพศิรินทร์ และแขวงวังบูรพา ตามลำดับ

6) ที่ว่าง

ที่ว่างหรือบริเวณพักผ่อนหย่อนใจในกรุงรัตนโกสินทร์มีเนื้อที่รวมกันทั้งหมด 218.312 ไร่ คิดเป็น 3.93% ของพื้นที่ ในที่นี้คิดรวมทั้งว่างที่ยังไม่ได้พัฒนาด้วย ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในเขตป้อมปราบฯ และเขตสัมพันธวงศ์ สำหรับบริเวณที่ว่างเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของชาวกรุงรัตนโกสินทร์ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตพระนคร ที่สำคัญได้แก่ สนามหลวง ซึ่งเป็นบริเวณอเนก

ประสงค์สำหรับประกอบกิจกรรมตามประเพณีและวันสำคัญ เป็นบริเวณที่มีความสำคัญมาแต่อดีต และมีคุณค่าในระดับชุมชนเมืองกรุงเทพมหานคร สถานที่พักผ่อนแห่งอื่นๆ ของชาวกรุงรัตนโกสินทร์ คือ สวนสราญรมย์ สนามหน้าศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร สวนหย่อมถนนสิบสามห้าง (บางลำภู) สวนหย่อมข้างวัดสุทัศน์ฯ บริเวณเชิงสะพานพุทธฯ และสะพานพระปกเกล้าฯ วงเวียน 22กรกฎา และริมคลองคูเมืองเดิม คลองผดุงกรุงเกษม

7) คลังสินค้า

ในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ มีเนื้อที่ที่ใช้เป็นคลังสินค้า 96.959 ไร่ หรือคิดเป็น 1.75% ของพื้นที่บริเวณที่เป็นย่านคลังสินค้าสำคัญ ได้แก่

ย่านอาหารแห้ง - มี 2 บริเวณ บริเวณแรก คือ ท่าเตียน (1) เป็นแหล่งเก็บสินค้าประเภทของแห้งจากทะเล กะปิ น้ำปลา พริกแห้ง ฯลฯ ส่วนด้านใต้ลงมาเป็นแหล่งเก็บน้ำมัน เบนซิน น้ำตาลปิบ มะพร้าว อีกบริเวณหนึ่ง ได้แก่ 2 ฟังถนนอนุวงศ์-ทรงวาด (2) เป็นแหล่งเก็บสินค้าประเภท ข้าวสาร พริกแห้ง หอม กระเทียม รวมทั้งอาหารแห้งจากต่างประเทศด้วย

ย่านโกดังผ้า - พบแทรกอยู่ทั่วไปในย่านค้าผ้า และบริเวณใกล้เคียง ย่านเหล่านี้ ได้แก่ แกวตลอกเฟื่องทอง (3) สะพานหัน (4) สำเพ็ง (5) เวียงท่านเลื่อนฤทธิ์ (6) ซึ่งเป็นบริเวณใกล้เคียง พายุรัตน์ (7) และสำเพ็ง อีกบริเวณหนึ่งที่มีโกดังผ้า ได้แก่ แกววัดเทพศิรินทราวาส (8) เฉลิมเขต และยศเส ซึ่งใกล้เคียงกับตลาดไม้เบ้ (9)

ปัจจุบัน ย่านคลังสินค้าบางแห่งเป็นตัวสร้างปัญหาแก่พื้นที่มาก เช่น ท่าเตียน ซึ่งตั้งอยู่ใกล้โบราณสถานสำคัญ แรงสั่นสะเทือนจากรถบรรทุกขนส่งสินค้า มีส่วนทำให้โบราณสถานชำรุดทรุดโทรม ส่วนบริเวณอื่น เช่น ทรงวาด กิจกรรมการขนส่งก่อให้เกิดปัญหาการจราจรติดขัดจนวายตลอดเวลา

8) อุตสาหกรรม

การใช้ที่ดินประเภทนี้ พบเอยมากในกรุงรัตนโกสินทร์ คือ มีเพียง 77.167 ไร่ หรือคิดเป็น 1.39% ของพื้นที่ เนื่องจากมีกฎหมายควบคุมอาคารบางประเภทมีให้อยู่ในเมืองหรือย่านชุมชน โรงงานอุตสาหกรรมบริเวณนี้มักมีขนาดเล็กและมักเป็นตึกแถวปะปนกับร้านค้า ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะแก่สภาพแวดล้อม บริเวณอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ ได้แก่

- โรงพิมพ์และกิจการที่เกี่ยวข้อง - ตั้งอยู่แถบวัดราชบพิธ ไปจนถึงวัดสุทัศน์ (1)
การทำไม้ - ตั้งอยู่ถนนบริพัตร หน้าวัดสระเกศ (2)
ไปจนถึงถนนดำรงรักษ์ (3)
ซ่อมเครื่องเหล็กและเครื่องจักรกล - ตั้งอยู่ย่านเชียงกง ถนนวานิช 2 ไปจนถึงริมคลองผดุงกรุงเกษม (4)

9) ถนนและคลอง

เนื้อที่ถนนและคลองในกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อรวมกันแล้วมีพื้นที่ถึง 1,270.495 ไร่ คิดเป็น 22.88% ของพื้นที่ ซึ่งนับว่าเป็นอัตราส่วนของการใช้ที่ดินที่สูงมาก เนื่องจากถนนซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรในเป็นเขตชุมชนเดิมและเป็นย่านการค้าสำคัญที่มีการพัฒนาสูง จึงมีการสร้างโครงข่ายทั่วถึงทั้งพื้นที่ การจราจรบนถนนคับคั่งตลอดวัน (รายละเอียดอยู่ในเรื่องระบบการจราจร)

10) อื่น ๆ

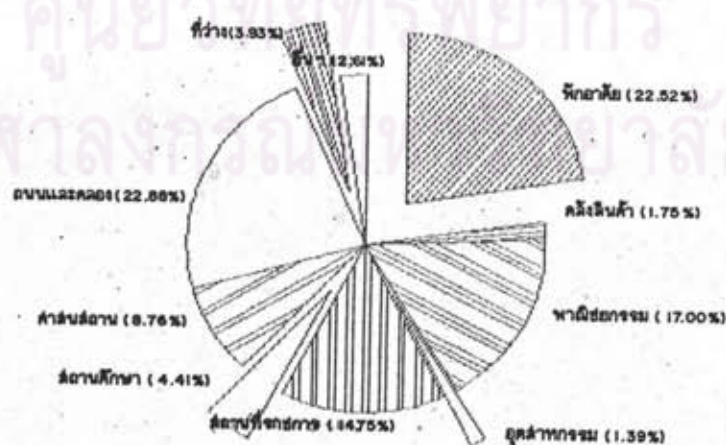
การใช้ที่ดินประเภทนี้ ได้แก่ พื้นที่ใช้สอยไม้แน่นอน และที่จอดรถ

กล่าวโดยสรุปแล้ว ในรอบ 20 ปีที่ผ่านมา(พ.ศ. 2512-2531) การใช้ที่ดินไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ส่วนที่เปลี่ยนแปลงมากที่สุด คือ ความเข้มข้นของการใช้ที่ดินด้านพาณิชย์กรรมลดน้อยลง (23.64% เป็น 17.00%) ส่วนการใช้ที่ดินประเภทอื่นๆ มีการเปลี่ยนแปลงบ้างเล็กน้อย ส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงในทางเพิ่มความหนาแน่นขึ้น มีเพียงย่านนักอาศัยที่เบาบางลง แต่ไม่มากเท่ากับย่านพาณิชย์กรรมซึ่งเบาบางลงอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้เพื่อสรุปสาเหตุได้ดังนี้ คือ (ดูภาคผนวก 4)

ตาราง 4.10 แสดงพื้นที่และร้อยละการเข้าประโยชน์ที่ดินกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2530

ประเภทการเข้าที่ดิน	หน่วย : ไร่			
	พระนคร	ป้อมปราบฯ	สัมพันธวงศ์	กรุงเทพมหานคร
พิภพอาศัย	732.644 21.17%	350.280 29.02%	167.610 18.94%	1,250.534 22.52%
พาณิชย์กรรม	428.406 12.38%	229.580 19.02%	286.020 32.32%	944.006 17.00%
อุตสาหกรรม	37.837 1.09%	31.520 2.61%	7.810 0.88%	77.167 1.39%
คลังสินค้า	14.979 0.43%	14.980 1.24%	67.000 7.57%	96.959 1.75%
สถานที่ราชการ	709.977 20.52%	95.860 7.94%	12.840 1.45%	818.677 14.75%
สถานศึกษา	188.912 5.46%	39.080 3.24%	16.630 1.88%	244.622 4.41%
ศาสนสถาน	300.126 8.67%	107.320 8.89%	78.920 8.92%	486.366 8.76%
ถนนและคลอง	867.475 25.07%	267.230 22.14%	135.790 15.34%	1,270.495 22.88%
ที่ว่าง	137.507 3.97%	63.085 5.23%	17.720 2.00%	218.312 3.93%
อื่น ๆ	42.137 1.22%	7.940 0.66%	94.660 10.70%	144.737 2.61%
รวม	3,460.000 100.00%	1,206.875 100.00%	885.000 100.00%	5,551.875 100.00%

ที่มา : ภาคผนวก 1 - 3

แผนภูมิ 4.3 แสดงพื้นที่ และร้อยละการเข้าประโยชน์ที่ดินกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2530

แสดง :

การใช้ที่ดิน พ.ศ. 2530

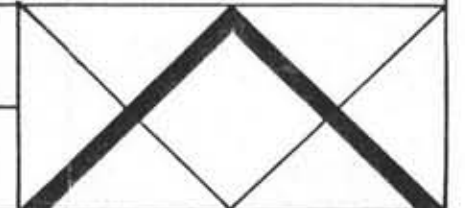
สัญลักษณ์ :

- ย่านพักอาศัย
- ย่านพาณิชยกรรม
- ย่านอุตสาหกรรม
- ย่านคลังสินค้า
- สถานที่ราชการ
- สถานศึกษา
- ศาสนสถาน
- ที่ว่าง
- แม่น้ำ ลำคลอง

ที่มา : จากการสำรวจ

แผนที่ 4.5

0 200 400 800

การศึกษาลักษณะภาพกรุงรัตนโกสินทร์
เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา

ก) กรุงรัตนโกสินทร์เป็นเขตพระนครเดิม ศูนย์กลางราชการและโบราณสถานต่างๆ ซึ่งเป็นสถาบันที่สำคัญสูงสุด การเปลี่ยนแปลงเป็นไปได้ยากมาก (Static function)

ข) การที่พื้นที่พาณิชย์กรรมลดลงอย่างมาก เนื่องจาก (คิดเฉพาะพื้นที่ชั้นล่างเท่านั้น ไม่สามารถคิดพื้นที่พาณิชย์กรรม ซึ่งเพิ่มขึ้นในทางสูงได้) และประชากรในกรุงรัตนโกสินทร์ลดลงตามลำดับ ทำให้ย่านการค้าบางแห่งซบเซาและเปลี่ยนมาใช้เป็นที่เก็บของ หรือที่พักอาศัยธรรมดา เช่น ท่าเตียน จักรวรรดิ ทรงวาด

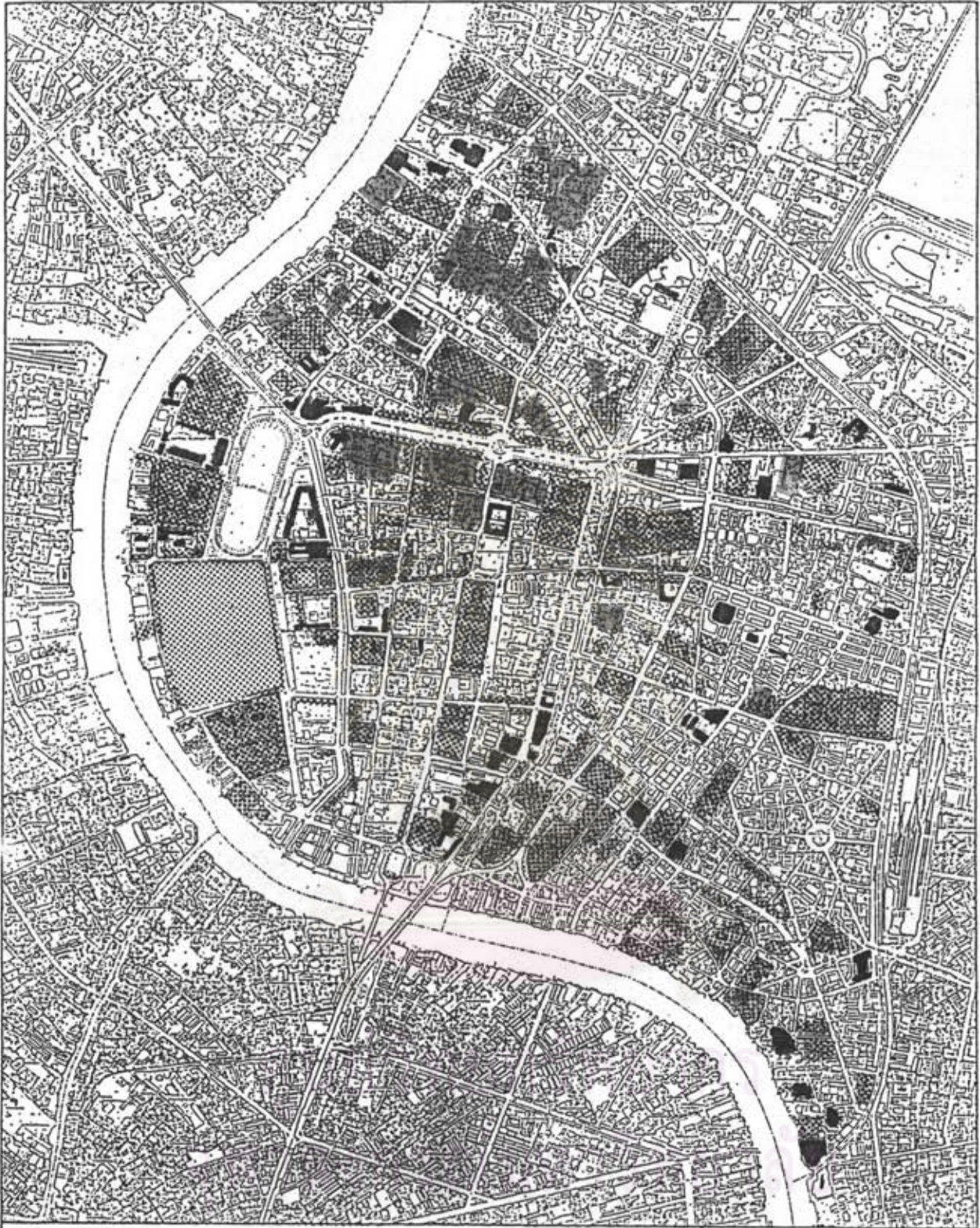
ค) ย่านการค้าบางแห่ง โดยเฉพาะย่านการค้าระดับประเทศ มีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจสูง ก่อให้เกิดการขยายตัวขึ้นเรื่อยๆ และกันพื้นที่ย่านพักอาศัยใกล้เคียง แต่ส่วนใหญ่จะสร้างใหม่เป็นอาคารสูงหลายสิบชั้น (Dynamic function) เช่น บางลำภู วังบูรพา

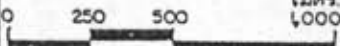

4.4.3 ประเภทของอาคาร

จากการสำรวจอาคารภายในกรุงรัตนโกสินทร์ทั้งหมด แบ่งลักษณะของอาคารได้เป็น 4 ประเภท คือ (แผนที่ 4.6 และ 4.7)

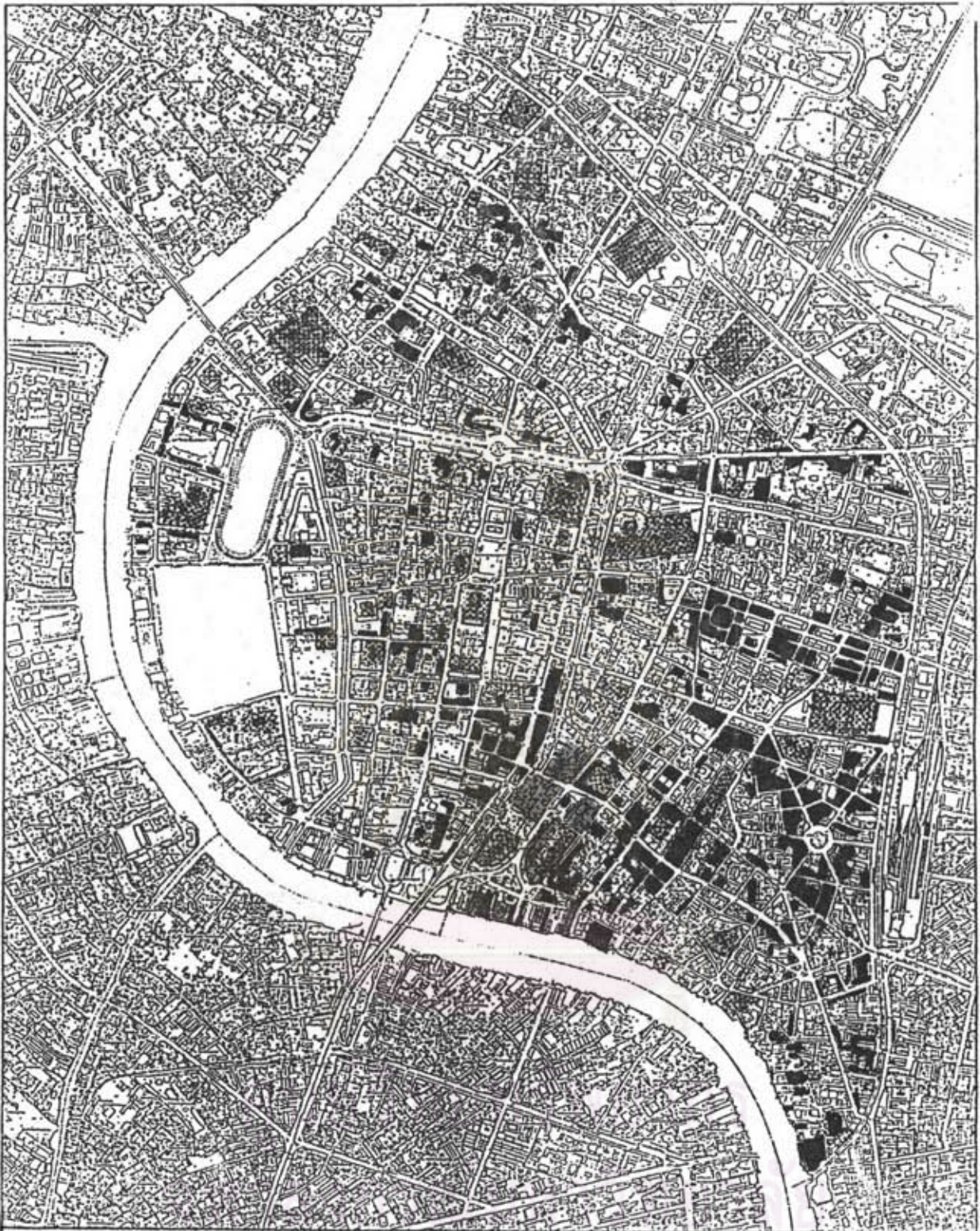
1) อาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และศิลปกรรม สมควรอนุรักษ์ไว้ ได้แก่ กลุ่มอาคารต่างๆ อันมีลักษณะถึงพร้อมด้วยความงามในแต่ละตระกูลศิลปะของการก่อสร้างนั้นๆ หรือมีการประสานศิลปกรรมในรูปแบบศิลปะต่างๆ ที่กลมกลืนก่อให้เกิดสุนทรียภาพแก่ผู้พบเห็น รวมทั้งอาคารต่างๆ ที่มีความสำคัญและความหมายเกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญ หรือเหตุการณ์สำคัญที่ผู้คนส่วนใหญ่ระลึกถึง อาคารประเภทนี้ส่วนใหญ่เป็นศาสนสถาน โบราณสถาน สถานที่ราชการ และสถานศึกษา และส่วนใหญ่มิมีระดับคุณค่าในการอนุรักษ์สูง นอกจากอาคารกลุ่มดังกล่าวแล้ว ประเภทอาคารสมควรอนุรักษ์ยังรวมไปถึงอาคารพักอาศัยและตึกแถว ซึ่งมีระดับคุณค่าของการอนุรักษ์ตั้งแต่สูงมากไปจนถึงเกณฑ์ต่ำ และบางกลุ่มของอาคารอาจจะมีระดับคุณค่าของการอนุรักษ์ต่ำกว่าเกณฑ์ปกติ แต่เนื่องจากการสำรวจและเก็บข้อมูลเน้นความสำคัญของการรวมกลุ่มและการเป็นย่าน เพื่อค้นหา Image เมือง จึงให้ความสำคัญกับอาคารกลุ่มนี้ด้วย (ดูบทที่ 5 ประกอบ)

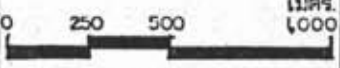

2) อาคารพักอาศัยประเภทบ้านเดี่ยว ได้แก่ บ้านพักอาศัยทั่วไป ที่ไม่ใช่ตึกแถว ส่วนใหญ่พบบริเวณตอนเหนือของพื้นที่ศึกษา มี 2 ลักษณะ คือ บ้านเดี่ยวมีบริเวณ มีรั้วรอบขอบชิดสภาพทั่วไปยังคงสงบรวมรื่น มักเป็นที่อยู่อาศัยดั้งเดิมของบรรพบุรุษ เจ้าของมักเป็นผู้มีฐานะดี บ้านเดี่ยวประเภทนี้พบบริเวณบางลำภูบน วัดสามพระยา และริมถนนกรุงเกษม

แสดง:	ประเภทของอาคาร	แผนที่	4-6
สัญลักษณ์	<ul style="list-style-type: none"> อาคารที่มีคุณค่าอนุรักษ์ บ้านเดี่ยว ดิโกแคว อาคารสูงสมัยใหม่ 		เมตร 1,000
ที่มา:	จากการสำรวจ		

การศึกษาจินตภาพกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา

เลข: อาคารสูงภายในกรุงรัตนโกสินทร์	แผนที่ 4.7
สัญลักษณ์ 1 ชั้น 2-3 ชั้น ที่มา: จากการสำรวจ มากกว่า 4 ชั้นขึ้นไป	

การศึกษาจินตภาพกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา

บ้านเดี่ยวอีกลักษณะหนึ่งเป็นบ้านขนาดเล็ก ปลูกอยู่กันอย่างแออัด สภาพทั่วไปทรุดโทรม ขาดการบำรุงรักษาอย่างสม่ำเสมอ บางบริเวณกลายเป็นชุมชนแออัด มักเป็นลักษณะของบ้านเช่าหรือบ้านแบ่งให้เช่า (คือ บ้านหลังเดี่ยว เช่าอยู่หลายครอบครัว) ผู้อยู่อาศัยมีฐานะตั้งแต่ปานกลางไปจนถึงรายได้ต่ำ พบมากบริเวณตอนเหนือของพื้นที่กรุงเทพมหานคร เช่นกัน โดยเฉพาะบริเวณบางขุนพรหมและบ้านพานถม บริเวณหลังอาคารถนนราชดำเนินกลาง บริเวณตรอกสุเหร่าที่บางลำภู ซ่างวัดโสมนัส และซ่างวัดสุนทรธรรมทาน

3) ตึกแถว ได้แก่ อาคารที่สร้างติดต่อกันตั้งแต่ 2 ห้องขึ้นไป (ในที่นี้ คำว่า "ตึกแถว" หมายถึง การก่อสร้างอาคารลักษณะนี้ด้วยวัสดุทุกชนิด) ในบริเวณกรุงเทพมหานครนี้พบอาคารประเภทนี้มากที่สุดและกระจายอยู่ทั่วทั้งพื้นที่ โดยเฉพาะบริเวณด้านใต้ของกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้เนื่องจากราคาที่ดินในบริเวณกรุงเทพมหานครมีราคาสูงมาก ตึกแถวเป็นอาคารที่ประหยัดเนื้อที่ใช้สอยและให้ประโยชน์คุ้มค่า จึงเกิดความนิยมสร้างตึกแถวกันทั่วไป การใช้อาคารประเภทตึกแถวนี้ ส่วนมากอยู่ในลักษณะของการประกอบการพาณิชย์กรรม รองลงมาคือ ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและบางส่วนใช้เป็นโรงงานอุตสาหกรรมและคลังสินค้า

4) อาคารที่ทำการ สำนักงานหรือที่พักอาศัยแบบสมัยใหม่ (Office Building) ได้แก่ ศูนย์การค้า แฟลต และคอนโดมิเนียมขนาดใหญ่ รวมทั้งอาคารที่ทำการในหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ และสถานศึกษา ที่มีความสูงตั้งแต่ 4 ชั้นขึ้นไปด้วย

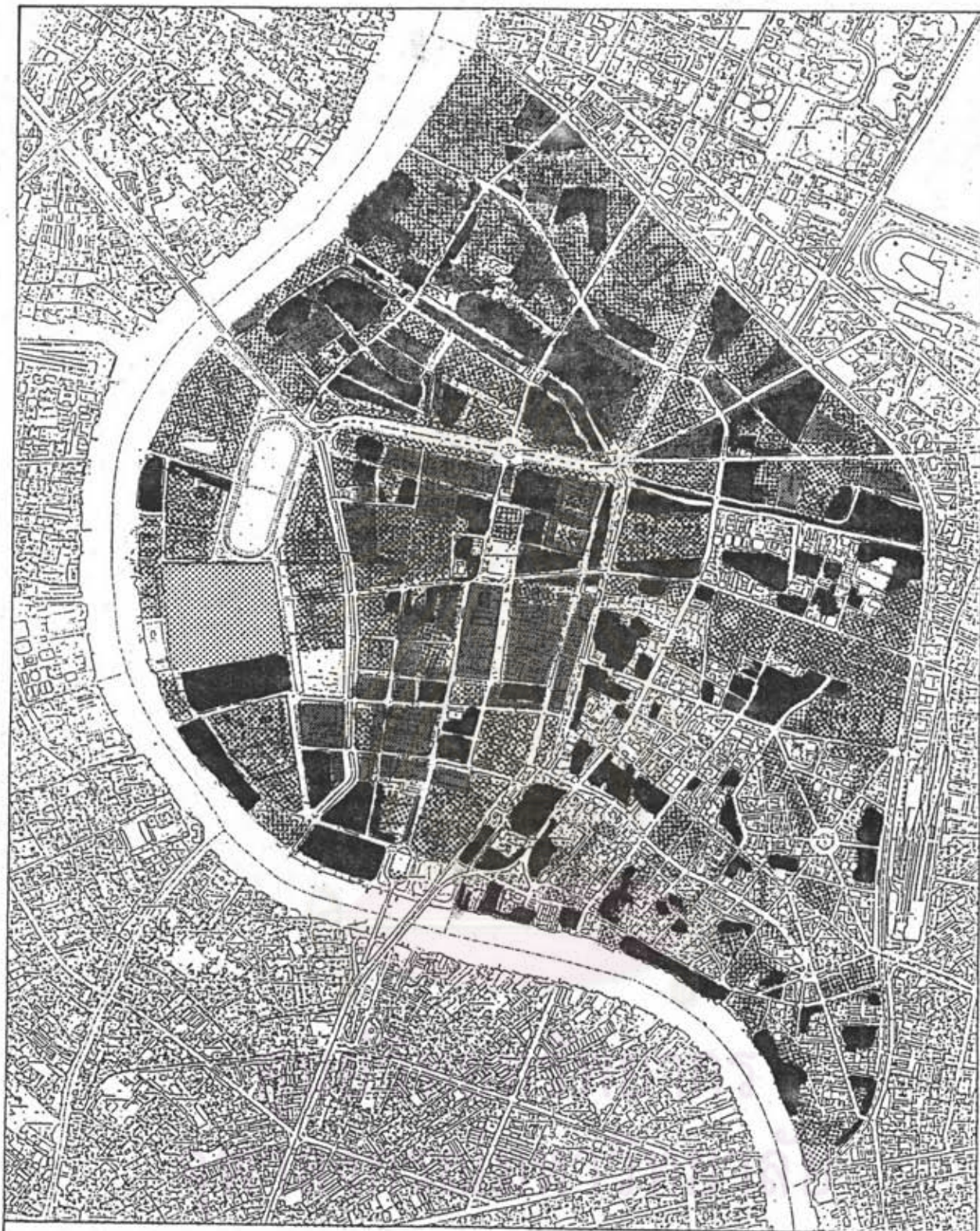
4.4.4 สภาพอาคาร

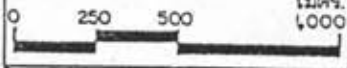

สภาพอาคารในบริเวณกรุงเทพมหานคร แบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ (แผนที่ 4.8)

1) กลุ่มอาคารที่มีสภาพดี โครงสร้างแข็งแรง ได้รับการบำรุงรักษาสม่ำเสมอ ส่วนใหญ่เป็นอาคารศาสนสถาน สถานที่ราชการ สถานศึกษาและอาคารพาณิชย์รุ่นใหม่ที่มีความสูงตั้งแต่ 4 ชั้นขึ้นไป บริเวณวังบูรพา บางลำภู และบริเวณริมถนนหลานหลวง ถนนบำรุงเมือง (ตอนนอก)

2) กลุ่มอาคารสภาพปานกลาง อาคารกลุ่มนี้ยังคงมีโครงสร้างแข็งแรง แต่ไม่ค่อยได้รับการดูแลรักษาปรับปรุงสภาพให้ดี พบมากที่สุดและกระจายอยู่ทั่วทั้งพื้นที่

3) กลุ่มอาคารที่มีความทรุดโทรมมาก ส่วนใหญ่เป็นอาคารไม้ที่มีสภาพเสื่อมโทรม และแออัดในบริเวณสลัมต่าง ๆ เช่น ตรอกสุเหร่าบางลำภู หลังโรงเรียนสตรีวิทยา หลังวัดสังเวช ตลาดบ้านพานถม บางขุนพรหม นอกจากนี้ยังรวมทั้งตึกแถวบริเวณตลาดปากคลอง

แสดง:	สภาพอาคาร	แผนที่	1:0
สัญลักษณ์	 ดี แข็งแรง ทนต่อไทรุม ปานกลาง	 	เมตร 1,000
ที่มา:	จากการสำรวจ		

การศึกษาจินตภาพกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา

ตลาดท่าเตียน ทรงวาด ตลาดนางเลิ้ง และตลาดคลองมหานาคด้วย

4.4.5 ความหนาแน่นของอาคาร

การศึกษาความหนาแน่นของอาคารในกรุงรัตนโกสินทร์ กระทำโดยการแบ่งเนื้อที่ของ บริเวณศึกษาเป็นบล็อกๆ ตามการตัดกันของถนน และพิจารณาได้เป็น 2 ประเภท คือ

สัดส่วนพื้นที่อาคารรวมต่อพื้นที่ดิน (F.A.R.) (แผนที่ 4.9) ได้แก่ จำนวนเนื้อที่ อาคารทุกชั้นรวมกันหารด้วยเนื้อที่ดิน พบว่าบริเวณที่มีสัดส่วนพื้นที่อาคารต่อพื้นที่ดินสูงที่สุด (ประมาณ 3.01-4.02) ได้แก่ ย่านบางลำภู วังบูรพา สวนมะลิ หัวเจียว เขาวราช และวงเวียน โอเดียน ส่วนบริเวณที่มีสัดส่วนพื้นที่อาคารต่อพื้นที่ดินต่ำ (ประมาณ 0-1.02) ได้แก่ ตอนกลาง ของแขวงพระบรมมหาราชวัง บริเวณ 2 ข้างถนนราชดำเนินกลางและนอก บริเวณวัดชนะ สงคราม (แผนที่ 4.6)

อัตราส่วนร้อยละของพื้นที่อาคารคลุมดิน (G.A.C.) (แผนที่ 4.10) เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ดินของอาคารแล้ว พบว่า บริเวณที่มีเปอร์เซ็นต์อาคารคลุมดินสูงกว่า 50% ขึ้นไป คือ มีที่ว่างเหลือน้อย ได้แก่ แขวงป้อมปราบฯ แขวงมหานาค แขวงบ้านบาตร แขวงจักรวรรดิ แขวงสัมพันธวงศ์ แขวงวัดโสมนัส แขวงวังบูรพา แขวงตลาดยอด แขวงสำราญราษฎร์ และแขวงศาลเจ้าพ่อเสือ ส่วนบริเวณที่มีเปอร์เซ็นต์อาคารคลุมดินต่ำที่สุด คือ ประมาณ 30-40% ได้แก่ บริเวณพระบรมมหาราชวัง และย่านที่ใกล้เคียง วัดสามพระยา และบางขุนพรหม

สรุปได้ว่า อาคารที่มีความสูง หนาแน่นและมีที่เว้นว่างน้อย ได้แก่ บริเวณวังบูรพา บางลำภู เขาวราช สัมพันธวงศ์ ส่วนบริเวณที่อาคารไม่สูงมาก ไม่หนาแน่น มีที่เว้นว่างมาก ได้แก่ พื้นที่ส่วนใหญ่บริเวณพระบรมมหาราชวัง และย่านใกล้เคียง ส่วนล่างของอาคารราช ดำเนินกลาง และ 2 ฝั่งถนนอาคารราชดำเนินนอก วัดสามพระยา และบางขุนพรหม

4.4.6 กรรมสิทธิ์ที่ดิน (แผนที่ 4.11)

เนื่องจากกรุงรัตนโกสินทร์เป็นเขตพระนครเก่าที่เคยปกครองด้วยพระเจ้าแผ่นดิน ที่ดิน ส่วนใหญ่จึงเป็นของหลวง แต่เมื่อโปรดฯ ให้ประชาชนมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินได้ ประกอบกับเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบประชาธิปไตย กรรมสิทธิ์ที่ดินจึงตกอยู่ในมือของเอกชนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม กรรมสิทธิ์ที่ดินส่วนใหญ่ยังคงเป็นของหลวง ซึ่งแบ่งออกเป็นสถานที่ราชการ สำนักงาน ทวีปยี่สิบส่วนพระมหากษัตริย์และส่วนพระองค์ ตลอดจนโบราณสถานและที่จัดผลประโยชน์ของวัด ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ภายในเขตคลองรอบกรุง ส่วนวงนอก คือ ระหว่างคลองรอบกรุงและคลองผดุง

แสดง : สัดส่วนพื้นที่อาคารรวมต่อพื้นที่ดิน (F. A.R.)
สัญลักษณ์

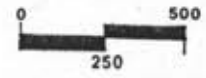
- 0.00 - 1.00
- 1.01 - 2.00
- 2.01 - 3.00
- 3.01 - 4.00

ที่มา: กองผังเมือง ก.ท.ม.

แผนที่ 4.9

มาตราส่วน

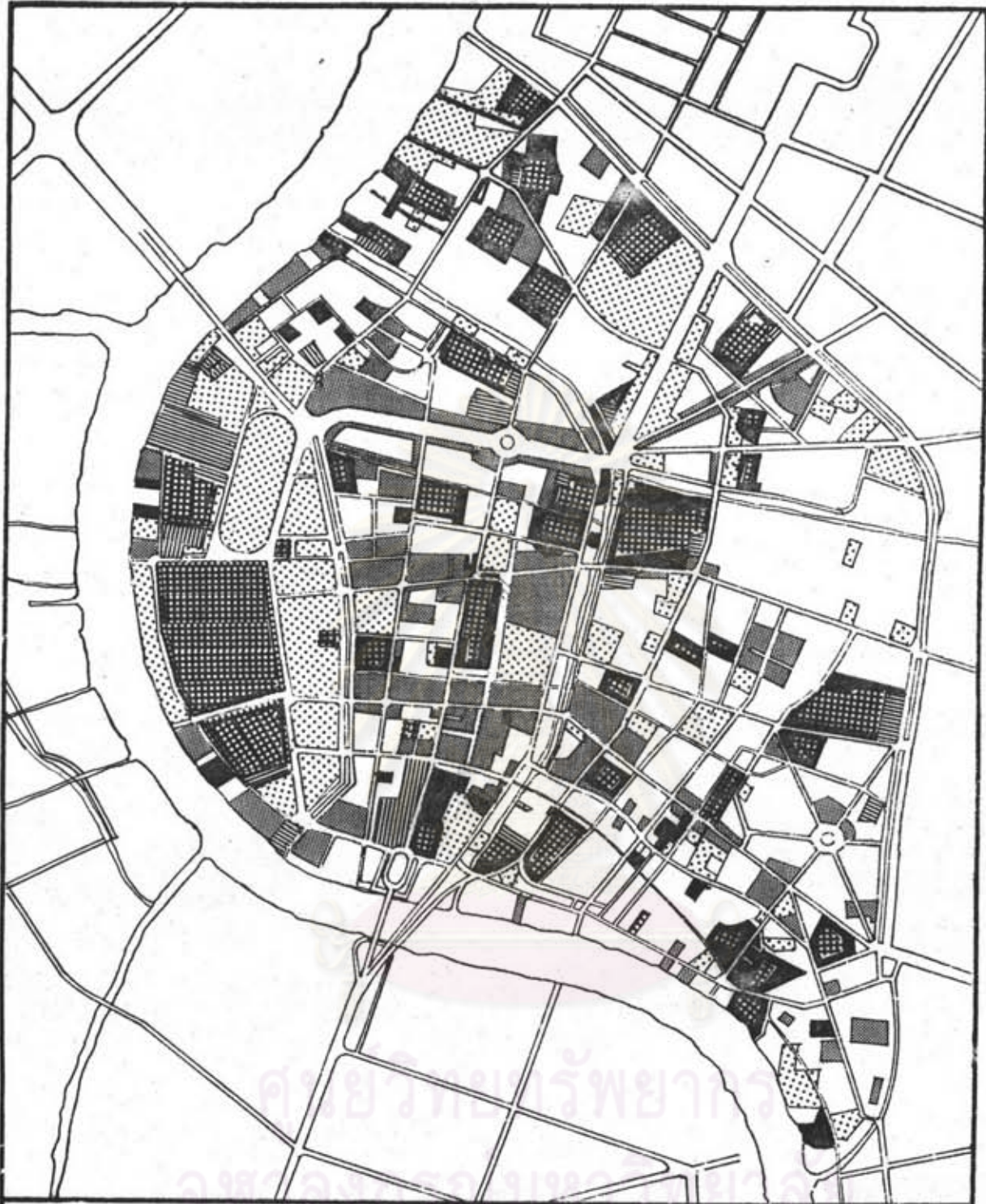

ม.

การศึกษากิจนตภาพกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา

<p>แผนที่ : สัญลักษณ์</p>	<p>อัตราส่วนของพื้นที่คลุมดิน (G.A.C.)</p>	<p>แผนที่ 4.10</p>
	<p>0 - 40 %</p>	
	<p>40 - 50 %</p>	
	<p>50 - 60 %</p>	<p>60 - 70 %</p>
		<p>มากกว่า 70 %</p>
<p>ที่มา :</p>	<p>กองผังเมือง กรุงเทพมหานคร</p>	
		<p>มาตราส่วน 0 250 500 ม.</p>
<p>การศึกษาด้านสภาพกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา</p>		

แผนที่ : **กรรมสิทธิ์ที่ดิน**
สัญลักษณ์

	สถานที่ราชการ		โบราณสถาน
	สำนักงานทรัพย์สินฯ		ที่ตั้งผลประโยชน์ของวัด
	สถานศึกษา		เอกชน

ที่มา : กองผังเมือง กรุงเทพมหานคร

แผนที่ 4-11

มาตราส่วน

ม.

การศึกษารูปแบบการวางผังเมืองกรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานครใหญ่เป็นที่เอกชน

4.4.7 ราคาที่ดิน (แผนที่ 4.12)

กรุงเทพมหานครเป็นบริเวณหนึ่งที่มีราคาที่ดินสูงมาก บริเวณที่มีราคาที่ดินสูงสุด ได้แก่ บริเวณปากคลองตลาด วังบูรพา บางลำภู รongลงมาได้แก่ ย่านจักรวรรดิ สัมพันธวงศ์ ย่านถนนเจริญกรุง วรจักร และสำราญราษฎร์ บริเวณที่มีราคาที่ดินต่ำที่สุดของกรุงเทพมหานครมักเป็นพื้นที่ที่การจราจรเข้าไม่ถึงหรือไม่สะดวก ส่วนใหญ่อยู่ในเขตป้อมปราบฯ ภายในบล็อกของถนนและตึกแถว ได้แก่ ริมคลองมหานาค ย่านวัดโสมนัส และริมถนนดำรงรักษ์

4.5 ระบบบริการสาธารณะ

บริการสาธารณะอันนับเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาและส่งเสริมความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพที่สะดวก บนพื้นที่กรุงเทพมหานคร มีอยู่แล้วอย่างทั่วถึง ในที่นี้จึงจะเสนอสภาพทั่วไป และจะชี้ให้เห็นถึงปัญหาต่างๆ เป็นสำคัญ อันจะนำไปสู่แนวทางแก้ไขปัญหาดังต่อไปนี้

4.5.1 ระบบการจราจร

แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะคือ ทางบก และทางน้ำ และรถไฟฟ้ามหานคร

4.5.1.1 การจราจรทางบก

กรุงเทพมหานครมีถนนทั้งหมด 75 สาย มีความยาวรวมกัน 54,347 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ถนนรวมทั้งทางเท้า 1,102,048 ตารางเมตร คิดเป็น 12.4% ของพื้นที่กรุงเทพมหานครแบ่งเป็นพื้นที่ผิวจราจร 709,651.5 ตารางเมตร คิดเป็น 64.39% ของพื้นที่ถนนทั้งหมด ที่เหลือเป็นทางเดินเท้าประมาณ 35.61% ผิวจราจรส่วนใหญ่ทำด้วยยางแอสฟัลต์ มีเป็นส่วนน้อยที่เป็น ค.ส.ล. ได้แก่ ถนนราชดำเนินกลาง ถนนราชดำเนินใน ถนนหลานหลวง ถนนเจริญกรุง (ช่วงสะพานดำรงสถิตย์ - สะพานพิทยเสถียร) ถนนหน้าพระลาน ถนนอนุวงศ์ ถนนทรงวาด ถนนเสือป่า ถนนยุคล และบางช่วงของถนนบ้านดินสอ และถนนราชินี เท่านั้น

ถนนมีความกว้างตั้งแต่ 6.30 เมตร- 42.30 เมตร ส่วนใหญ่กว้างประมาณ 10-20 เมตร ถนนที่กว้างที่สุดได้แก่ ถนนราชดำเนินกลาง (ช่วงสะพานผ่านพิภพเสลา- สะพาน

แผนที่ : ราคาส่งเสริมที่ดินปานกลาง (ต่อไร่)

สัญลักษณ์

0 - 1.9 ล้านบาท	6 - 7.9 ล้านบาท
2 - 3.9 ล้านบาท	8 - 10 ล้านบาท
4 - 5.9 ล้านบาท	

ที่มา : กองรายได้ สำนักการคลัง กทม.

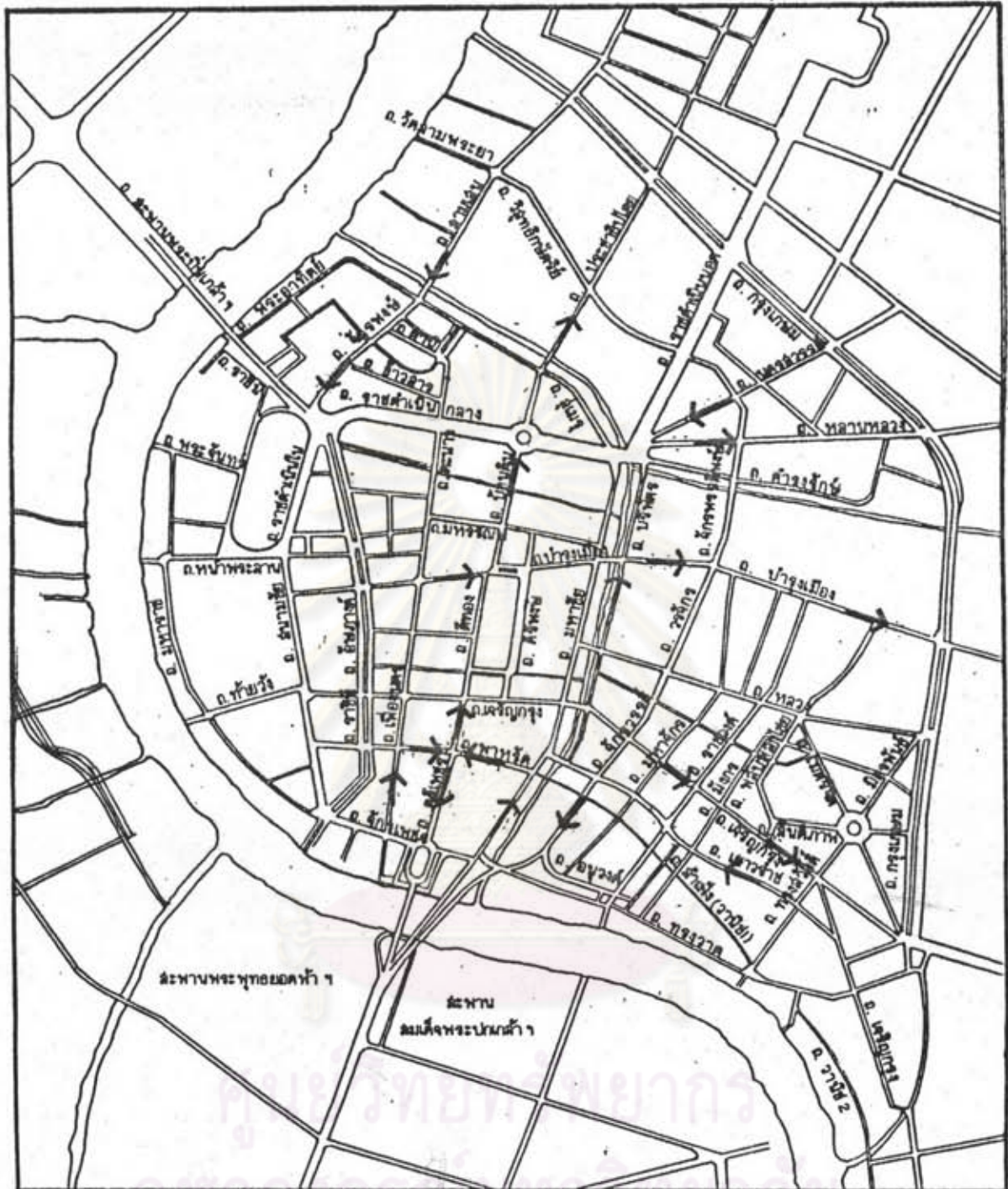
แผนที่ 4.12

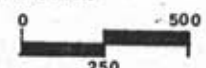

มาตราส่วน

การศึกษาเงินบาททรวงรัตนโกสินทร์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา

<p>แหล่ง : สัญลักษณ์</p>	<p>ชื่อถนนและทิศทางการจราจร</p> <p>→ ทิศทางการจราจร</p>	<p>แผนที่ 4.13</p> <p>มาตราส่วน</p> <p>0 250 500 ม.</p>
<p>ที่มา: จากการสำรวจ</p> <p>การศึกษาจินตภาพกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา</p>		

ผ่านฟ้าสีลาศ) กว้าง 42.30 เมตร และถนนราชดำเนินนอก (ช่วงสะพานผ่านฟ้าสีลาศ-สะพาน มีฆวานรังสรรค์) กว้าง 34.20 เมตร ส่วนถนนที่แคบที่สุด ได้แก่ ถนนราชินี (ช่วงแม่น้ำเจ้าพระยา-ถนนจักรเพชร) กว้าง 6.30 เมตร และถนนเจ้าฟ้า (ช่วงถนนพระอาทิตย์-ถนนจักรพงษ์) กว้าง 6.90 เมตร

ระบบถนนมีลักษณะเป็นตาตาราง (grid system) ตัดกันเป็นโครงข่ายทั้งพื้นที่ แบ่งพื้นที่เป็น block ย่อย ๆ เอื้ออำนวยต่อการค้าขายริมถนน ถนนสายสำคัญของพื้นที่ ได้แก่ ถนนราชดำเนิน ถนนบำรุงเมือง ถนนเจริญกรุง ถนนเฟื่องนคร ถนนหน้าพระลาน ถนนสามเสน ถนนนางเลิ้ง ถนนหลานหลวง ถนนวรจักร ถนนเขาวราช และถนนราชวงศ์

จากความกว้างของถนนที่คับแคบและไม่สม่ำเสมอ ประกอบกับปริมาณการจราจรสูง มีจุดตัดของถนนหลายจุด จึงก่อให้เกิดความติดขัดโดยทั่วไป ถนนที่มีปริมาณการจราจรในช่วงโมงเร่งด่วนสูง ได้แก่ ถนนราชดำเนินนอก ถนนราชดำเนินกลาง และบริเวณทางเข้า-ออก กรุงรัตนโกสินทร์ 3 สะพาน คือ สะพานพระพุทธยอดฟ้า สะพานพระปกเกล้า และสะพานพระปิ่นเกล้า ถนนที่มีปริมาณการจราจรรองลงมา ได้แก่ ถนนเจริญกรุง ถนนราชดำเนินใน ถนนบำรุงเมือง ถนนตะนาว และถนนจักรวรรดิ ตามลำดับ

บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ก็เช่นเดียวกับศูนย์กลางเมืองใหญ่อื่นๆ ทั่วโลก ที่ต้องประสบกับปัญหาจราจรเป็นปัญหาใหญ่ของเมือง สำหรับในกรุงรัตนโกสินทร์อาจจำแนกสาเหตุของปัญหาได้ คือ

1) ความเป็นศูนย์กลางของเมือง กรุงรัตนโกสินทร์เป็นศูนย์กลางของศูนย์กลางบริหารราชการ ศูนย์กลางการศึกษา ศูนย์การค้า นอกจากนี้ เมื่อมีการประกอบกิจกรรมพิเศษทางด้านประเพณี ราชพิธี หรือ พระราชพิธีใด ๆ มักมุ่งใช้พื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์เป็นที่ประกอบกิจกรรม ทั้งนี้ก่อให้เกิดความต้องการใช้พื้นที่ในปริมาณมากและต่อเนื่อง "ล้น" ที่จะทำให้เกิดการติดต่อกับกิจกรรมเหล่านั้นได้ ก็คือ การจราจร จะเห็นได้ว่าลักษณะการเป็นศูนย์กลางดังกล่าว ดึงดูดปริมาณการจราจรมาก โดยเฉพาะช่วงโมงเร่งด่วน และในเวลาว่างงานพิธี ก็ถึงกับต้องมีการจัดระบบการจราจรใหม่เป็นการเฉพาะด้วย

2) การเป็นทางผ่าน ปัจจุบันกรุงเทพมหานครขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็วในทุกทิศทาง รวมทั้งด้านตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา หรือฝั่งธนบุรี มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาหลายแห่ง ในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์เองมีถึง 3 สะพาน ได้แก่ สะพานพระพุทธยอดฟ้า สะพานพระปกเกล้าและสะพานพระปิ่นเกล้า การเชื่อมต่อแหล่งงาน ธุรกิจ และ

แสดง :
สัญลักษณ์

ความสำคัญของถนน

ถนนสายหลัก

ถนนสายรอง

ถนนย่อยและซอย
จากการสำรวจ

ที่มา :

แผนที่ 4-14

มาตราส่วน

ม.

การศึกษากิจนตภาพกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา

แหล่งที่อยู่อาศัยของ เมืองใหม่กับเมืองเก่านิยมใช้เส้นทางบกข้ามสะพานดังกล่าว เพราะสะดวกและรวดเร็ว ทำให้ปริมาณการจราจรในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ทวีสูงขึ้น ทั้งด้านรถโดยสารส่วนตัว และรถประจำทางขนส่งมวลชน รวมทั้งผู้อยู่อาศัยฝั่งธนบุรีก็จะต้องใช้กรุงรัตนโกสินทร์เป็นทางผ่านสู่ที่ต่างๆ นอกจากนี้ในอนาคตอันใกล้ การทางพิเศษฯ มีโครงการใช้ระบบขนส่งมวลชนด้วยรถไฟฟ้าผ่านเข้ามาในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อข้ามไปยังฝั่งธนบุรีด้วย

3) ขนาดถนนคับแคบ เนื่องจากกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นเขตเมืองเก่าซึ่งเมื่อเริ่มพัฒนาเป็นเมือง ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการสัญจรทางบกมากนัก ถนนที่ตัดขึ้นในระยะแรกส่วนใหญ่ใช้แนวทางเดินเก่า มีการขยายเขตถนนบ้างเพียงพอกับสภาพการใช้สอย (ยกเว้นถนนราชดำเนิน ถนนเจริญกรุง ซึ่งวางแผนให้เป็นถนนกว้างขวางกว่าปกติมาตั้งแต่แรกสร้าง) ดังนั้นเมื่อเมืองพัฒนาจนมีสิ่งปลูกสร้างเต็มพื้นที่ ก็ไม่สามารถขยายเขตถนนออกไปได้ตามต้องการ ภาระของการจราจรเป็นไปไม่ได้ช้า ก่อให้เกิดความติดขัด โดยเฉพาะในเวลาเร่งด่วน ทั้งก่อนเวลาทำงานและหลังเลิกงาน นอกจากนี้ถนนบางสายไม่มีทางเท้าริมถนน เช่น บางช่วงของถนนบำรุงเมือง และถนนบ้านดินสอ หรือทางเท้าไม่กว้างนัก ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในย่านธุรกิจเก่าแก่ของเมือง เช่น วังบูรพา บ้านหม้อ บางลำภู และมีกมูกรุกกล้าตั้งهابเร่ แผงลอยทำให้คนเดินเท้าต้องลงมาเดินบนถนน การใช้รถจึงล่าช้าไปอีก

4) การขาดแคลนที่จอดรถ ดังกล่าวแล้วว่าการพัฒนาในตอนต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการสัญจรทางบกมากนัก ซึ่งในระยะแรกปริมาณรถบนท้องถนนมีไม่มากนัก จึงไม่ก่อให้เกิดปัญหาใดๆ การจัดเตรียมที่ว่างเพื่อการจอดรถเป็นสิ่งไม่จำเป็นและไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน เมื่อปริมาณรถมีมากขึ้นประกอบกับไม่มีการวางแผนแก้ไขไว้ล่วงหน้า จึงเกิดปัญหาไม่มีที่จอดรถเพียงพอ รถส่วนใหญ่จอดตามริมถนนหรือบนทางเดินเท้า ทำให้การจราจรบนถนนที่คับแคบอยู่แล้วติดขัดยิ่งขึ้น รัฐบาลตระหนักดีในปัญหาดังกล่าวและพยายามแก้ไขปัญหาโดยกำหนดการเดินรถทางเดียว หรือห้ามจอดรถบนถนนบางสาย การจัดช่องทางรถประจำทาง การจำกัดเวลารถบรรทุก และการกำหนดให้การก่อสร้างอาคารใหญ่ เช่น ศูนย์การค้าในปัจจุบัน ซึ่งเป็นตัวดึงดูดปริมาณการจราจรเพิ่มขึ้น ต้องมีบริเวณสำหรับจอดรถโดยเฉพาะด้วย ซึ่งนับว่าแก้ปัญหาไปได้มาก แต่ก็ยังไม่เพียงพอกับปริมาณรถอยู่ดี บริเวณที่นิยมใช้เป็นี่จอดรถจึงยังคงพบทั่วไปตามริมถนนสายต่างๆ การจอดรถบนทางเดินเท้า เกาะกลางถนนราชดำเนินกลาง ด้านข้างสนามหลวง ฯลฯ สำหรับรถบริการนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมจอดบริเวณสนามหลวงเช่นกัน ในเหตุการณ์ท่องเที่ยวอาจต้องนำรถไปจอดถึงฝั่งธนบุรี แถวสะพานพระปิ่นเกล้าฯ

5) ประเภทของยานบนท้องถนน เนื่องจากยานทุกชนิดสามารถวิ่งในกรุงรัตนโกสินทร์ได้ ยานที่ก่อปัญหามากคือ รถบรรทุก รถประจำทาง ข.ส.ม.ก. และ

แผนที่ : ขนาดความกว้างของถนน
สัญลักษณ์

- มากกว่า 30 เมตร
- 20 - 30 เมตร
- 10 - 20 เมตร
- น้อยกว่า 10 เมตร

ที่มา : กองผังเมือง กรุงเทพมหานคร

แผนที่ 4.15

มาตราส่วน

ม.

การศึกษาจินตภาพกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา

รถบริการนักท่องเที่ยวขนาดใหญ่ แม้รถบรรทุกจะถูกจำกัดเวลาบ้าง แต่ก็ยังคงวิ่งได้ในบางเวลา ความเร็วของรถที่ไม่สัมพันธ์กับขบวนอื่น ๆ ทำให้การจราจรในส่วนรวมติดขัด และน้ำหนักของรถก็ก่อให้เกิดความสั่นสะเทือน เป็นอันตรายต่ออาคารประวัติศาสตร์ ทำให้ถนนชำรุดเสียหาย ตลอดจนแสงไฟทัศนวิสัยที่ไม่ดี ทำลายสภาพแวดล้อมของบริเวณเป็นอย่างมาก

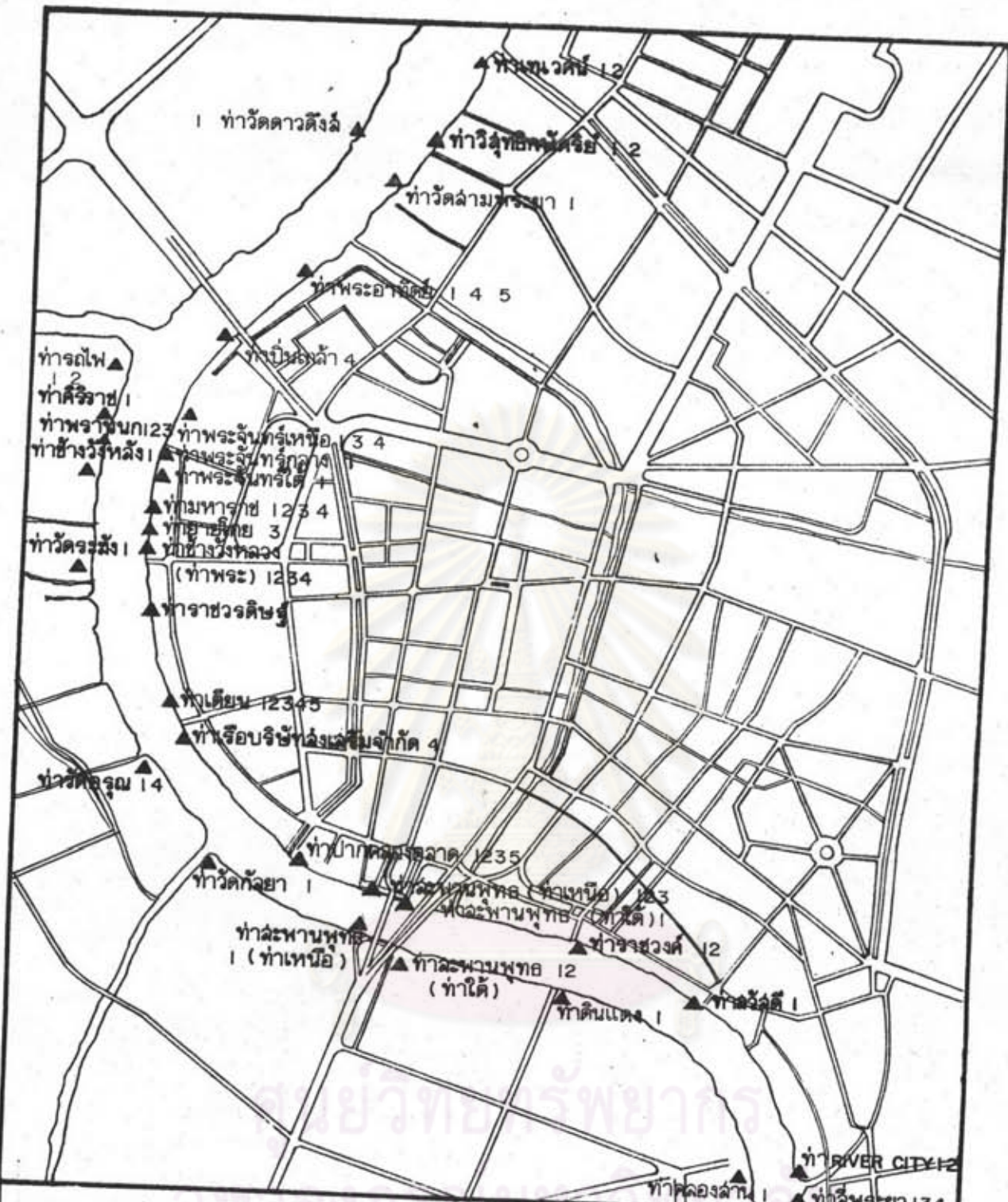
4.5.1.2 การจราจรทางน้ำ

เส้นทางสัญจรทางน้ำได้รับการส่งเสริมให้เป็นเส้นทางสัญจรหลักของเมืองมาตั้งแต่ครั้งสร้างกรุงฯ จนถึงกับครั้งหนึ่งได้รับการขนานนามว่า "Venice of the East" แต่ปัจจุบันโครงการจราจรทางน้ำถูกทำลายลงจากการพัฒนาระบบการจราจรทางบก คลองหลายสายถูกถมสร้างเป็นถนน ที่เหลือก็มีสภาพตื้นเขิน เป็นที่ระบายของเสีย ทั้งขยะ น้ำเสีย น้ำเน่าเหม็น จนใช้การไม่ได้ แม้แต่คลองคูเมืองเดิม (คลองโรงไหม) ซึ่งเป็นคลองสำคัญที่สุดคลองหนึ่ง ก็ถูกสะพานพระปิ่นเกล้าฯ สร้างปิดทับปากคลองจนไม่อาจใช้เป็นเส้นทางเดินเรือได้อีก แสดงชัดเจนนโยบายรัฐบาลที่ไม่คิดจะส่งเสริมการจราจรทางน้ำอีกต่อไป

การจราจรทางน้ำที่ยังปรากฏอยู่ในปัจจุบันมีเพียงการจราจรบนลำน้ำเจ้าพระยา ซึ่งลักษณะการจราจรมีหลายรูปแบบ ได้แก่ (แผนที่ 4.6)

- 1) บริการข้ามฝากติดต่อระหว่างฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรีในละแวกใกล้เคียง ซึ่งส่วนใหญ่การข้ามฝากเป็นส่วนหนึ่งของการเดินทาง
- 2) บริการเรือค้ำสำหรับการเดินทางระยะยาวตามแนวแม่น้ำเจ้าพระยา
- 3) บริการเรือหางยาวสำหรับการเดินทางติดต่อกับชุมชนอื่นๆ ในเขตธนบุรีที่อยู่ห่างไกลตามเส้นทางคลองต่างๆ
- 4) บริการเรือสำหรับทัศนาวจร ส่วนใหญ่บริการแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ เพื่อเที่ยวชมทิวทัศน์ตามเส้นทางลำน้ำเจ้าพระยา หรือเข้าไปตามคลองต่างๆ ในฝั่งธนบุรีทั้งระยะใกล้และปานกลาง
- 5) การขนส่งวัสดุก่อสร้างและสินค้าเกษตร สำหรับท่าขนถ่ายวัสดุส่วนใหญ่เป็นการขนทรายที่ใช้ในการก่อสร้าง

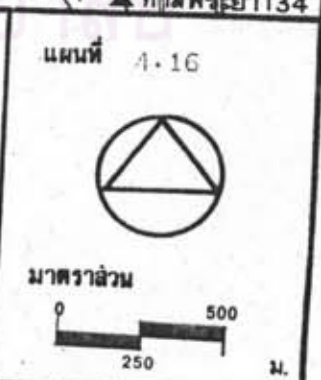
ท่าเรือสาธารณะสำคัญบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ ได้แก่ ท่าช้าง ท่าพระจันทร์ ท่าเตียน ท่าปลาทูคลองตลาด ท่าสะพานพุทธ ท่าราชวงศ์ ท่าสวัสดิ์ ท่าสี่พระยา ท่าพระอาทิตย์ ท่าวัดสามพระยา และท่าเทเวศน์ ส่วนฝั่งธนบุรีมีท่าเรือสำคัญได้แก่ ท่าช้างวังหลัง ท่าพรานนก ท่ารถไฟ ท่าวัดระฆัง ท่าวัดอรุณฯ และท่าดินแดง เป็นต้น

แสดง : ท่าเรือบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์
 สัญลักษณ์
 ▲ ท่าเรือ

1	ท่าเรือยนต์โดยสารข้ามฟาก
2	ท่าเรือด่วนเจ้าพระยา
3	ท่าเรือทางยาว
4	ท่าเรือบริการนักท่องเที่ยว
5	ท่าเรือขนลง

ที่มา : การท่าเรือฯ

การศึกษาจินตภาพกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา

ผลของการจราจรทางน้ำประกอบกับท่าเรือสำคัญๆ ดังกล่าว มีความสัมพันธ์กับการจราจรทางบกเป็นอย่างมาก กล่าวคือ บริเวณท่าเรือสำคัญๆ จะเป็นจุดศูนย์รวมของประชาชนที่สืบเปลี่ยนสื่อของการเดินทาง ระหว่าง "น้ำ" กับ "บก" บริเวณต่างๆ เหล่านี้มักถูกกำหนดให้เป็นสถานีต้นทางรถประจำทางหลายสาย เพื่อเพิ่มความสะดวกในการเดินทาง ผลจากการเป็นแหล่งชุมนุมผู้คนมากหน้าหลายตาตลอดเวลา ก่อให้เกิดธุรกิจการค้าและบริการเครื่องอุปโภค บริโภค ในรูปแบบของร้านค้าย่อย หาบเร่ แผงลอย เป็นจำนวนมาก ซึ่งเท่ากับเพิ่มความสับสนแออัดระหว่างคน รถประจำทาง เรือโดยสาร และธุรกิจต่างๆ ดังกล่าว

4.5.1.3 ระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชน (แผนที่ 4.17)

เนื่องมาจากปัญหาการจราจรที่ส่งผลกระทบต่อโครงข่ายการคมนาคมทั่วทั้งกรุงเทพมหานคร ปัจจุบันรัฐบาลกำลังพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการใช้ระบบขนส่งมวลชนที่สะดวกและรวดเร็วให้บริการแก่ประชาชนมากยิ่งขึ้น ซึ่งโครงการขนาดใหญ่ในด้านการคมนาคมที่สำคัญยิ่งโครงการหนึ่ง ก็คือ โครงการระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชน โดยการทางพิเศษแห่งประเทศไทยเป็นผู้ดำเนินงาน แต่เดิมการทางพิเศษแห่งประเทศไทยจะดำเนินการก่อสร้างระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชน 3 สาย คือ

1) สายพระโขนง-หัวลำโพง-บางซื่อ ระยะทาง 23 กิโลเมตร เริ่มจากพระโขนงไปตามถนนพระราม 4 ผ่านหัวลำโพง เลียบแนวคลองผดุงกรุงเกษม เลี้ยวขวาไปตามถนนสามเสน เลี้ยวขวาไปตามถนนประชาธิปไตย 2 ผ่านย่านการค้าพลโยธิน และสิ้นสุดที่บริเวณหน้าสถานีขนส่งสายเหนือ

2) สายวงเวียนใหญ่-สาทร-ลาดพร้าว ระยะทาง 20 กิโลเมตร เริ่มจากบริเวณวงเวียนใหญ่ ซ้ำมแม่น้ำเจ้าพระยา (ระหว่างสะพานสาทร) ไปตามแนวคลองสาทร ถนนวิฑูรย์ คลองไผ่สิงห์โต ออกซอยอโศก ผ่านทางรถไฟสายตะวันออก และสิ้นสุดที่ลาดพร้าว

3) สายดาวคะนอง-สะพานพุทธ-มักกะสัน ระยะทาง 16 กิโลเมตร เริ่มจากบริเวณวงเวียนใหญ่ ผ่านถนนประชาธิปไตย สะพานพระปกเกล้า คลองโอ่งอ่าง เข้าสู่แยกถนนจักรวรรดิ ผ่านไปจนถึงถนนจักรวรรดิพงษ์ เลี้ยวเข้าสู่ถนนนครสวรรค์ ผ่านสนามม้า นางเลิ้ง เลี้ยวไปทางตะวันออกขนานไปกับทางรถไฟสายตะวันออก ผ่านสถานีรถไฟมักกะสันข้ามถนนอโศก-ดินแดง และสิ้นสุดห่างจากถนนอโศก-ดินแดงประมาณ 1,200 เมตร

แต่เนื่องจากเป็นโครงการที่ต้องใช้เงินลงทุนมากและฐานะทางการเงินของประเทศไม่เอื้ออำนวย ในปัจจุบันจึงดำเนินการระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชนส่วนที่ 1 ชั้นที่ 1 ชั้นเพียง 2 สาย คือ สายพระโขนง-บางซื่อ ระยะทาง 23 กิโลเมตร เป็นทางยกระดับ 22 กิโลเมตร และทางใต้ดิน 1 กิโลเมตร และสายสาทร-ลาดพร้าว ระยะทาง 11 กิโลเมตร เป็นทางยกระดับทั้งหมด รวมความยาวทั้งสิ้น 34 กิโลเมตร สามารถรับส่งผู้โดยสารไม่น้อยกว่า 40,000 คนต่อชั่วโมงต่อทิศทาง จึงคาดว่าจะสามารถลดปริมาณการจราจรบนท้องถนนลงไปได้มาก

การกำหนดแนวทางรถไฟฟ้าขนส่งมวลชน ส่วนที่ 1 ชั้นที่ 1 นี้เป็นการเชื่อมพื้นที่ในเมืองที่เจริญแล้ว และมีความพร้อมด้านสาธารณูปโภคต่อเชื่อมกับเขตชานเมืองชั้นนอก โครงการนี้จะทำให้การพัฒนาเมืองเปลี่ยนรูปแบบเข้าสู่การใช้เนื้อที่ภายในเมืองหรือแถบชานเมืองชั้นในมากขึ้น เพราะรถไฟฟ้ามีประสิทธิภาพในการบริการมากกว่าระบบรถประจำทางขนส่งมวลชน การใช้ที่ดินด้านการค้าและบริการจะมากขึ้นในใจกลางเมือง 'เนื่องด้วยสาธารณูปโภค ไฟฟ้า ประปา พร้อมเพรียงกว่าชานเมืองด้านนอกอยู่แล้ว เมื่อถูกเสริมเข้ากับระบบการคมนาคมที่มีประสิทธิภาพก็จะทำให้การใช้ที่ดินเข้มข้นยิ่งขึ้น นอกจากนี้บริเวณที่ตั้งสถานีการขนส่งยังมีแนวโน้มจะพัฒนาเป็นจุดศูนย์รวมคน กลายเป็นย่านการค้าขาย ย่านการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งได้ ดังเช่น Grand Station ในนิวยอร์กหรือ Victoria Station ที่นครลอนดอน สำหรับย่านกิจกรรมดังกล่าวที่อาจเกิดขึ้นได้ใกล้เคียงกับพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ เช่น สถานีหัวลำโพง หรือสถานีนางเลิ้ง เป็นต้น

4.5.2 ระบบไฟฟ้า

บริการไฟฟ้าในเขตพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ได้รับจากสถานีไฟฟ้าต้นทาง 3 สถานี คือ

- 1) สถานีวัดเลียบ หรือ ณ ที่ทำการใหญ่การไฟฟ้านครหลวง
- 2) สถานีสะพานค้ำ
- 3) สถานีบางขุนพรหม

การจ่ายกระแสไฟฟ้า ส่งผ่านไปตามสาย Main ใหญ่ ซึ่งในเขตกรุงเทพฯ ชั้นในรวมทั้งพื้นที่ศึกษา การไฟฟ้าฯ ได้จัดทำลางท่อเดินสายใต้ดินแล้วทั้งหมด จากนั้นจึงส่งผ่านตามหม้อแปลงลดความดันของไฟฟ้าลงตามจุดต่าง ๆ จ่ายกระแสไฟฟ้าไปตามแนวสายไฟฟ้าแรงต่ำบนดิน เพื่อบริการผู้ใช้ อีกต่อหนึ่ง ไฟฟ้าที่ใช้ในปัจจุบันเป็นไฟขนาด 220 V. สามารถปรับปรุงใช้กับเครื่องไฟฟ้าทั่วไป

แสดง : สถานีไฟฟ้าย่อยและตำแหน่งหรือแปลงไฟฟ้า
สัญลักษณ์

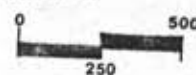
- หรือแปลงไฟฟ้า
 - สถานีไฟฟ้า
1	สถานีย่อยวัดเดียว
2	สถานีย่อยสะพานดำ
3	สถานีย่อยบางขุนพรหม

ที่มา : การไฟฟ้านครหลวง

แผนที่ 4.18

มาตราส่วน

M.

การศึกษาจินตภาพกรบรัตนโกสินทร์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา

ในเขตกรุงเทพมหานครนี้เป็นเขตเมืองมาแต่เดิม ดังนั้นโครงข่ายการให้บริการของไฟฟ้าจึงครอบคลุมทั่วทั้งพื้นที่ ปัญหาที่พบจากการสำรวจ คือ ปัญหาทางทัศนียภาพของแนวสายไฟแรงต่ำ ที่ปรากฏอยู่โดยทั่วไป และเป็นแนวให้สายโทรคัมภ์เดินควบคู่ไปด้วย มองดูรุงรัง ไม่เป็นระเบียบ ส่วนหม้อแปลงไฟฟ้าก็มีขนาดใหญ่สะดุดตา และในบริเวณแอ่งรูกษ์สำคัญก็สร้างความขัดแย้งกับสถานแวดล้อมอย่างมาก ทั้งยังอาจก่อปัญหาไฟไหม้จากสาเหตุสายไฟเก่าหรือรั่วได้

4.5.3 ระบบโทรคัมภ์

การบริการโทรคัมภ์ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร อยู่ในความรับผิดชอบขององค์การโทรคัมภ์แห่งประเทศไทย โดยแบ่งพื้นที่บริการเป็น 2 ชุมสาย คือ ชุมสายโทรคัมภ์สำราญราษฎร์ ตั้งอยู่ที่ตึกโรงพักสำราญราษฎร์ และ ชุมสายโทรคัมภ์กรุงเกษม ตั้งอยู่ที่ริมคลองผดุงกรุงเกษม ระหว่างตลาดนางเลิ้งกับสะพานขาว นอกจากนี้ยังมีชุมสายโทรคัมภ์สุรวงศ์ และชุมสายโทรคัมภ์สามเสน ร่วมให้บริการในบางพื้นที่ การบริการโทรคัมภ์ในปัจจุบันเพียงพอแก่ความต้องการของประชาชนจึงไม่มีโครงการขยายเลขหมายโทรคัมภ์ในขณะนี้ ในบางบริเวณ เช่น แถววัดโสมนัส หรือ แถววัดสุทัศน์มีเลขหมายเหลือใช้ถึงประมาณ 10,000 เลขหมาย

ตาราง 4.11 แสดงจำนวนเลขหมายโทรคัมภ์ที่ให้บริการและเปิดใช้แล้ว

ชุมสาย	เลขหมายให้บริการ	เลขหมายเปิดใช้แล้ว
สำราญราษฎร์	60,480	42,864
กรุงเกษม	23,829	19,254
สุรวงศ์	55,360	38,814
สามเสน	10,570	10,481
รวม (กทท.)	918,522	674,742

ที่มา : ส่วนบริการโทรคัมภ์นครหลวง องค์การโทรคัมภ์แห่งประเทศไทย

ในด้านของการวางสายโทรคัมภ์นั้น กระทำได้ 3 วิธี คือ

- 1) การวางสายใต้ดิน คือ วางตามท่อซึ่งฝังอยู่ใต้บาทวิถี ใช้กับการวางคู่สายขนาดใหญ่ตั้งแต่ 1,800 คู่สายขึ้นไป

2) การวางสายอากาศ คือ การวางควบคุมไปกับสายไฟฟ้าของการไฟฟ้า ใช้กับสายเคเบิลขนาดเล็กที่ส่งเข้าตามบ้าน

3) การวางสายใต้น้ำ ใช้กับการวางสายผ่านแม่น้ำ สำหรับวิธีนี้มีเพียงไม่กี่จุด เนื่องจากเป็นวิธีการแบบเก่า บริเวณที่ใช้ เช่น ใต้สะพานพุทธฯ ในปัจจุบันเมื่อต้องการวางคู่สายข้ามแม่น้ำ จะวางไปกับราวสะพาน เช่น สะพานสารสิน เป็นต้น

สำหรับวิธีที่ 2 คือ การวางสายอากาศควบคุมไปกับสายไฟฟ้านั้น มักจะอาศัยพ่วงไปกับเสาไฟฟ้าขนาดธรรมดา ซึ่งสูงประมาณ 8-10 เมตร โดยวางสายไฟสูงกว่าสายโทรศัพท์ประมาณ 2 เมตร แต่เนื่องจากสายโทรศัพท์ต้องมีคู่สายแยกเข้าตัวอาคารของผู้รับบริการทุกหลัง จึงทำให้มีสายโทรศัพท์ระโยงระยางปรากฏให้เห็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดปัญหาทางทัศนียภาพ ซึ่งปัญหาดังกล่าวองค์การโทรศัพท์พยายามแก้ไข ด้วยการรวบรวมคู่สายตั้งแต่ 15-20 คู่สายขึ้นไป เปลี่ยนเป็นเคเบิล และเดินสายเข้าใต้กันสาดแทนสายอากาศ

4.5.4 ระบบประปา

พื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ได้รับน้ำประปาจากการประปานครหลวง โดยโรงสูบน้ำ 2 แห่ง คือ

- 1) โรงสูบน้ำสามเสน ขนาด 612,535 ลูกบาศก์เมตร/วัน แรงดันน้ำ 19 เมตร
- 2) โรงสูบน้ำลุมพินี ขนาด 305,500 ลูกบาศก์เมตร/วัน แรงดัน 23 เมตร

เดิมนั้นการบริการน้ำจากการประปาฯ ไม่สามารถให้บริการแก่พื้นที่หนาแน่นของกรุงรัตนโกสินทร์ได้เพียงพอ จึงมีการขุดบ่อบาดาลตามบริเวณต่างๆ รวม 6 บ่อ เช่น บริเวณวัดบวรนิเวศ วัดมหารณพาราม แต่ปัจจุบันการประปาได้พัฒนาระดับความสามารถในการให้บริการน้ำแก่กรุงเทพมหานครอย่างพอเพียง จึงยกเลิกการใช้บ่อบาดาลไปหมดแล้ว คงใช้น้ำประปาจากโรงสูบน้ำใหญ่ทั้งสองเท่านั้น

การวางแนวท่อส่งน้ำเพื่อทำการจ่ายน้ำไปยังส่วนต่าง ๆ ของพื้นที่ ใช้ระบบท่อฝังใต้ดิน 3 ประเภท คือ

Transmission ขนาด 2,000-3,000 มม. วางลึกลงไปใต้พื้นดินประมาณ 6-20 เมตร

แสดง : แนวท่อจ่ายน้ำประปาและจุดติดตั้งเครื่องวัดแรงดันน้ำ
สัญลักษณ์

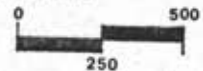
- จุดติดตั้งเครื่องวัดแรงดันน้ำและขนาดแรงดันน้ำ
- Ø แรงดันน้ำ (หน่วยเป็น ม.ม.)
- ▬ แนวท่อประธาน

ที่มา: ฝ่ายระบบท่อส่งน้ำ การประปานครหลวง

แผนที่ 4.19

มาตราส่วน

ม.

การศึกษากิจนตภาพกรบรัตนโกสินทร์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา

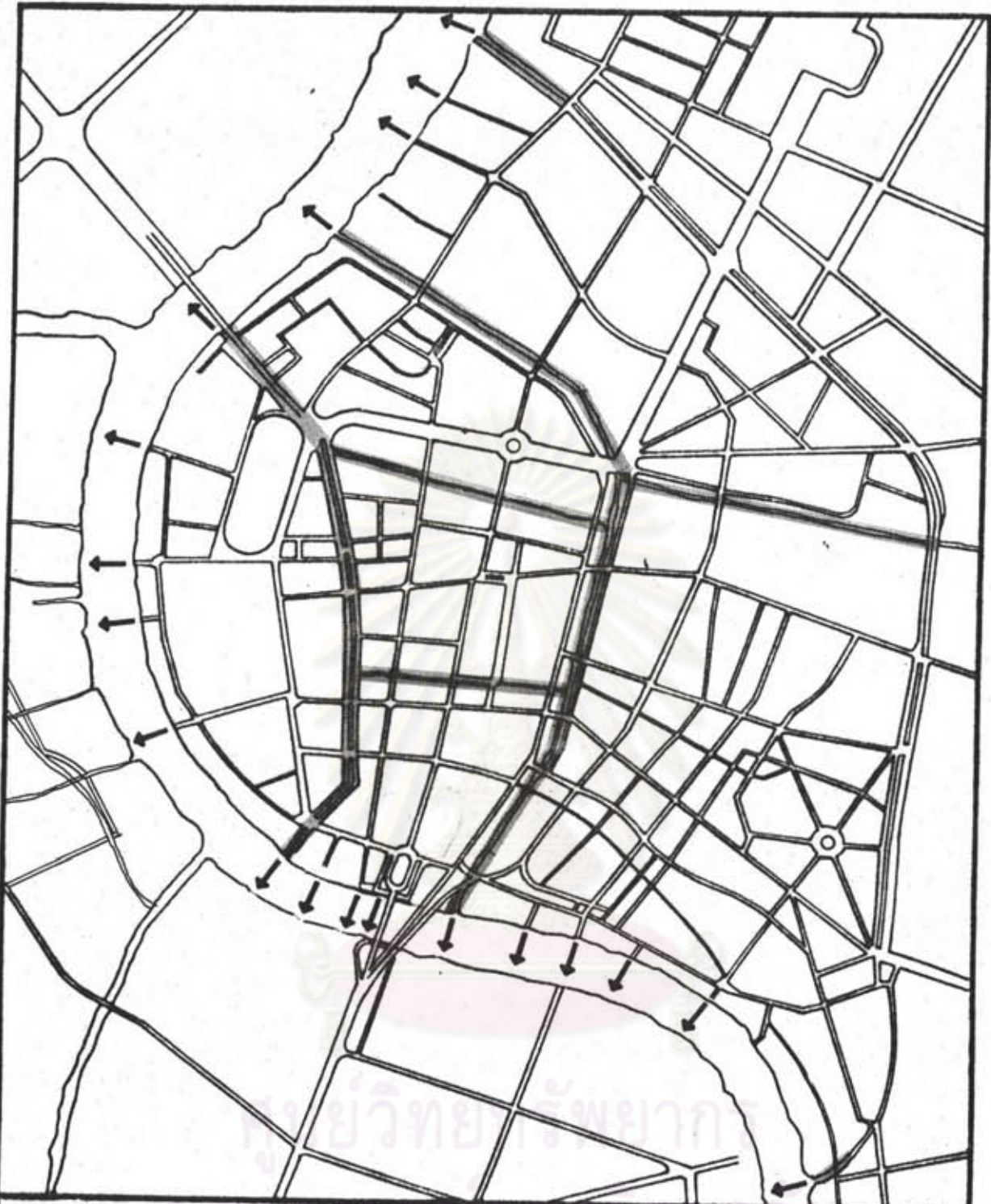
ท่อประธาน	ขนาด 400-1,500 มม. วางลึกลงไปใต้พื้นดินประมาณ 3-4 เมตร
ท่อจ่ายน้ำ	ขนาด 100-300 มม. วางลึกลงไปใต้พื้นดินประมาณ 1 เมตร

จากท่อจ่ายน้ำจะแยกเข้าสู่ท่อบริการ ขนาด 3/4" - 4" แยกเข้าสู่อาคารบ้านเรือน อีกช่วงหนึ่ง ปริมาณน้ำ และแรงดันน้ำที่การประปาฯ ผลิตบริการแก่ประชาชนขณะนี้ทั้งถึง และอยู่ในระดับมาตรฐานซึ่งอนามัยโลกให้การรับรอง จึงกล่าวได้ว่าการบริการด้านการประปาไม่มีปัญหาใด ๆ หนักันที่

4.5.5 การระบายน้ำและการป้องกันน้ำท่วม

เนื่องจากบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์เป็นเขตเมืองเก่า การวางแนวท่อระบายน้ำค่อนข้างโบราณ และไม่สามารถใช้งานได้ดีในปัจจุบัน เนื่องจากท่อมมีขนาดเล็กไม่ได้ส่วนกับการระบายน้ำจริง และเพราะในอดีตสามารถใช้คูคลองต่างๆ เป็นทางระบายน้ำธรรมชาติอย่างดีได้ แต่เมื่อคูคลองต่าง ๆ ถูกถมทำเป็นถนนบ้าง อุดตันเพราะไม่ได้มีการขุดลอกอย่างสม่ำเสมอบ้าง การระบายน้ำทางคูคลองจึงไม่ได้ผลเต็มที่ ต้องใช้ทางท่อระบายน้ำ แต่เมื่อท่อมมีขนาดเล็ก ในเวลาฝนตกหนักหรือเมื่อฤดูน้ำเหนือไหลระบายลงมาด้วยปริมาณอันมากและรวดเร็ว ประกอบกับน้ำทะเลหนุนขึ้นตามเป็นปริมาณสูง จึงเกิดปัญหาน้ำท่วมขัง เพราะระบายน้ำไม่ทันอยู่เสมอ โดยเฉพาะภาวะน้ำท่วมที่ริมตลิ่งแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นที่ต่ำ เช่น แถบวัดสามพระยา ถนนพระอาทิตย์ ท่าพระจันทร์ ย่านปากคลองตลาด ราชวงศ์ ลงไปจนถึง ทรงวาด และสี่พระยา ในการนี้จึงมีการตั้งโรงสูบน้ำขนาดใหญ่ที่ปากคลองผดุงกรุงเกษมด้านใต้ (ใกล้ศูนย์การค้า River City) และท่อระบายน้ำขนาดใหญ่บริเวณทางออกสู่อำเภอเมืองเก่าเจ้าพระยา ได้แก่ บริเวณถนนซอยและท่าเรือต่าง ๆ เช่น ประตูน้ำสะพานพุทธฯ ประตูเอ็มไพร์ ท่ากลาง ท่าเตียน ท่าพระจันทร์ ฯลฯ ขนาดประมาณ 40-80 เซนติเมตร เพื่อช่วยระบายน้ำได้เร็วยิ่งขึ้น

บริเวณที่ถูกน้ำท่วมดังกล่าวนี้ว่าเป็นบริเวณเล็กน้อย เพราะระดับพื้นที่ของกรุงรัตนโกสินทร์ส่วนใหญ่อยู่ในระดับเฉลี่ยที่สูงกว่าบริเวณอื่นๆ ในลุ่มน้ำเจ้าพระยา หรือสูงประมาณ 1 เมตร จากระดับน้ำทะเล อย่างไรก็ตามปัญหาใหญ่ที่เกิดขึ้น และสมควรให้ความสนใจเพื่อหาทางแก้ไขโดยเร่งด่วนในเวลานี้ ก็คือ อัตราการทรุดตัวของพื้นดินที่เกิดมากขึ้นทุกขณะ และจะส่งผลกระทบต่อพื้นที่ได้ในอนาคต ในปัจจุบันกรุงเทพมหานคร ถือว่าปัญหาน้ำท่วมเป็นปัญหาใหญ่ ที่ส่งผลกระทบต่อให้เกิดความเสียหาย ทางเศรษฐกิจของประเทศอย่างมหาศาล จึงมีโครงการแก้ปัญหา น้ำท่วมในระยะยาวบรรจุไว้ในผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร สำหรับพื้นที่กรุงเทพฯ ขึ้นใน ซึ่งถือเป็นเขตเศรษฐกิจสำคัญ จะได้รับการป้องกันเป็นอย่างดี

แผนที่ : ทางระบายน้ำออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยาและน้ำเสีย
สัญลักษณ์

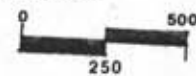
← ทางระบายน้ำ
 น้ำเสีย

ที่มา: กองผังเมือง กท.ม.

แผนที่ 4.20

มาตราส่วน

M.

การศึกษาจินตภาพการบูรณโกสินทร์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา

ตาราง 4.12 แสดงการทรุดตัวของพื้นดินในเขตกรุงเทพมหานคร

ชื่อหมุด กทม.	ที่ตั้ง	การทรุดตัว (มม.)	จำนวน วัน	เฉลี่ยการ ทรุดตัวเป็น มม./วัน	ระดับพื้นดินเหนือระดับ น้ำทะเลปานกลาง (เมตร)
๐๐2	วังสราญรมย์	28.9	88๐	๐.๐33	1.68
๐๐3	สะพานพุทธ ฝั่งพระนคร	21.2	91๐	๐.๐23	-
150	สะพานพุทธ ฝั่งธนบุรี	42.8	774	๐.๐55	-
๐๐5	ที่ว่าการเขตพระนคร	34.8	882	๐.๐39	1.68
๐1๐	ที่ว่าการเขตดุสิต	68.5	889	๐.๐77	1.51
๐4๐	ที่ว่าการเขตสัมพันธวงศ์	33.2	735	๐.๐45	1.95
๐55	ที่ว่าการเขตบางรัก	35.3	913	๐.๐39	1.๐8
152	ที่ว่าการเขตบางกอกใหญ่	๐.9	757	๐.๐๐1	๐.63
155	สะพานพระปิ่นเกล้า ฝั่งธนบุรี	14.7	541	๐.๐27	1.78
167	ที่ว่าการเขตคลองสาน	23.7	735	๐.๐32	1.61

ที่มา : ทวีวงศ์ ศรีบุรี , 2525, หน้า 1๐6

4.6 สรุปบทบาทกรุงรัตนโกสินทร์

เมื่อเปรียบเทียบสิ่งที่ได้จากการศึกษาในบทก่อน คือ พัฒนาการของพื้นที่และบทนี้แล้ว พบว่า กรุงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบันลดบทบาทลงเป็นอันมาก กรุงรัตนโกสินทร์ในอดีตเป็นเสมือนตัวแทนของทั้งประเทศ เป็นทั้งหมุดของเมืองหลวง เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ การบริหารราชการและการปกครองประเทศ รวมศูนย์อยู่ในพระบรมมหาราชวัง เป็นศูนย์กลางพาณิชย์กรรม และการติดต่อสื่อสารทั้งมวล และที่สำคัญคือ เปรียบเสมือนเมืองสวรรค์ที่ผู้คนใฝ่ฝันจะเข้ามา แต่ปัจจุบัน เมื่อขนาดของเมืองขยายออกไปกว้างไกล ปัญหาอันเป็นการสะสมอยู่ในพื้นที่ ความสำคัญของหัวแหวงเดิมซึ่งล้อมรอบด้วยแม่น้ำและลำคลองคูเมือง ก็คลายความสำคัญลงทีละน้อย จนปัจจุบัน คำว่า "กรุงรัตนโกสินทร์" กลายเป็นคำเรียกขานที่ใช้กันเฉพาะบุคคลบางกลุ่มเท่านั้น คนส่วนใหญ่ไม่ให้ความสนใจกับคำนี้อย่างจริงจัง และไม่เห็นถึงความสำคัญเป็นพิเศษ เมืองหลวงของประเทศ คือ กรุงเทพมหานคร ไม่ใช่กรุงรัตนโกสินทร์อีกต่อไป กรุงรัตนโกสินทร์ปัจจุบันเป็นเพียงพื้นที่ ๓ เขต จาก 24 เขตการปกครอง และเป็นเพียงส่วนเล็กๆ ส่วนหนึ่งของเขตชั้นในกรุงเทพมหานคร มีพื้นที่เพียง ๐.56% และมีประชากรเพียง 4.14% ของกรุงเทพมหานครเท่า

นั้น ที่สำคัญคือ กรุงรัตนโกสินทร์ไม่เป็นที่น่าอยู่อาศัยอีกแล้ว ในรอบสิบปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2521-2531) มีประชากรออกจากพื้นที่เกินกว่าแสนคน (167,952 คน) ขณะที่กรุงเทพมหานครมีประชากรเพิ่มขึ้นอีก 800,183 คน ในช่วงเวลาเดียวกัน (ตาราง 4.4) ปรากฏการณ์ดังกล่าว อธิบายได้ว่า กรุงรัตนโกสินทร์ผ่านจุดอิ่มตัวแล้ว และกำลังซบเซาลง ขณะเดียวกันกรุงเทพมหานครกำลังขยายตัวขึ้นเรื่อยๆ สำหรับในเชิงการอนุรักษ์สถานการณ์ดังกล่าว นับว่าเป็นผลดีต่อการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในด้านการปรับปรุงคุณภาพชีวิตชาวกรุงรัตนโกสินทร์ จำนวนประชากรที่ลดลงทำให้ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ลดน้อยลงเป็นลำดับ และคาดหวังว่าประชากรจะลดลงเรื่อยๆ จนถึงระดับมาตรฐานการเป็นอยู่ที่ดี

การลดลงของประชากรในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ เกิดขึ้นจากหลายปัจจัย ได้แก่ สภาพแวดล้อมภายใน ทั้งด้านประชากรและอาคารสถานที่ที่คับคั่ง แออัด จนเกินขีดความสามารถ เมื่อเมืองเริ่มขยายตัวออกไปได้เรื่อยๆ ผู้คนจึงเริ่มอพยพออก เพื่อแสวงหาความเป็นอยู่ในสภาพชีวิตที่ดีกว่า มีที่ว่างมากกว่า ประกอบกับรัฐบาลมีนโยบายอนุรักษ์เกาะรัตนโกสินทร์ (หมายถึงพื้นที่เฉพาะบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาถึงคลองรอบกรุง) ซึ่งทำให้มีการประกาศข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องการควบคุมสิ่งก่อสร้างฯ และโครงการย้ายสถานที่ราชการตามมา ผลักดันให้ประชากรย้ายออกจากกรุงรัตนโกสินทร์มากขึ้น เขตป้อมปราบฯ เป็นเขตที่มีประชากรลดลงมากที่สุด รองลงมาคือ เขตสัมพันธวงศ์ เขตพระนคร มีประชากรลดลงน้อยที่สุด และกำลังเป็นปัญหาเนื่องจากแขวงพระบรมมหาราชวัง และอีก 3 แขวง ทางด้านเหนือของเขตพระนคร ได้แก่ แขวงชนะสงคราม แขวงบ้านพานถม และแขวงวัดสามพระยา กำลังมีประชากรเพิ่มขึ้นในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2526-2531) ปัญหาการเพิ่มขึ้นของประชากร โดยเฉพาะแขวงพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์สำคัญซึ่งจำเป็นต้องรีบดำเนินการแก้ไขโดยด่วน การเพิ่มขึ้นของประชากรบริเวณดังกล่าวเป็นผลจากการขยายตัวทางธุรกิจ พิจารณาจากการจัดเก็บภาษีการค้าเขตพระนครมีจำนวนสูงมาก และกำลังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

บทบาทของพื้นที่พิจารณาจากการใช้ที่ดินในปัจจุบัน พบว่า ยังคงเป็นศูนย์รวมของสถาบันราชการ การศาสนา แต่ในด้านของการพักอาศัย และพาณิชยกรรม ลดบทบาทลงไปเป็นอันมาก แม้ว่าจะยังมีประชากรพักอาศัยในกรุงรัตนโกสินทร์เป็นอันมากก็ตาม และในด้านการพาณิชยกรรม ศูนย์กลางพาณิชยกรรมย้ายไปที่สีลม ญาไท ราชปรารภ และสุขุมวิท กรุงรัตนโกสินทร์มิได้เป็นศูนย์กลางพาณิชยกรรมอีกต่อไป แม้ว่าจะยังเป็นที่ตั้งของย่านการค้าระดับประเทศหลายแห่ง ทั้งบริเวณที่มีการรวมกลุ่มเป็นย่านมาตั้งแต่อดีตและเพิ่งเริ่มพัฒนาตัวขึ้นในปัจจุบัน เช่น วังบูรพา บางลำภู เยาวราช สวนมะลิ ฯลฯ แต่บางส่วนก็เริ่มซบเซาลง เช่น ย่านถนนบำรุงเมือง-เมืองนคร ย่านท่าเตียน ฯลฯ

อาคารส่วนใหญ่อยู่ในรูปของตึกแถว ซึ่งใช้เป็นที่ประกอบธุรกิจชั้นล่างและพักอาศัยชั้นบนรวมกัน โดยอาจปลูกสร้างเป็นตึกแถวไปทั้งย่าน หรือเป็นตึกแถวริมถนน ปิดล้อมบ้านเดี่ยวที่ปลูกสร้างมาก่อนไว้เบื้องหลัง รูปแบบอาคารปะปนกันทั้งอาคารใหม่ที่สร้างในยุคปัจจุบัน และอาคารเก่าแก่ที่มีความงามทางสถาปัตยกรรมควรค่าแก่การอนุรักษ์ นอกจากนี้ ในย่านการค้าบางบริเวณ เช่น วังบูรพา บางลำภู สวนมะลิ มีการปลูกสร้างอาคารธุรกิจแห่งใหม่ที่มีความสูงหลายชั้นขึ้นบนพื้นที่ด้วย สภาพโดยทั่วไปของอาคารมีความแออัด มีที่เว้นว่างน้อย สภาพแวดล้อมไม่ดี พิจารณาจากคำ F.A.R. และ G.A.C. พบว่าบริเวณที่มีปัญหาไม่มากนัก ได้แก่ บริเวณพระบรมมหาราชวัง หลังอาคารราชดำเนินกลาง วัดสามพระยา และบางขุนพรหม แต่บริเวณที่มีปัญหามาก ได้แก่ บริเวณวังบูรพา บางลำภู เข้าวราช และสัมพันธวงศ์ ในด้านกรรมสิทธิ์ที่ดิน ส่วนใหญ่เป็นที่ดินของทางราชการ ศาสนสถาน และที่ทรัพย์สินฯ แต่บริเวณรอบนอกคลองรอบกรุงถึงคลองผดุงกรุงเกษมส่วนใหญ่เป็นที่ดินของเอกชน และราคาที่ดินสูงมากทั้งบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์

ในด้านการบริการสาธารณะ พบว่าการบริการเพียงพอแก่จำนวนประชากร ทั้งในด้านเส้นทางจราจร รถโดยสารขนส่งมวลชน ไฟฟ้า ประปา โทรศัทพ์ ฯลฯ เพราะเป็นบริเวณศูนย์กลางเมือง อย่างไรก็ตามในด้านของปัญหาพื้นฐาน ดังที่กรุงเทพมหานครในฐานะเมืองใหญ่ของประเทศประสบ กรุงรัตนโกสินทร์ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เนื่องจากเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งระบบเมืองมิใช่เพียงเกิดขึ้นส่วนใดส่วนหนึ่งของพื้นที่ ปัญหาต่างๆ ได้แก่ ปัญหาสภาพการจราจรติดขัด ปัญหาน้ำท่วม อากาศเป็นพิษ และการขาดแคลนที่พักผ่อนหย่อนใจในชุมชน เป็นต้น อย่างไรก็ตามพัฒนาการที่ผุดขึ้นตอนของกรุงรัตนโกสินทร์เอง ก็ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ขึ้นเป็นการเฉพาะตัวดังที่บรรยายสรุปไว้แล้วในแต่ละประเด็น

4.7 ปัญหาที่มีผลต่อการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์

ในแง่ปัญหาที่จะมีผลต่อการอนุรักษ์พื้นที่ อาจพิจารณาได้แต่ละประเด็น ดังนี้

1) ในด้านที่ตั้งและสภาพภูมิอากาศของพื้นที่ สิ่งที่จะต้องประสบปัญหาเป็นประจำก็คือปัญหาน้ำท่วมในฤดูฝน หรืออย่างน้อยก็ท่วมพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาในหน้าน้ำ ซึ่งพื้นที่ริมแม่น้ำส่วนใหญ่ใกล้เคียงเขตโบราณสถาน ศาสนสถาน เช่น วัดมหาธาตุฯ วัดพระเชตุพนฯ ปัญหาน้ำท่วมจะมีผลโดยตรงต่อการทรุดตัวของโบราณสถานสำคัญ เหล่านี้

2) จากการศึกษาจำนวนประชากร พบว่าในรอบสิบปีที่ผ่านมา ประชากรกรุงรัตนโกสินทร์มีแนวโน้มลดลงต่อเนื่อง ซึ่งทำให้ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่เบาบางลง ลักษณะดังกล่าวเป็นผลดีต่อกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งมีประชากรอาศัยอยู่แออัดเกินไป ทำให้สภาพแวดล้อมไม่ดี

เท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม ความหนาแน่นในปัจจุบันยังคงสูงกว่ามาตรฐานของการอยู่อาศัยที่ดีและในบางพื้นที่เริ่มมีแนวโน้มของประชากรเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะแขวงพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นบริเวณสำคัญของการอนุรักษ์ ผลของการเพิ่มมากขึ้นของประชากรจะทำให้มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจหนาแน่นขึ้น และชักนำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่ทำลายทัศนียภาพของบริเวณนี้ได้

3) แม้ว่าจำนวนประชากรจะลดลงเป็นจำนวนมากทุกปี แต่สภาพเศรษฐกิจกรุงรัตนโกสินทร์กลับมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะ พ.ศ. 2531 แสดงว่าธุรกิจการค้าโดยส่วนรวมยังมีความคล่องตัวสูง ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น การใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชย์กรรมขยายตัวขึ้น โดยเฉพาะทางความสูง เช่น ย่านการค้าสำคัญบริเวณวังบูรพา บางลำภู บางขุนพรหม หัวเลี้ยวสวนมะลิ หลานหลวง และใกล้ศูนย์การค้า River City ผลของการพัฒนาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อการพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ให้เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม ย่านการค้าใหม่ที่กำลังขยายตัวเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นตัวสะกิดกันทางเข้า-ออกกรุงรัตนโกสินทร์ จะทำให้เกิดปัญหาจราจร และปัญหาสภาพแวดล้อมมากขึ้น แม้ว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจจะเป็นสิ่งที่ดีต่อการสืบต่อ "ชีวิต" ของเมือง แต่สมควรเตรียมวางแผนและหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่จะเกิดในอนาคตไว้ล่วงหน้าเพื่อให้นโยบายการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์สามารถดำเนินไปได้โดยราบรื่น กล่าวคือภาวะการขยายตัวทางเศรษฐกิจดังกล่าว จะกลายเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ โดยเฉพาะการรื้อถอนอาคารเก่าๆ เพื่อสร้างอาคารสูงขนาดใหญ่ขึ้นทดแทน ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวจะทำให้ลายลักษณะทางกายภาพเดิมของเมืองเก่า ตัวอย่างเช่น บริเวณระหว่างคลองรอบกรุงถึงคลองผดุงกรุงเกษม ซึ่งมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจสูงมาก แต่ไม่ได้รับความคุ้มครองจากข้อกำหนดกรุงเทพมหานคร ในเรื่องควบคุมการก่อสร้างอาคาร ตามนโยบายอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ ความขัดแย้งของการขยายตัวทางเศรษฐกิจและนโยบายการอนุรักษ์พื้นที่จึง เป็นสิ่งที่สมควรหาทางแก้ไขโดยด่วน

4) ในด้านของการท่องเที่ยวซึ่งปัจจุบันได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากฝ่ายรัฐบาลและเอกชนอย่างเต็มที่ แต่ยังไม่กระทำด้วยความระมัดระวัง ทำให้เป็นการทำลายการอนุรักษ์ผลตอบแทนของการสนับสนุนการท่องเที่ยวส่งกลับมาในรูปของรายได้จำนวนมาก แต่สิ่งที่ถูกนำมาเป็นสินค้า คือเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมประจำชาติไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างแท้จริง เพียงการซ่อมแซมให้ดูใหม่ การรักษาความสะอาด หรือแม้แต่การปรุงแต่งประดับประดาด้วยดวงไฟหลากสียามค่ำคืน เป็นสิ่งปรุงแต่งเพื่อล่อตาล่อใจนักท่องเที่ยว และหลอกหลวงตัวเองว่าได้ดูแลรักษาอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติอย่างดีแล้ว หากสิ่งที่แปรเปลี่ยนไปตามอารยธรรมตะวันตกที่หลังไหลเข้ามาพร้อมกับนักท่องเที่ยว การพยายาม "เอาใจ" นักท่องเที่ยวด้วยการปรับตัวเองเข้าสู่สังคมชาวตะวันตก แต่งตัว ใช้ชีวิตอย่างชาวตะวันตก แม้กระทั่งเปลี่ยนความคิด ความเชื่อไปตามสังคมชาวต่างชาติ เหล่านี้ล้วนเป็นตัวบั่นทอนเอกลักษณ์ ศิลปะประจำชาติอย่างรุนแรงที่สุด จึงสมควรที่ทุกฝ่ายจะช่วยกันแก้ปัญหาเหล่านี้โดยเร่งด่วน

5) ในด้านการใช้ที่ดินประเภทศาสนสถาน พบว่า วัดต่างๆ ในอดีต นอกจากจะสูงค่าทางด้านศิลปกรรมแล้วยังมีขนาดใหญ่โต มีอาณาบริเวณสงบ ร่มรื่น กว้างขวาง เป็นที่พักผ่อนทั้งทางด้านจิตใจและร่างกาย แต่ในปัจจุบันพบว่าวัดส่วนใหญ่ซ่อนอยู่หลังตึกแถว และอาณาบริเวณบางส่วนถูกเปลี่ยนมาใช้ประโยชน์เชิงธุรกิจ เช่น ทำเป็นที่จอดรถ และสร้างตึกแถว เพื่อหาผลประโยชน์ไว้ใช้ในการซ่อมแซมและบำรุงรักษาวัด ทำให้สภาพทั่วไปขาดความสงบเงียบ ประชาชนทั่วไปไม่นิยมเข้าวัดเพื่อประกอบศาสนกิจ หรือแม้แต่ใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจเช่นเดิม ปัญหาการขาดแคลนที่พักผ่อนจึงทวีความรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะเขตสัมพันธวงศ์ และเขตป้อมปราบฯ

6) สำหรับปัญหาการขาดแคลนที่ว่างเพื่อการพักผ่อน แม้ที่พักผ่อนหย่อนใจจะมีหลายแห่งแต่เมื่อเทียบกับจำนวนประชากรแล้ว พบว่า ยังต่ำกว่ามาตรฐานมาก โดยเฉพาะเขตสัมพันธวงศ์และเขตป้อมปราบฯ สมควรจัดหาพื้นที่เพื่อการพักผ่อนเพิ่มขึ้น ในกรณีเร่งด่วนน่าจะ ได้แก่ บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณลานวัด หรือ สนามกีฬาสถานที่ราชการบางแห่ง เป็นต้น แต่ในระยะยาว โครงการย้ายสถานที่ราชการจะทำให้มีที่ว่างเพิ่มขึ้นอีกมาก

7) การที่ปรากฏมีตึกแถวเต็มไปทั้งบริเวณอันควรรักษาไว้ ก่อทั้งผลดีและผลเสียแก่บริเวณ กล่าวคือ ตึกแถวในยุคแรกที่ก่อสร้าง นับเป็นอาคารชั้นนำที่เป็นความสง่างามของเมือง การออกแบบก่อสร้างพยายามแข่งขันกันในเรื่องของความสวยงาม (จิราพร แสงศิลป์ 2527 : 55) ตึกแถวในสมัยก่อนจึงเป็นอาคารที่มีคุณค่าทางศิลปะและสถาปัตยกรรม และเนื่องจากกรุงรัตนโกสินทร์เป็นบริเวณเมืองเก่าที่สร้างในสมัยที่การคมนาคมยังอาศัยทางน้ำเป็นหลักเส้นทางเดินเท้าหรือถนนจึงเป็นถนนเล็ก ๆ บางสายก็คดเคี้ยวไปตามลักษณะของทางเดิน อาคารที่สร้างเพื่อใช้ในการค้าขายก็มีขนาดเล็กตามลักษณะการค้าสมัยนั้น การรักษาคณะตึกแถวเดิมเหล่านี้ไว้ จึงเป็นการรักษาสัดส่วนเดิม (Domestic Scale) ของเมืองไว้ด้วย ซึ่งจะสอดคล้องกับการอนุรักษ์ลักษณะเฉพาะของเมืองต่อไป แต่เมื่อระบบเศรษฐกิจของประเทศเปลี่ยนแปลงไป การก่อสร้างตึกแถวในปัจจุบันเพิ่มจำนวนขึ้น มีความสูงเพิ่มขึ้น แต่คุณภาพต่ำลง ขาดความประณีตในการออกแบบและก่อสร้าง โดยมุ่งเน้นแต่จะลดต้นทุนการก่อสร้าง ตึกแถวจึงกลายเป็นตัวการที่ทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม และทำลาย Scale เดิมของเมืองลงโดยตรง

อย่างไรก็ตาม การใช้ประโยชน์จากอาคารประเภทตึกแถวในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ ยังคงเป็นความต้องการ และเหมาะสมกับการอยู่อาศัยของคนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในย่านพาณิชย์กรรม เนื่องจากความเคยชิน ความสะดวกสบายในการอยู่อาศัยและดูแลกิจการ รวมทั้งสามารถอยู่ภายในเขตศูนย์กลางเมืองที่ติดต่อกับบริเวณอื่น ๆ ได้อย่างรวดเร็ว การแก้ปัญหาสุนทรียภาพของเมือง เพื่อการอนุรักษ์ในบริเวณที่สำคัญ ๆ จึงไม่ใช้การห้ามก่อสร้างตึกแถวโดยเด็ดขาด แต่ควรเป็นเรื่องของการออกแบบก่อสร้างที่ต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อม และส่งเสริมความสำคัญของ

บริเวณ ทั้งนี้เพื่อจะเป็นการสนองประโยชน์การใช้สอยทางเศรษฐกิจในชีวิตประจำวัน ได้ตั้งเดิม และยังสามารถรักษาสัดส่วน และลักษณะเฉพาะของเมืองเดิมไว้ได้ด้วย

8) ในการพัฒนารูปแบบอาคาร เป็นอาคารธุรกิจและพักอาศัยแบบใหม่ พบว่า อาคารประเภทนี้ เป็นรูปแบบของอาคารที่เกิดขึ้นจากความพยายามในการออกแบบอาคาร เพื่อตอบสนองความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบันมักมีขนาดใหญ่ และมีความสูงมากเป็นพิเศษ การออกแบบก่อสร้างคำนึงถึงความสวยงามและทันสมัย ทำให้บ้านเมืองมีอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม การออกแบบนั้นมิได้คำนึงถึงสภาพแวดล้อมของอาคารอื่นในบริเวณอันควรอนุรักษ์ จึงกลับก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง ไม่ผสมกลมกลืนกับบรรยากาศโดยรวมของเมือง ซึ่งเป็นย่านอาคารเก่า มีความสูงเพียง 2-3 ชั้น และแม้ว่าอาคารขนาดใหญ่เหล่านี้จะได้รับการออกแบบให้มีสถานที่จอดรถเพียงพอ ไม่ต้องใช้ผิวจราจรริมถนนเป็นที่จอดรถ และมีที่ว่างเพื่อการพักผ่อนพอสมควร แต่ก็กลับก่อปัญหาความแออัดของพื้นที่ และนับเป็นการขัดแย้งกับนโยบายการอนุรักษ์ในเรื่องของการพยายามลดความหนาแน่นในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ หรือไม่ส่งเสริมให้มีการขยายตัวเพิ่มไปกว่าเดิมที่เป็นอยู่ ทั้งในด้านความสูงและตำแหน่งที่ตั้งของอาคารก็มักบิดบังมุมมองที่ดีแก่อาคารประวัติศาสตร์ ซึ่งมีอยู่ทั่วไปบนพื้นที่ อันเป็นปัญหาโดยตรงต่อการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ แนวทางแก้ปัญหาเกี่ยวกับอาคารสูงจึงควรเป็นในด้านของการจำกัดบริเวณการก่อสร้าง โดยคำนึงถึงลักษณะเฉพาะและ Scale ของเมืองเดิมเป็นสิ่งสำคัญ

9) การทรุดโทรมของอาคาร อันมีสาเหตุมาจากผู้อยู่อาศัยแบบใหม่ พบว่า ผู้อยู่อาศัยมักเป็นผู้เช่า ไม่ใช่เจ้าของที่ดินที่แท้จริง เจ้าของที่ดินให้เช่ารายใหญ่ คือ สำนักงานทรัพย์สินฯ ซึ่งไม่มีนโยบายการหาประโยชน์จากธุรกิจที่ดินมากนัก ค่าเช่ามีราคาถูก และผู้เช่ามักเป็นผู้มีรายได้น้อย ไม่มีกำลังทรัพย์บำรุงรักษาอาคาร

10) ในด้านกรรมสิทธิ์ที่ดิน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นของราชการหรือที่ทรัพย์สินฯ นับเป็นประโยชน์ยิ่งในกรณีที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงช้าลงกว่าเป็นที่ดินของเอกชน นอกจากนี้ที่ราชการและที่ทรัพย์สินฯ ยังมีแนวโน้มที่จะทำการอนุรักษ์ได้มาก เนื่องจากเป็นที่ตั้งของสถาปัตยกรรมมีคุณค่าเป็นส่วนใหญ่ หรือในแง่ของการอนุรักษ์และพัฒนาพร้อมกันทั้งบริเวณ ซึ่งหากเป็นที่ของเอกชนส่วนใหญ่จะต้องการหาผลประโยชน์ตอบแทนให้สูงมากเท่าที่จะทำได้มากกว่าจะยอมให้อนุรักษ์พื้นที่ประการเดียว อันจะทำให้อาคารเก่าแก่ต้องถูกรื้อออกไป ดังกล่าวมาแล้วในเรื่องการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

11) ปัญหาการจราจรทางบกในกรุงรัตนโกสินทร์ มีผลกระทบต่ออนุรักษณ์โบราณสถาน กล่าวคือ ทำให้เมืองเสียสภาพจนที่ดีจากสภาพการจราจรติดขัด เสี่ยงและการสิ้นสะเทือน

จากการจางเงว โดยเฉพาะรถบรรทุก และรถประจำทาง ทำให้โบราณสถานได้รับความเสียหาย และมลพิษในอากาศเนื่องมาจากสภาพจราจรติดขัด มีผลทำลายโบราณสถาน

12) การละลายไม่เห็นความสำคัญของเส้นทางสัญจรทางน้ำของรัฐบาล นอกจากจะทำให้เกิดปัญหาคลองตันเขิน หรือกลายเป็นทางระบายน้ำเสียที่สกปรกน้ำเหม็น เป็นที่รังเกียจแก่สังคมแล้ว ในด้านการอนุรักษ์ ยังทำให้การตั้งบ้านเรือนหันหลังให้คลอง แทนที่จะหันหน้าลงคลอง ซึ่งเป็นผลโดยตรงต่อความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมสูญเสียที่ว่างเพื่อการพักผ่อนตามธรรมชาติ และทำให้ลักษณะเมืองเดิมเปลี่ยนแปลงไป

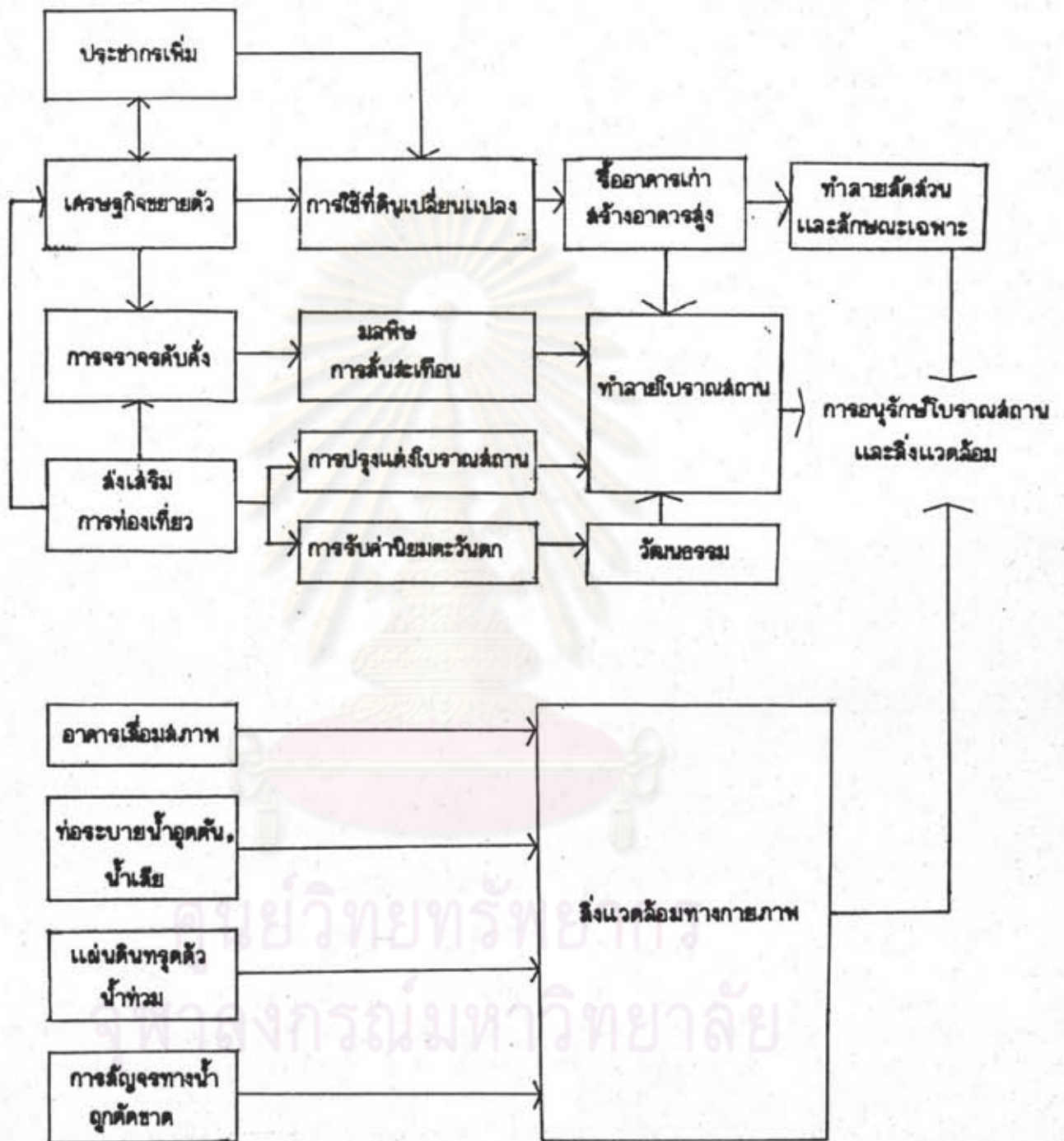
13) ในการพัฒนาระบบขนส่งมวลชนรูปแบบรถไฟฟ้า จะเห็นได้ว่าสายที่ 3 ซึ่งยังไม่ดำเนินการก่อสร้าง เป็นเส้นทางที่ผ่านเข้าในกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะบริเวณสะพานพระปกเกล้า ซึ่งใกล้เคียงกับย่านโบราณสถานสำคัญ นอกจากนี้รถไฟฟ้าสายที่ 1 ก็มีเส้นทางเลียบผ่านคลองผดุงกรุงเกษมเกือบตลอดแนวคลอง ซึ่งเมื่อโครงการก่อสร้างเรียบร้อยแล้ว คงจะก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านทัศนียภาพของเมือง และทำให้รูปลักษณ์ของเมืองเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก

14) ในด้านของการติดตั้งสายไฟฟ้าและสายโทรศัพท์ ส่วนใหญ่เป็นปัญหาทางทัศนียภาพ เช่น จุดติดตั้งหม้อแปลงไฟฟ้า ซึ่งมีขนาดใหญ่และมีจำนวนมาก และการวางแนวสายไฟฟ้าและสายโทรศัพท์ ซึ่งรุงรัง ไม่เป็นระเบียบ ทำลายทัศนียภาพที่ดีของตัวเมือง

จากปัญหาต่างๆ ดังกล่าว พบสรุปให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของปัญหาที่ส่งผลซึ่งกันและกัน ดังแสดงในแผนภูมิที่ 4.4

4.8 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

ความเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ในอนาคตกรุงรัตนโกสินทร์จะมีการเปลี่ยนแปลงไปอีกอย่างแน่นอน แต่จะเปลี่ยนแปลงในแนวทางใด เป็นเรื่องที่น่าจะพิจารณาเป็นไปได้อีก หากไม่มีการควบคุมเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว รูปแบบการพัฒนาเมืองซึ่งมีข้อจำกัดของการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานครที่กำลังจะประกาศใช้ โครงการสร้างระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชน โครงการย้ายสถานที่ราชการ ฯลฯ จะเป็นกลไกสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของเมืองในอนาคต ในด้านของการใช้ที่ดินอาจจะไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก ที่จะเปลี่ยนบ้างน่าจะ ได้แก่ สถานที่ราชการ ซึ่งจะเป็นการเปลี่ยนแปลงเฉพาะอาคารที่ไม่ต้องใช้สอยประโยชน์ทางการงาน และไม่จำเป็นต้องอนุรักษ์ จะเป็นส่วนที่ถูกรื้อออก ขนาดพื้นที่การใช้สอยจะลดลง แต่สิ่งที่จะเปลี่ยนมากจะ ได้แก่ รูปแบบ และหน้าตาของเมือง ซึ่งในที่

แผนภูมิที่ 4.4 แสดงโครงสร้างของปัญหา

นี้พอจะคาดการณ์ได้ โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ประกาศเป็นเขตอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ (พื้นที่ระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาถึงคลองรอบกรุง) และส่วนที่ยังไม่ได้ประกาศเป็นเขตอนุรักษ์ (พื้นที่ระหว่างคลองรอบกรุงและคลองผดุงกรุงเกษม)

ในพื้นที่ส่วนแรก ซึ่งอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการอนุรักษ์นั้น การเปลี่ยนแปลงจะไม่เกิดขึ้นมากนัก โดยเฉพาะบริเวณแขวงพระบรมมหาราชวัง (กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน) ซึ่งเป็นบริเวณอนุรักษ์สำคัญและกรรมสิทธิ์ที่ดินส่วนใหญ่เป็นของทางราชการ ส่วนพื้นที่รอบนอก (กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก) การเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นในด้านการพัฒนารูปแบบของอาคาร ในบริเวณย่านการค้าสำคัญ ซึ่งที่ดินส่วนใหญ่เป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน เช่น บางลำภู วังบูรพา พาหุรัด จะมีการรื้อตึกแถวที่มีอยู่เดิม สร้างเป็นอาคารธุรกิจสูงชันแทนที่ ดังที่ปรากฏขึ้นบ้างแล้ว แม้จะถูกต้องตามข้อบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคารของกรุงเทพมหานครที่ควบคุมอยู่ก็ตาม แต่มีทางเป็นไปได้เนื่องจากแรงผลักดันทางเศรษฐกิจ ประกอบกับความไม่รัดกุมของกฎหมาย (กำหนด F.A.R. ไว้สูงเกินไป คือ กำหนดไว้ 6 ขณะที่ค่า F.A.R. โดยเฉลี่ยของจังหวัดมีเพียงไม่เกิน 2 แต่เนื่องจากวิทยานิพนธ์นี้ ไม่ได้ศึกษาถึงข้อบกพร่องของข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร ดังกล่าว จึงจะไม่กล่าวรายละเอียดในที่นี้) นอกจากนี้ พื้นที่บางส่วน ซึ่งเจ้าของที่ดินเก็บที่ดินรายย่อย หากต้องการเปลี่ยนแปลงอาคาร เช่น อาคารถูกไฟไหม้ แต่ที่ดินมีขนาดเล็กเกินไป สร้างได้แต่ห้องแถว ซึ่งก็สร้างไม่ได้เพราะมีข้อบัญญัติฯ ห้ามไว้ กรณีเช่นนี้ ที่ดินเหล่านั้นก็จะถูกปล่อยรกร้างว่างเปล่า ซึ่งจะปรากฏเป็นที่รกร้างเช่นนี้เป็นหย่อมๆ และปัจจุบันก็เริ่มปรากฏให้เห็นบ้างแล้ว เช่น บริเวณคลองหลอดหลังราชภัฏดาราฯ แม้จะได้ผลดีในการเพิ่มที่ว่างแก่กรุงรัตนโกสินทร์ แต่กลับเป็นที่ว่างไร้คุณภาพ และในอนาคตเจ้าของที่ดินอาจขยายที่ดินแก่เอกชนรายอื่นรวบรวมเป็นที่ดินผืนใหญ่ปลูกสร้างอาคารขึ้นมาใหม่ก็ได้

ในพื้นที่ส่วนที่สอง ซึ่งไม่ได้ประกาศเป็นเขตอนุรักษ์ การเปลี่ยนแปลงคาดว่าจะยิ่งเกิดขึ้นมากกว่าพื้นที่อนุรักษ์แล้ว ในด้านการใช้ที่ดิน ไม่น่าจะเปลี่ยนแปลงมากนักเช่นกัน แต่จะเข้มข้น โดยเฉพาะด้านพาณิชย์กรรม และน่าจะเปลี่ยนรูปแบบสู่อาคารธุรกิจสูงหลายสิบชั้น ในบริเวณเยาวราช ตลาดน้อย เชียงกง สวนมะลิ วรจักร และหลานหลวง และเมื่อโครงการรถไฟฟ้าขนส่งมวลชนสำเร็จเรียบร้อย เส้นแรก คือ เส้นทางเลียยคลองผดุงกรุงเกษม จะทำให้หน้าตาของเมืองแปลกเปลี่ยนไปยิ่งขึ้น ตามจุดที่เป็นสถานที่สำคัญ เช่น สถานีหัวลำโพง สถานีนางเลิ้ง น่าจะฉีกแยกกลายเป็นศูนย์ธุรกิจ ศูนย์เปลี่ยนเส้นทาง หรือบริเวณต่อรถประจำทางที่สำคัญได้ สภาพการเดินทางเดิม เมื่อเข้าสู่ยุครถไฟฟ้า อาจจะสะดวกและรวดเร็วขึ้น แต่จะต้องมีบริการรถโดยสารประจำทาง รองรับอย่างเพียงพอด้วย ซึ่งโครงการย้ายสถานีราชการก็อาจก่อให้เกิดการเดินทางมากขึ้นกว่าเดิม แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า เฉพาะกลุ่มข้าราชการที่ต้องเปลี่ยนสถานที่ตั้งที่ทำงาน แต่มีครอบครัว มีบ้านอยู่ภายในเมือง การเดินทางด้วย mass transit นี้

อาจด้วยการตั้งต้นในตัวเมืองเพื่อออกไปทำงานชานเมืองก็ได้

กล่าวโดยสรุปแล้ว การเปลี่ยนแปลงของกรุงรัตนโกสินทร์ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของระบบการพัฒนารุงเทพมหานคร ซึ่งสามารถสรุปปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ 3 ประการ คือ

1. นโยบายรัฐบาลและกฎหมายควบคุม
2. ลักษณะการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดิน
3. โครงสร้างการคมนาคมใหม่

ฉะนั้น หากปล่อยให้กรุงรัตนโกสินทร์พัฒนาตัวเองไปโดยปราศจากการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาที่สอดคล้องกันแล้ว ในไม่ช้ารูปแบบของเมืองที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวนี้ก็อาจถูกทำลายไปโดยไม่รู้ตัว เมืองถึงวันนั้นก็อาจจะสายเกินไปที่จะแก้ไข ดังนั้นในบทต่อไป, จึงจะเสนอผลการศึกษาลักษณะเฉพาะของกรุงรัตนโกสินทร์ อันจะเป็นแนวทางในการวางแผนการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ที่เหมาะสมต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย